

Filozofická fakulta Univerzity Palackého v Olomouci
Katedra žurnalistiky

**CHRUDIMSKÝ REGIONÁLNÍ TISK JAKO NÁSTROJ
PROPAGANDY V PROTEKTORÁTU ČECHY A MORAVA**

CHRUDIM'S REGIONAL PRESS AS AN INSTRUMENT OF
NAZI PROPAGANDA IN PROTECTORATE OF BOHEMIA AND
MORAVIA

Magisterská diplomová práce

Markéta JANEČKOVÁ

Vedoucí práce: PhDr. Petr Orság

Prohlašuji, že jsem magisterskou diplomovou práci zpracovala samostatně a uvedla v ní všechnu literaturu a ostatní zdroje, s nimiž jsem pracovala. Práci tvoří asi 163 053 znaků.

V Práčově dne 4. května 2010

Na tomto místě bych ráda poděkovala vedoucímu diplomové práce panu PhDr. Petru Orságovi za jeho rady a připomínky, kterými mi pomáhal řešit problémy, a za trpělivost, kterou se mnou měl.

ABSTRAKT

Text se zaměřuje na projevy nacistické propagandy v chrudimském tisku vycházejícím v období Protektorátu Čechy a Morava. Předmětem zájmu jsou dvě regionální periodika – Chrudimské noviny a Chrudimský kraj. Cílem práce je zjistit, jakým způsobem se v chrudimském tisku projevoval Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku, který byl stěžejním tiskovým nařízením vydaným v období Protektorátu Čechy a Morava.

Klíčová slova: Chrudimské noviny – Chrudimský kraj – regionální tisk - Protektorát Čechy a Morava – propaganda – cenzura.

The text focuses on the speeches of Nazi propaganda in Chrudim's press during the Protectorate of Bohemia and Moravia. The object of research are two regional periodicals – Chrudimské noviny and Chrudimský kraj. The aim of research is to find out how does. The comprehensive review of the guidelines for press review appeared in local Chrudim's press. The comprehensive review of the guidelines for press review was the key press regulation during the Protectorate's period.

Key words: Chrudimské noviny – Chrudimský kraj – regional press - Protectorate Bohemia and Moravia – propaganda – censorship.

OBSAH

1. ÚVOD	6
2. TEORETICKÁ ČÁST	8
2.1 <i>Protectorát Čechy a Morava: Společensko-politický kontext českých zemí</i>	8
2.2 <i>Protectorát Čechy a Morava: Chrudimský region.....</i>	16
2.3 <i>Protectorátní tisk: Mezi propagandou a kontrapropagandou</i>	23
2.4 <i>Protectorátní tisk: Od „svobodného“ československého tisku k řízenému legálnímu tisku</i>	28
2.5 <i>Protectorátní tisk: Chrudimské noviny a Chrudimský kraj.....</i>	36
2.6 <i>Metodologie, zkoumaný vzorek</i>	41
3. ANALYTICKÁ ČÁST	45
3.1 <i>Souborný přehled pokynů: Úkol tisku</i>	46
3.2 <i>Souborný přehled pokynů: Tisková dozorcí služba.....</i>	49
3.3 <i>Souborný přehled pokynů: Odpovědnost</i>	50
3.4 <i>Souborný přehled pokynů: Všeobecné zásady</i>	51
3.5 <i>Souborný přehled pokynů: Mimořádné poměry.....</i>	56
3.6 <i>Souborný přehled pokynů: Říše a Protectorát</i>	61
3.7 <i>Souborný přehled pokynů: Věci hospodářské a sociální</i>	70
3.8 <i>Souborný přehled pokynů: Vnitřní věci Protectorátu</i>	71
3.9 <i>Souborný přehled pokynů: Postup při tiskové přehlídce</i>	76
3.10 <i>Shrnutí</i>	77
4. ZÁVĚR.....	81
SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY	83
SEZNAM PŘÍLOH	87
PŘÍLOHY	88

1. ÚVOD

Legální tisk vycházející na území Protektorátu Čechy a Morava sloužil k šíření německé ideologie. Důležitým nařízením vydaným pro legální protektorátní tisk se stal Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku. Cílem této práce je přiblížit jakým způsobem se německá propaganda projevovala v chrudimském regionálním tisku. Zároveň se pokusím zjistit, zdali se v uvedených periodických projevy propagandy nějakým způsobem odlišovaly.

Nejprve se zaměřím na popis společensko-politické situace protektorátu a na popis chrudimského regionu. Pro zasazení do kontextu jsem v rámci protektorátního dění využívala dostupnou odbornou literaturu. Naproti tomu při popisu chrudimského regionu jsem pracovala především s primárními archivními prameny a zčásti s literaturou. Chrudimskému regionu v protektorátu se ve své práci věnuje například J. Němeček,¹ který se však převážně zaměřuje na regionální odboj. Větší pozornost věnovala literatura Ležákům,² které byly vypáleny nacisty v roce 1942. Publikace pojednávající o této vesnici se však zaměřují zejména na historii obce, spíše v ojedinělých případech je popisováno dění na území celého regionu. Vzhledem k napojení chrudimských odbojových skupin na parašutistickou skupinu Silver A lze v některých případech využívat publikace věnované tomuto tématu.³ Naproti tomu publikace pojednávající o některých městech chrudimského regionu obsahovaly minimum informací ke zkoumanému tématu, a proto nebyly pro tuto práci využitelné. Nedostatek informací byl také hlavním důvodem, proč jsem se uchýlila k práci s primárními archivními prameny. Využila jsem zejména městských kronik,⁴ dále jsem čerpala ze zápisů pořízených při zasedání městských a obecních zastupitelstev,⁵ v ojedinělých případech jsem využívala další materiály především z korespondence města Chrudim.

Důležitým nástrojem k zpracování textů pro tisk byl Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku, kterému se stejně jako propagandě a protektorátnímu tisku věnuji v jedné z kapitol. Při práci s tiskem jsem vycházela především díla T. Pasáka,⁶ k popisu

¹ Němeček 2007.

² Doležalová 2005. Kyncl 2002. Kyncl 2009. Schildberger 1982.

³ Jelínek 1992.

⁴ Čerpala jsem z kronik větších chrudimských měst, konkrétně se jedná o města Heřmanův Městec, Hlinsko, Chrast, Chrudim a Nasavrky.

⁵ Pracovala jsem se zápisy ze zasedání zastupitelstva města Chrudim a Heřmanův Městec a ze zasedání zastupitelstva obce Louka.

⁶ Pasák 1975. Pasák 1980.

Chrudimského kraje a Chrudimských novin jsem využila dílo J. Kubíčka⁷ a částečně také dochované primární prameny.

S pomocí Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku, který je součástí publikace J. Končelíka, B. Köpplové a J. Kryšpínové,⁸ a stanovené metodologie, k jejímuž popisu jsem využila publikaci M. Hrocha,⁹ zjišťuji, jakým způsobem se v protektorátních médiích projevovala propaganda a zdali existovaly nějaké rozdíly mezi zkoumanými periodiky. Do výzkumného vzorku jsou zahrnuta všechna čísla Chrudimského kraje a Chrudimských novin vydaná od vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava do zániku jednotlivých periodik. Vzhledem k stanovenému cíli, kterým jsou projevy propagandy v legálním protektorátním tisku, pokračuji ve zkoumání tisku do října 1942, kdy zanikly Chrudimské noviny. Chrudimský kraj zanikl v září 1940. Při srovnávání periodik jsem využívala výtisky Chrudimského kraje a Chrudimských novin od března 1939 do září 1940.

Výběr tématu této práce souvisí i s minimem pozornosti, která je věnována protektorátnímu tisku. Problematice řízení protektorátního tisku se věnovali J. Končelík, J. Cebe a B. Köpplová. Protektorátním médiím se ve svých textech věnoval již zmiňovaný J. Končelík, ale také P. Večeřa. Texty vztahující se k protektorátním médiím se obvykle zaměřují na tisk vycházející na území celého protektorátu. Chrudimskému regionálnímu tisku se ve své diplomové práci věnoval B. Baťa, který se zaměřil na projevy politických a sociálních změn během první a druhé republiky, potažmo protektorátu na obsahovou stránku Chrudimských novin. Druhému zkoumanému periodiku Chrudimskému kraji se dosud nikdo nevěnoval. Chrudimskému regionálnímu tisku byla v dosavadních výzkumech věnována pouze minimální pozornost, ačkoli se jedná o okres, jehož význam z protektorátního hlediska není zanedbatelný. Bezprostředně po okupaci vznikaly na Chrudimsku odbojové skupiny, které později poskytly pomoc anglickým parašutistům. První z nich se objevil na Nasavrcku v roce 1941, v následujícím roce nalezla v Ležákách úkryt vysílačka Libuše, z níž byly odesílány depeše do Londýna. V důsledku atentátu na Heydricha byly v červnu 1942 Ležáky vypáleny. V této době vycházelo pouze jedno ze zkoumaných periodik, a to Chrudimské noviny. Dosavadní výzkumy potvrdily, že protektorátní tisk zveřejňoval pouze informace, které byly v souladu s říšskými zájmy, ale přesto mě zajímalo, zdali se regionální dění nějakým způsobem odrazilo v tisku.

⁷ Kubíček 2004.

⁸ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 469-488.

⁹ Hroch 1985, str. 234-238.

2. TEORETICKÁ ČÁST

V teoretické části se zaměřuji nejprve na popis společensko-politické situace na území protektorátu a chrudimského regionu. Vzhledem ke skutečnosti, že zkoumaná periodika zanikla do října 1942, zachycuji protektorátní dění pouze v tomto časovém úseku. Následně se zaměřuji na problematiku legálního protektorátního tisku, pouze stručně se věnuji i ostatním tiskovinám vycházejícím na území protektorátu. Při popisu nařízení platných pro legální tiskoviny protektorátu vycházím ze Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku, který ve svém díle uvádí J. Končelík, B. Köpplová a J. Kryšpínová.¹⁰ Následně se zaměřuji na chrudimský regionální tisk. V závěru teoretické části popisuji metodologii, kterou jsem využila k dosažení stanovených cílů.

Zároveň bych chtěla upozornit, že veškeré citace z Chrudimských novin a Chrudimského kraje jsou uváděny v doslovném přepisu, bez ohledu na dnešní pravopisnou normu.

2.1 Protektorát Čechy a Morava: Společensko-politický kontext českých zemí¹¹

Podepsání mnichovské dohody bylo prvním krokem k začlenění českého území k Říši, zhruba o půl roku později se Hitler zasloužil o rozpad Československé republiky. Ve Slovenském štátu získal svého satelita, zbývající část území včlenil do velkoněmecké Říše. Během šesti let okupace, která trvala od vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava do konce války, nabył Hitler dojmu, že „*Čech je cyklista,¹² který se nahoře hrbí a dole šlape.*“¹³

Po rozpadu Česko-Slovenska a vzniku samostatného Slovenského štátu byli čeští představitelé pozváni do Berlína, většina politiků se domnívala, že bude projednán vznik samotného státu, podobně jako tomu bylo se Slovenskem.¹⁴ Ještě před odjezdem Háchy a Chvalkovského do Německa podala česká vláda demisi, avšak na prezidentovo přání ministři i nadále setrvali ve svých funkcích. Většina členů vlády se domnívala, že dojde jen k dočasnému obsazení země.¹⁵

Ráno 15. března vstoupily německé jednotky do protektorátu, o den později byl vydán Výnos Vůdce a říšského kancléře o zřízení Protektorátu Čechy a Morava. V úvodu výnosu

¹⁰ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 469-488.

¹¹ Mapa Protektorátu Čechy a Morava viz Příloha 1.

¹² S Hitlerovou myšlenou šlapajícího Čecha pracuje český film Protektor - Marek Najbrt, Protektor, Praha 2009.

¹³ Gebhart; Kuklík 1996, str. 197.

¹⁴ Feierabend 1986, str. 29.

¹⁵ Gebhart; Kuklík 1996, str. 8.

Hitler upozornil na tisícileté fungování Čech a Moravy v německé Říši, jejich vytržení z tohoto státního útvaru se stalo předmětem neklidu. Neschopnost zajistit soužití různých národnostních skupin vedle sebe vedla k rozpadu existujícího státu. Zřízení protektorátu mělo být podle Hitlera zárukou míru a národní svébytnosti. Podle výnosu spadal Protektorát Čechy a Morava pod ochranu Říše, přesto ale zůstal její autonomní oblastí s vlastními orgány a úřady. Svá politická, vojenská a hospodářská práva musel vykonávat v souladu s Říší, která měla na starosti zahraniční záležitosti protektorátu. Výnos se zároveň zabýval určením státní příslušnosti, zřídil úřad říšského protektora a vymezil jeho funkce. Říše měla poskytovat protektorátu vojenskou ochranu, měla vykonávat bezprostřední dohled na dopravnictví, pošty a telekomunikace. Zákonitým platidlem se stala marka. Pravomoci Říše k vydávání právních nařízení, zřizování říšských úřadů či přebírání protektorátních úřadů, jakož i právo učinit jakákoli bezpečnostní opatření v případě nouze¹⁶ naznačují, že autonomie protektorátu byla naprosto minimální.

Během poměrně krátké doby od vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava zmizely poslední zbytky demokratického systému.¹⁷ Státní správa na území protektorátu se ubírala dvěma směry, na jedné straně stála německá okupační a na straně druhé autonomní protektorátní správa.¹⁸ V čele autonomní protektorátní správy stál státní prezident Hácha, který 21. března jmenoval výbor Národního souručenství, jenž vedl Adolf Hrubý.¹⁹ Národní souručenství se stalo jedinou českou politickou organizací. Zachovány byly české orgány a instituce včetně soudnictví, policie, četnictva a vládního vojska. Zároveň bylo zabráněno jakémukoli podílu českých politiků na protektorátní moci. Rozhodující moc v protektorátu připadla Německu, které zde zřídilo orgány a instituce okupační správy, ty pak řídily a kontrolovaly činnost protektorátních orgánů. V čele okupační správy stanul říšský protektor²⁰ Konstantin von Neurath.²¹

¹⁶ Sběrka zákonů a nařízení. Vydání 17. března 1939. Str. 375–376.

¹⁷ Gebhart; Kuklík 1996, str. 10.

¹⁸ Končelík 2008, str. 295–311.

¹⁹ Gebhart; Kuklík 1996, str. 10.

²⁰ Během trvání Protektorátu Čechy a Morava se v jeho čele objevily dva říšští protektoři a dva zastupující říšští protektoři. Prvním protektorem byl jmenován Konstantin von Neurath, který funkci říšského protektora zastával v letech 1939 až 1943. Ve skutečnosti byl však v září 1941 odvolán na zdravotní dovolenou, neboť podle Hitlera nedokázal zvládnout situaci v protektorátu, a na místo zastupujícího říšského protektora byl jmenován Reinhard Heydrich, který tuto funkci zastával do roku 1942. Po Heydrichově smrti byl na místo zastupujícího říšského protektora jmenován Kurt Daluge, kterého v roce 1943 vystřídal Wilhelm Frick. Frick byl jmenován říšským protektorem, čímž oficiálně nahradil Neuratha. Frick zůstal říšským protektorem až do konce války. Jak upozorňuje Gebhart s Kuklíkem Frick po uvedení do funkce odjel zpět do Německa, protektorátní záležitosti spravoval Karel Hermann Frank (Gebhart; Kuklík 1996, str. 265–266)

²¹ Bělina 1999, str. 204–208.

Po přechodném období vojenské správy, která trvala do konce dubna 1939, došlo k rekonstrukci vlády, jejím novým předsedou byl 27. dubna 1939 jmenován generál Alois Eliáš. Nově vzniklá vláda se musela obejít bez ministerstva zahraničí a národní obrany, neboť tato ministerstva spadala pod správu Říše.²² Okupace zbývajících českého území přiměla bývalého prezidenta Beneše, jenž po podepsání mnichovské dohody abdikoval, k návratu do politiky. Beneš, který v té době byl již v zahraničí, okamžitě začal podnikat kroky důležité pro obnovu samostatného Československa.²³

Bezprostředně po vyhlášení protektorátu se na jeho území začal formovat odboj,²⁴ v němž byly patrné dva politické směry. Na jedné straně stál odboj demokratický, jehož kořeny je třeba hledat v československé hradní politice a za jehož společné jmenovatele by bylo možné označit prezidenta Masaryka a Beneše. Druhá větev rezistence vycházela z koncepce komunistické internacionály, jejím cílem bylo národně osvobozené hnutí, které by mělo vést k uchopení moci v nové republice.²⁵ Kromě členů odbojového hnutí lze na území protektorátu identifikovat další dvě skupiny obyvatel. Nejpočetnější byla skupina jedinců, kteří s německou okupací nesouhlasili, ale přesto zůstávali pasivní. Poslední skupinu tvořili naopak kolaboranti a zrádci, kteří spolupracovali s Němci.²⁶

Zahájení války znamenalo změny i pro život v protektorátu, kde 1. září 1939 vstoupila v platnost nařízení říšské vlády na obranu celého německého území. V protektorátu od té doby mělo rozhodující slovo gestapo, zároveň byly nejrůznější způsoby omezovány a porušovány sliby autonomie.²⁷ Feierabend spojuje vyhlášení války s omezeným přísunem informací, dovoz zahraničních novin a časopisů byl od září 1939 zakázán, podobně jako bylo zakázáno poslouchání zahraničních rozhlasových stanic. Novým zdrojem informací se stalo české vysílání BBC a vysílání z Francie. První český pořad byl odvysílán 8. března 1939 Janem Masarykem.²⁸ Prostřednictvím rozhlasových vln promlouval k protektorátnímu

²² Gebhart; Kuklík 1996, str. 11.

²³ Bělina 1999, str. 211.

²⁴ Mezi největší odbojové organizace zbudované na území protektorátu patřila Obrana národa, která sdružovala československé důstojníky, generály, legionáře, sokoly, učitele, dělníky a železničáře. Naproti tomu Politické ústřední sdružovalo bývalé představitele politických stran. Členové levicově orientovaných stran a odborů založili Petiční výbor Věrní zůstaneme. Cílem okupanta bylo odbojové organizace zničit, mnoho jejich představitelů bylo zatřeno v období heydrichiády, přesto však vznikaly další organizace. Koncem války byla největší Rada tří. (Pacner 2001, str. 164)

²⁵ Pasák 1998, str. 249.

²⁶ Bělina 1999, str. 208

²⁷ Pasák 1999, str. 257.

²⁸ Feierabend 1986, str. 54.

obyvatelstvu i bývalý prezident Beneš, který v již v září a listopadu 1939 vyzýval do boje proti Německu.²⁹

Poslouchání zahraničního rozhlasu, bojkot všeho německého a protinacistický humor jsou jen zlomkem reakcí protektorátního obyvatelstva na nové podmínky.³⁰ Nenávist k okupantům projevovali obyvatelé obsazeného území při nejrůznějších příležitostech,³¹ jednou z nich byla i zakázaná oslava 28. října.³² V Praze se akce proměnila v demonstraci, při níž byl zastřelen Vojtěch Sedláček a smrtelně zraněn student Jan Opletal, jehož pohřeb se v polovině listopadu stal další demonstrací proti okupantům. V reakci na to došlo k uzavření českých vysokých škol, 17. listopadu bylo popraveno³³ devět studentských funkcionářů a zhruba 1200 vysokoškolských studentů bylo odvezeno do koncentračního tábora.³⁴

Akce s národním duchem zpočátku podporovalo i Národní souručenství. Jednou z nich byl převoz ostatků Karla Hynka Máchy na Vyšehrad. Krátce po jmenování Výboru Národního souručenství byly jasně stanoveny úkoly tohoto orgánu, který měl pečovat o národ. Národní souručenství se mělo stát symbolem jednoty, a proto byli do jeho výboru jmenováni zástupci nejrůznějších skupin obyvatelstva. Z politického hlediska byla kromě Strany národní jednoty a Národní strany práce zastoupena i fašistická uskupení.³⁵ Sám Hácha při zřízení Národního souručenství vyslovil názor, že nová organizace musí navenek působit dojmem totalitního a autoritativního hnutí, avšak jeho výbor měl být jmenován především z demokratů.³⁶ Večeřa upozorňuje na skutečný charakter Národního souručenství, který nebyl politický, ale spíše národně sebezáchovný.³⁷ Ke vstupu do Národního souručenství byli vyzváni všichni muži žijící v protektorátu.³⁸ Podmínkami pro členství byla česká

²⁹ Beneš 1946, str. 67–74.

³⁰ Gebhart; Kuklík 1996, str. 12.

³¹ Konflikty s okupanty vyvolané provokativním chováním nacistů a sudetských Němců byly na denním pořádku ještě před válkou. Obyvatelé protektorátu věřili, že existence nového státního útvaru bude mít jen přechodné trvání, a proto místo označení protektorát užívali protentokrát. Nechyběly ani akce, které byly veřejným nesouhlasem s okupací. Během německých filmových týdeníků se v kině ozývalo kašlání, kýčání či podupávání. Fotbalový zápas Prahy s Berlínem, v němž Praha zvítězila 2:0 se stal záminkou k zákazu některých sportovních akcí. V divadlech obecnostvo vyjadřovalo souhlas s myšlenkovým poselstvím klasických děl, bez ocenění nezůstávaly ani nejrůznější jinotaje. Stávalo se, že některé árie musely být opakovány. Převoz ostatků Karla Hynka Máchy se změnil v národní manifestaci. Protestem proti režimu se staly i nejrůznější poutě a oslavy. (Gebhart; Kuklík 1996, str. 12–18)

³² Kubálek; Müllerová 2000, str. 25.

³³ Devět zastřelených studentů bylo první skupinou jedinců, kteří byli v protektorátu zastřeleni bez soudu. Popravy bez soudu umožnily nově zavedené předpisy o vnitřním zabezpečení státu během války. (Kubálek; Müllerová 2000, str. 26.)

³⁴ Bělina 1999, str. 218.

³⁵ Gebhart; Kuklík 1996, str.28–29 a 37.

³⁶ Pasák 1998, str. 58.

³⁷ Večeřa 2005, str. 1091.

³⁸ Brandes 2000, str. 51.

národnost, bezúhonnost, plnoletost (21 let) a árijský původ.³⁹ „Ačkoliv Národní souručenství navenek vystupovalo jako organizace árijská, ... perzekvovaní občané Národního souručenství – a to jak Židé, tak komunisté – dostávali z fondů Národního souručenství peněžitou podporu a potravinové lístky.“⁴⁰

Gebhart s Kuklíkem upozorňují na snahu Národního souručenství převzít řízení vnitropolitického života do svých rukou, což se projevilo i v úsilí o kontrolu a usměrnění protektorátního tisku, který od 31. března vycházel jako tisk Národního souručenství.⁴¹ Protiněmeckou tvář a spojení s odbojem si Národní souručenství zachovalo až do května 1941, kdy se do čela Národního souručenství dostal J. Fousek. Od května do srpna došlo k reorganizaci celého Národního souručenství, které nadále vystupovalo jako pronacistická organizace.⁴²

Na jaře 1940 došlo ke spojení domácího odboje v jedinou organizaci Ústřední vedení odboje domácího (ÚVOD).⁴³ V první fázi odbojového hnutí byly vydávány a rozšiřovány nejrůznější periodika a letáky. Aktivita domácího odboje vyvrcholila v roce 1941, kdy vzrostl počet stávek, sabotáží, bylo přerušováno telefonní a telegrafní vedení, dále byla poškozována vojenská technika a úmyslně narušována byla i železniční doprava. Téhož roku vznikl Ústřední národně revoluční výbor Československa, který sdružoval ÚVOD a komunistický odboj.⁴⁴ Vrcholným projevem nesouhlasu s okupantovou mocí byl bojkot protektorátních tiskovin, k němuž došlo od 14. do 21. září 1941.⁴⁵

Situaci v protektorátu měl uklidnit zastupující říšský protektor Reinhard Heydrich, který ve funkci nahradil dočasně nemocného Neuratha.⁴⁶ Během svého projevu, který přednesl 2. října 1941 v Černínském paláci, Heydrich naznačil, jaké jsou jeho cíle a úkoly, nastínil tím i následující dění na území protektorátu. V rámci proslovu Heydrich představil

³⁹ Gebhart; Kuklík 1996, str.32–33.

⁴⁰ Pasák 1998, str. 59.

⁴¹ Chrudimské noviny, které jsou předmětem této práce, vycházely jako list Národního souručenství od 29. července 1939 a to s podtitulem *Týdeník určený službě veřejných zájmů města Chrudimě a jeho kraje. List Národního souručenství*. (J. Kubíček uvádí, že Chrudimské noviny vycházely jako list Národního souručenství od 12. srpna 1939.) Na titulní stránce druhého zkoumaného periodika Chrudimského kraje se informace o tom, že se jedná o *List Národního souručenství* objevila poprvé 11. května 1940.

⁴² Gebhart; Kuklík 1996, str. 30 a 39.

⁴³ Mezi členy ÚVODU byli členové Petičního výboru Věrní zůstaneme, Obrany národa a Politického ústředí, mimo domácí odboj zůstávala pouze ilegální organizace KSČ. (Bělina 1999, str. 218.)

⁴⁴ Bělina 1999, str. 218–223.

⁴⁵ Kyncl 2009, str. 16.

⁴⁶ Churaň 1994, str. 385

politiku cukru a biče, kterou následně v protektorátu užíval. „Potřebuji prostor totíž klid,⁴⁷ aby dělník, český dělník věnoval svou pracovní píli úplně německému válečnému úsilí ...K tomu dále patří, že musí českým dělníkům dát přirozeně tak nažrat,...,aby mohli konat svou práci.“⁴⁸ Ve snaze získat co nejvíce pracujících dělníků se Heydrich snažil o zlepšení sociálních a pracovních podmínek, mezi ně patřilo například zvýšení přidělu tuků českým dělníkům. Na druhé straně bezohledně potlačil jakýkoliv odpor.⁴⁹ V závěru proslovu pak vystoupil Heydrich s konečným řešením,⁵⁰ které slibovalo vytvoření nové velkoněmecké Říše.⁵¹

V říjnu 1941 bylo rozbito Ústřední vedení odboje domácího, dále byla dopadena radiotelegrafická skupina zajišťující spojení se zahraničím. Během úderu proti domácímu odboji byla značně narušena i síť sokola.⁵² Na pomoc domácímu odboji byly na české území vysílány parašutistické výsadky z Velké Británie. I přes poctivý výcvik parašutistů nebyly první výsadky⁵³ do protektorátu úspěšné natolik, jak se očekávalo.⁵⁴ Úkolem parašutistických jednotek vysazovaných na území protektorátu od konce roku 1941 do dubna 1942 byla nejen

⁴⁷ Klid v protektorátu vyžadoval po Heydrichově smrti i Frank, který zavedl taktiku tak zvaného odpolitizování. (Brandes 2000, str. 333) Odpolitizování mělo vytvořit českého člověka, který by nepřevyšoval své okolí ani sám sebe ničím jiným než výkony, které by vedly k vítězství Říše ve válce. (Večeřa 2003, str. 196)

⁴⁸ Linhartová; Měšťáková; Milotová 1987, str. 44.

⁴⁹ Bělina 1999, str. 223.

⁵⁰ Heydrich rozděljuje obyvatele protektorátu do čtyř skupin – dobře smýšlející jedince dobré rasy, špatně smýšlející jedince špatné rasy, špatně smýšlející jedince dobré rasy a dobře smýšlející jedince špatné rasy. První zmiňovanou skupinu lze bez problémů poněmčít. Naproti tomu špatně smýšlející jedinci špatné rasy je třeba podle Heydricha dostat na východ. Jedince špatné rasy, ale dobře smýšlející chce Heydrich nasadit na práci v Říši a zároveň chce zabránit jejich reprodukci. Za nejnebezpečnější skupinu jsou označeni jedinci dobré rasy, ale špatného smýšlení. Tyto jedince není možné přesídlit na východ, neboť by tam s nejvyšší pravděpodobností vytvořili vedoucí vrstvu, která by se nakonec obrátila proti Říši. Heydrich přichází s dvěma možnými způsoby řešení – přesídlit špatně smýšlející jedince dobré rasy do Říše a pokusit se o jejich germanizaci a nebo je zabít. (Linhartová; Měšťáková; Milotová 1987, str. 46–47.)

⁵¹ Král 1961, str. 136.

⁵² Kubálek; Müllerová 2000, str. 130.

⁵³ Většina publikací pracuje s parašutistickými skupinami vysazovanými z Velké Británie. Brandes upozorňuje, že první takovéto jednotky byly na naše území vysazeny ze Sovětského svazu. První jednotka čítající devět mužů byla vysazena koncem srpna 1941 u Varšavy, odkud se dostala na území protektorátu. Jednalo se především o české a slovenské parašutisty, kteří na území protektorátu prováděli nejrůznější diverze. (Brandes 2000, str. 293–294).

⁵⁴ První výsadková operace z Velké Británie, při níž seskočil na naše území Otmar Riedl, nesla krycí název BENJAMIN. Vzhledem k tomu, že byl parašutista vysazen místo na Kolínsku na rakousko-italské hranici, měla operace pramalou šanci na úspěch. Riedl byl chycen rakouskými celníky, při vyšetřování se prohlásil za zaměstnance firmy Baťa a vyšetřující přesvědčil, že utíká z Jugoslávie. Po dvou měsících byl propuštěn a vrátil se do protektorátu. V Praze se pokoušel kontaktovat lidi, jejichž adresu dostal ve Velké Británii, to se mu nepodařilo, a proto nastoupil jako prodavač u firmy Baťa, kde zůstal až do konce války. Po neúspěchu první operace byla následující akce s krycím názvem PERCENTAGE připravována mnohem pečlivěji. Parašutista František Pavelka seskočil na území protektorátu asi pět měsíců po Riedlovi. Ani jeho se nepodařilo vysadit na domluveném území, tedy u Nasavrku na Chrudimsku. Pavelkovi se nakonec podařilo napojit na Petiční výbor věrni zůstaneme, ale zhruba měsíc po seskoku byl zatčen a o necelé dva roky později popraven. (Jelínek 1992, str. 12–13)

obnova rádiového spojení mezi domácím a zahraničním odbojem, ale měly se pokusit o obnovení zpravodajských sítí, mezi jejich úkoly patřily i sabotáže a diverze.⁵⁵

V noci z 28. na 29. prosince 1941 byly na území protektorátu vysazeny tři skupiny,⁵⁶ z nichž každá měla v protektorátu svůj úkol. Skupiny Silver A⁵⁷ a Silver B měly za úkol obnovu zpravodajské činnosti a dále měly navázat spolupráci s odbojem.⁵⁸ Pro skupinu Anthropoid byl připraven speciální úkol – atentát na zastupujícího protektora Heydricha.⁵⁹ Při atentátu,⁶⁰ který byl spáchán 27. května 1942, poranila Heydricha střepina granátu, na následky zranění zemřel 4. června 1942.⁶¹

V průběhu 27. května vydal Karel Herman Frank výnos o vyhlášení civilního výjimečného stavu, který platil na území celého protektorátu. Součástí výnosu bylo i oznámení, že všichni, kteří budou nějakým způsobem pomáhat atentátníkům a neučiní oznámení, budou zastřeleni i s celou rodinou.⁶² Civilní výjimečný stav trval na území protektorátu do 3. července 1942. Za pomoc poskytovanou parašutistům a za jejich ukrývání byla 10. června vypálena obec Lidice a o čtrnáct dní později i Ležáky. Atentátníci a několik dalších parašutistů⁶³ bylo dopadeno 18. června v kryptě kostela Cyrila a Metoděje v Praze, o den později byl vykonán rozsudek smrti nad bývalým předsedou vlády Eliášem.⁶⁴

Během šesti týdnů heydrichiády byla zničena domácí zpravodajská síť a velké ztráty zaznamenal i odboj, jehož síť se až do konce války nepodařilo obnovit v takovém rozsahu.

⁵⁵ Bělina 1999, str. 223.

⁵⁶ V noci z 28. na 29. prosince byly na území protektorátu vysazeny tři skupiny parašutistů: ANTHROPOID (Josef Gabčík a Jan Kubiš), SILVER A (Alfréd Bartoš, Jiří Potůček, Josef Valčík) a SILVER B (Vladimír Škácha a Jan Zemek). (Šulc 2007, str. 469. Jelínek 1992, str. 188 a 190.)

⁵⁷ Působení skupiny Silver A na území protektorátu zachycuje dvoudílný film Jiřího Stracha Operace Silver A. Film byl natočený v roce 2007.

⁵⁸ Kubálek; Müllerová 2000, str. 133.

⁵⁹ Na území protektorátu byly vysazovány další parašutistické jednotky, jejichž hlavním úkolem byla obvykle zpravodajská a sabotážní činnost a jejichž působení na území protektorátu zůstává ve stínu skupin Silver A a Anthropoid. Mezi další skupiny, které byly vysazeny na území protektorátu patří OUT DISTANCE (Adolf Opálka, Karel Čurda a Ivan Kolařík) a ZINC (Oldřich Pechal, Viliam Gerik a Arnošt Mikš). A dále také skupiny BIVOUAC, BIOSCOP, STEEL, INTRASITIVE a TIN. Šulc 2007, str. 469 a 470. Buchvaldek 1986, str. 432.

⁶⁰ Na atentátu, který měl provést Gabčík s Kubišem, se podílel i jejich přítel z Anglie a člen operace Silver A Josef Valčík.

⁶¹ Reakce Chrudimských novin na Heydrichovu smrt viz Příloha 6.

⁶² Linhartová; Měšťáková; Milotová 1987, str. 135.

⁶³ K dopadení parašutistů a některých členů odboje napomohl parašutista Karel Čurda (ze skupiny OUT DISTANCE). Čurda ve strachu ze smrti a případné popravy celé rodiny reagoval na odměnu gestapa, kterou byla beztrestnost pro toho, kdo pomůže při dopadení parašutistů. Čurda gestapu vyzradil nejen úkryt parašutistů (v kryptě kostela sv. Cyrila a Metoděje), ale i členy odbojové sítě na Pardubicku. Druhým parašutistou, který se přihlásil na gestapo byl Viliam Gerik ze skupiny ZINC. Gerik, kterému se nepodařilo zachytit se ani na jedné z adres, při výslechu prozradil podrobnosti nejen o skupině ZINC, ale také o skupině OUT DISTANCE, dále o výcviku parašutistů v Anglii a podal i informace o některých dalších parašutistech. Pomohl gestapu najít uschovaný materiál a identifikoval mrtvé parašutisty z kostela svatého Cyrila a Metoděje. (Jelínek 1992, str. 72–74, 101).

⁶⁴ Plachý. Str. 52–53, 79, 81 a 102.

Velkým problémem zůstávalo především rádiové spojení se zahraničím. Rádiová zaměřovací služba gestapa pátrala po vysílačkách, které ve snaze získat informace o nepříteli využívala ke komunikaci s Londýnem či Moskvou.⁶⁵

V prvních třech letech existence protektorátu definitivně zanikl demokratický charakter státu. Jedinou politickou organizací se stalo Národní souručenství, jehož charakter se v průběhu existence změnil od demokratického k fašistickému. Krátce po vyhlášení protektorátu se na jeho území zformoval odboj, jehož členové poskytovali pomoc parašutistickým výsadbám z Anglie. Úkolem parašutistů bylo vytvořit zpravodajskou síť a navázat spojení s Londýnem. Za pomoc parašutistům byly po atentátu na Heydricha vypáleny Lidice a Ležáky, zároveň byly zatčeny stovky osob včetně parašutistů. Zničenou síť domácího odboje se již nepodařilo v takovém rozsahu obnovit. V následující kapitole se zaměřím na odraz protektorátních událostí v chrudimském regionu.

⁶⁵ Bělina 1999, str. 224.

2.2 Protektorát Čechy a Morava: Chrudimský region

Život na Chrudimsku v období Protektorátu Čechy a Morava se příliš nelišil od života na celém českém území. Kroniky měst chrudimského regionu ukazují, že po 15. březnu sem přijížděli němečtí vojáci a obyvatelé se potýkali s nejrůznějšími nařízeními okupantů. Podobně jako na území celého protektorátu lze i na Chrudimsku najít kolaboranty a konfidenty gestapa. Na hustou síť informátorů gestapa upozorňuje Němeček, který dodává, že kolaboranti upozorňovali okupanty na sebemenší protiněmecky vypadající věc. V důsledku udání musely být například z chrastického hostince odstraněny obrazy Masaryka a Klobáče. Hlinecké občanské záložně bylo doporučeno sejmout bustu Masaryka, ačkoli neexistovaly předpisy, které by to vyžadovaly.⁶⁶ Kromě obyvatel sympatizujících s Němci se i na Chrudimsku našlo mnoho jedinců, kteří se zapojili do odboje. Někteří z nich spolupracovali se skupinou Silver A, která sídlila v nedalekých Pardubicích. Za ukrývání vysílačky a radiotelegrafisty Silveru A došlo v červnu 1942 k vypálení obce Ležáky, vzdálené asi dvacet kilometrů od Chrudimi. Sledujeme-li dějiny protektorátního Chrudimska, nesmíme se obracet pouze k Ležákům, které sice patří mezi nejvýznamnější památku na druhou světovou válku v chrudimském regionu. Do protiněmeckého odboje se zapojily desítky osob⁶⁷ z celého regionu. Jejich odvaha by tak neměla zůstat ve stínu ležácké tragédie.

Hranice Chrudimska a jeho samospráva prošla v době Protektorátu Čechy a Morava proměnou.⁶⁸ V letech 1939 až 1942 spadal okres (Bezirkshauptmannschaften) Chrudim pod obvod vrchního zemského rady (Oberlandratsbezirk) Pardubice, po snížení počtu oberlandrátů v roce 1942 připadlo Chrudimsko pod obvod vrchního zemského rady Hradec Králové. Do chrudimského okresu patřilo i několik dalších soudních okresů (Gerichtsbezirke), do roku 1942 se jednalo o soudní okres Nasavrky a Hlinsko, následně byl připojen i soudní okres Chotěboř. Jak uvádí Historický lexikon obcí, žilo v roce 1930 v chrudimském okrese více než 127 tisíc obyvatel.⁶⁹ Do roku 1941 se počet obyvatel chrudimského okresu snížil na necelých

⁶⁶ Němeček 2007, str. 14–15.

⁶⁷ Odbojové organizace vznikaly na Chrudimsku bezprostředně po vyhlášení protektorátu. Na Nasavrcu odbojovou skupinu založil místní poštovní Václav Doležal v dubnu 1939. Do odboje se zapojili například manželé Fialkovi, Zdeněk Šukal, telefonní dozorce František Palán, dozorce kamenolomu Josef Kneř, sládek Viktor Nebesář. V Trhové Kamenici se vedoucím odboje stal ředitel tamní měšťanské školy František Hudec, ve Slatiňanech vedoucí četnický strážník Stanislav Kubíček, v Luži veterinař František Kašpar, v Chrudimi poštovní úředník Rudolf Michálek. Mezi další členy patřili například advokát Paprštejn, soudce Buchar, studijní mistr Paulus, vrchní četnický strážník Barborka a Novotný, dentista Jaroslav Čapek a mnozí další. Němeček 2007, str. 73.

⁶⁸ Mapy Chrudimského regionu viz Příloha 2.

⁶⁹ Růžková 2006, str. 38 a 39.

devadesát tři tisíc.⁷⁰ Cílem této kapitoly není popisovat protektorátní život obcí na Chrudimsku, informace, které zde předkládám se soustředí jen na některá města okresu. Zaměřila jsem se především na oblasti, o jejichž dění informoval čtrnáctideník Chrudimský kraj a týdeník Chrudimské noviny. Informace o městě Hlinsku předkládám především kvůli faktu, že společně s Nasavrky a Chrastí tvoří trojlístek větších měst v okolí obce Ležáky.

První německé jednotky přijely na Chrudimsko 15. března 1939. Okresní a městský úřad vydal vyhlášku, která občany informovala o příchodu německé armády. Ve vyhlášce bylo zároveň uvedeno, že pokud nebude Němcům kladen odpor, bude obsazení pouze přechodné.⁷¹ Příchod okupantů výstižně popisuje nasavrcký kronikář, podle něhož byl na území Československa klid a spořádaný život, přesto však Němci, kteří na české území přišli, do celého světa rozlašovali, že přišli dělat pořádek.⁷² Podobně jako na zbytku obsazovaného území i vojenské jednotky přicházející na Chrudimsko zasáhla doznívající zima. „*V Hlinsku mezi špatně oblečenými nacistickými vojáky, bořícími se do sněhových závějí, zaznívaly i rozzlobené hlasy, že raději než k Říši mělo prý toto území připadnout k Sibiři.*“⁷³ V tvrzení ujistil německé vojáky i mráz v noci na 18. března, kdy zamrzlým německým autům v mnoha případech popraskaly chladiče.⁷⁴

Popis pobytu německých vojáků na Chrudimsku kronikáři spojují s informací o německých nákupech. Vojáci z Říše na našem území skupovali vše možné, neboť tu pro ně byl velmi výhodný kurz. Textilní výrobky, které u nás nakoupili, pak obvykle posílali svým rodinám do Říše. Pro sebe pak velmi často kupovali potraviny, kterými se přejídali. V Chrastí a Heřmanově Městci jsou zaznamenány případy, kdy němečtí vojáci onemocněli z přejedení. Některá města poukazují na slušné chování německých vojáků, kteří dávali dětem cukrovinky.⁷⁵ Zkoumaný tisk se zájmům Říše o české zboží věnuje pouze v jednom článku Chrudimského kraje, který se však zaměřuje na zájem o české zboží obecně, nikoli pouze o zboží na Chrudimsku. „*Říšskoněmecké vojenské velitelství kupuje naše výrobky pro svoje potřeby. ... Vyhledáváno je hlavně zboží textilní, metrové i kusové, pokrývky, krajky, stolní*

⁷⁰ Žižka 1969, str.8.

⁷¹ Němeček 2007, str. 5.

⁷² SOKA Chrudim, inv.č.269, č. knihy 269. Pamětní kniha obecní (MNV Nasavrky).

⁷³ Němeček 2007, str. 5.

⁷⁴ SOKA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

⁷⁵ SOKA Chrudim, č. přírůstku 323/00, Pamětní kniha města Chrastí. SOKA Chrudim, inv.č.158, č. knihy 80. III Pamětní kniha MNV Heřmanův Městec 1939–1946.

*a ložní prádlo, damašky, podšívkové látky, ... Zájem je též o stroje všeho druhu, ... Vyhledávány jsou též výrobky chemické, výrobky průmyslu potravinářského, likérové esence, atd.*⁷⁶

Vznik Národního souručenství se projevil i na Chrudimsku, ve většině obcí se do něho přihlásilo 100% mužů. Vedení Národního souručenství v Chrudimi složilo v druhé polovině dubna slib věrnosti vlasti, národu a vůdci českého národa prezidentu Háchovi.⁷⁷ Starosta Heřmanova Městce na zřízení Národního souručenství narážel již při schůzi městského zastupitelstva v první polovině dubna, kdy přítomným připomněl, že se nescházejí jako zástupci jednotlivých stran, jak tomu bylo do prosince 1938, ani jako zástupci dvou politických stran, ale jako zástupci jedné strany a to Národního souručenství. Zároveň starosta vyzval ke spolupráci v rámci zájmů města a občanstva a k práci ve prospěch národního života a zachování národa.⁷⁸ V únoru 1940 se konala manifestační schůze Národního souručenství.⁷⁹ Následná existence Národního souručenství byla, jak upozorňuje Němeček, pouze formální, neboť Národní souručenství nevykonávalo žádnou politickou činnost. Zároveň se na Chrudimsku prosazovalo české fašistické hnutí, které se snažilo získat do svých řad větší množství stoupenců.⁸⁰

Během léta 1939 se obyvatelé Hlinska začali domnívat, že pouze válka dokáže vyřešit nastalou situaci.⁸¹ Naproti tomu Němeček uvádí, že počátek války přijala veřejnost s těmi nejčernějšími obavami.⁸² S vypuknutím války vzrostla obava z nedostatku potravin, což mnoho lidí pamatovalo z první světové války. Snaha o zásobování se potravinami však byla marná, neboť většinu skoupili již dříve němečtí vojáci. Nedostatek zboží vedl k zavedení potravinových lístků. Na informaci o zdražování piva, která se v Hlinsku rozšířila v polovině září, reagovala většina obyvatel návštěvou hostinců, které toho večera byli plné.⁸³ Chrast zaznamenala v roce 1939 nedostatek piva, a proto byla v hostincích prodávána limonáda.⁸⁴ Ani jednou z těchto dvou informací se však analyzovaný tisk nezabýval. Každodenní protektorátní život byl ukrýván za velké množství pozvánek na koncerty, taneční zábavy či do biografů.

⁷⁶ Chrudimský kraj, *Zájem Říše o naše zboží. Říšskoněmecké vojenské velitelství kupuje naše výrobky pro svoje potřeby*, 1. 4. 1939.

⁷⁷ Kobetič 2001, str. 80.

⁷⁸ SOKA Chrudim, inv. č. 1102, č. knihy 220. Zápis o schůzi městského zastupitelstva Heřmanova Městce konané dne 7. dubna 1939.

⁷⁹ SOKA Chrudim, inv. č. 7457, č. knihy 5168. Kniha měšťanů královského věnného města Chrudimi 1348–1945.

⁸⁰ Němeček 2007, str. 13–15.

⁸¹ SOKA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

⁸² Němeček 2007, str. 8.

⁸³ SOKA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

⁸⁴ SOKA Chrudim, č. přírůstku 323/00, Pamětní kniha města Chrasti.

V důsledku německých úspěchů ve válce musely být v Hlinsku vyvěšeny vlajky s hákovým křížem. Poprvé se tak stalo po dobytí Varšavy v září 1939. Podobné nařízení bylo vydáno v červnu 1940, kdy Německo slavilo úspěchy ve Francii. V Hlinsku i Nasavrkách musely být prapory vyvěšeny od 5. června na osm dní a každý den od dvanácti do jedné a od sedmnácti do osmnácti hodin musely zvonit zvony na počest německých úspěchů. Na fasády nasavrckých domů bylo malováno písmeno V,⁸⁵ symbolizující vítězství Říše.⁸⁶

Po okupaci byly zakázány oslavy některých českých státních svátků, přesto však v tyto dny obvykle probíhaly nejrůznější vzpomínkové akce. Oslavy svátku Mistra Jana Husa v roce 1939 probíhaly na Chrudimsku poklidně. Kobetič uvádí, že 5. července položili zástupci církve československé a církve českobratrské věnce k Husovu pomníku. Akce se obešla bez manifestací. Naproti tomu 28. říjen 1939 se v Chrudimi stal manifestací proti okupantům. Největší akce, která proběhla u firmy Polický-Popper, vyústila v zatýkání gestapem.⁸⁷ Němeček uvádí, že se jednalo o jedinou stávkou v Chrudimi, kde jinak proběhla pokojná manifestace. Na Nasavrcku a Hlinecku došlo ke stávkám v kamenolomech. V Heřmanově Městci byly v noci na 28. října vylepeny protinacistické plakáty.⁸⁸ Německým nařízením se nevyhnul ani listopadový svátek všech svatých, který musel být v roce 1940 přeložen z pátku na neděli, přesto již v pátek většina obyvatel ozdobila hroby a rozsvítila na nich svíce. Hrobníci je pak museli pozhasínat a na sobotu a neděli byl vydán zákaz zapalování svící na hřbitovech.⁸⁹

Naproti tomu na území protektorátu probíhaly oslavy, které byly nařizeny okupanty. Jednalo se o 15. březen, výročí okupace, 20. duben, kdy slavil narozeniny Adolf Hitler, a 12. červenec, kdy měl narozeniny Emil Hácha. Chrastický kronikář zaznamenal svůj postřeh, v němž uvádí, že tyto oslavy byly nucené a nebyly ani trochu srdečné.⁹⁰ V Hlinsku oslava Hitlerových narozenin proběhla poprvé v dubnu 1939, kdy musely být vyvěšeny prapory s hákovým křížem.⁹¹

Během okupace nechyběly akce na podporu národního ducha. V polovině listopadu 1939 se v Chrudimi konala přehlídka českých národních krojů, podobná akce se konala

⁸⁵ Motiv velkého tiskacího písmena V doplněný o nejrůznější titulky se objevil i na titulní stránce Chrudimských novin. V čísle z 2.8.1941 se objevilo V doplněné o Německo vítězí na všech frontách Evropy a titulek s názvem Ve znamení V. V čísle z 30.8.1941 se objevil titulek V=symbol Vítězství Říše – Víra Ve Vítězství. V čísle ze 6.9.1941 se objevilo V Symbol Vítězství říše. V čísle z 13.9.1941 se objevilo V a titulek Vikrotia Vítězství.

⁸⁶ SOKA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51). SOKA Chrudim, inv.č.269, č. knihy 269. Pamětní kniha obecní (MNV Nasavrky).

⁸⁷ Kobetič 2001, str. 81.

⁸⁸ Němeček 2007, str. 9.

⁸⁹ SOKA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

⁹⁰ SOKA Chrudim, č. přírůstku 323/00, Pamětní kniha města Chrasti.

⁹¹ SOKA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51)

i v červnu 1942. Na přelomu listopadu a prosince uspořádalo Národní souručenství výstavu s názvem Národ svým umělcům. V druhé polovině ledna 1940 se v Chrudimi pod záštitou mládeže Národního souručenství konala Národní beseda, které se zúčastnila krojovaná skupina z Moravského Slovácka. Hosté předvedli tamní zvyky, tance a zpěvy.⁹² Zatímco v Hlinsku bylo v roce 1940 zakázáno pálení čarodějnic a oslavy spojené s prvním májem,⁹³ v Chrudimi se v polovině května konal koncert s názvem Hold české písni. Akce, kterou pořádal hudební spolek Slavoj, se stala součástí Českého hudebního máje v Chrudimi.⁹⁴ V závěru roku 1940 se v Chrudimi a Pardubicích promítal film Babička.⁹⁵ Hlinecký vládní komisař se v roce 1942 zasloužil o obnovu pěveckého sboru Svantovít,⁹⁶ který zanikl v době první světové války.⁹⁷

Bezprostředně po vyhlášení protektorátu se na Chrudimsku začalo formovat odbojové hnutí. Kromě komunistické ilegální sítě zde měla své členy i Obrana národa. Přes řadu opatření se počátkem května 1940 začaly na Chrudimsku objevovat protinacistické nápisy. Protiněmecky byl v lednu 1940 vykládán i Měsíc české knihy, kdy se v Chrudimi vystavovaly knihy Masaryka, Čapka či Jiráska. Podle záznamů se akce zúčastnili i místní Židé.⁹⁸

Do nemilosti Říše se dostal Sokol, jehož členové se aktivně zapojili do odboje. Na žádost K. H. Franka byl Sokol v první polovině dubna 1941 zakázán. Po příchodu Heydricha byl majetek Sokola zkonfiskován ve prospěch Říše, došlo k zatýkání bývalých členů Sokola a musely být odstraněny sokolské pomníky, symboly a nápisy.⁹⁹ Na hlinecké sokolovně byly otlučeny nápisy a z budovy byl sejmout litinový sokol. Další rozpuštěnou organizací se už v listopadu 1940 stal Skaut.¹⁰⁰ Zakázána byla spolková činnost, majetek spolků byl zabaven ve prospěch Říše.¹⁰¹

Přes snahu okupantů nebylo odbojové hnutí na Chrudimsku zničeno, jeho členové se aktivně zapojili do spolupráce s parašutisty z Velké Británie. V říjnu 1941 měl být na Nasavrcku vysazen parašutista František Pavelka, který měl domácím odboji předat vysílačku a krystaly pro vysílač. Ačkoli byl Pavelka vysazen na jiném místě, členové

⁹² Tamtéž, str. 81, 82 a 86.

⁹³ SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

⁹⁴ Kobetič 2001, str. 82.

⁹⁵ Kobetič 2001, str. 83.

⁹⁶ SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

⁹⁷ Kobetič 2001, str. 87 a 90.

⁹⁸ Němeček 2007, str. 10, 12–13 a 16–17.

⁹⁹ Tamtéž, str. 24.

¹⁰⁰ SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

¹⁰¹ SOkA Chrudim, inv. č. 269, č. knihy 269. Pamětní kniha obecní (MNV Nasavrky).

nasavrckého odboje zajistili jeho přesun na původně stanové místo. V druhé polovině října byl zatčen nejen Pavelka, ale i Češi, kteří mu pomáhali.¹⁰²

Koncem roku 1941 byly na území protektorátu vysazeny tři parašutistické jednotky. Skupina Silver A¹⁰³ našla zázemí a mnoho spolupracovníků na Pardubicku.¹⁰⁴ Vysílačka Libuše byla umístěna v lomě¹⁰⁵ Hluboká u Dachova¹⁰⁶ a telegrafista Potůček byl ubytován v Miřeticích¹⁰⁷ u manželů Svobodových.¹⁰⁸ 10. června byla vysílačka přemístěna do mlýna¹⁰⁹ v Ležákách, odkud putovala do Bohdašína na Náchodsko.¹¹⁰ Skupina Silver A informovala Londýn o dislokaci vojenských jednotek, jejich vybavení a celkovém smýšlení vojáků, dále zajišťovala hospodářské zpravodajství, včetně informací o výrobě v důležitých podnicích, stavech zásob v závodech či o náladách obyvatelstva.¹¹¹

Silver A v okolí Ležáků spolupracovala s odbojovou skupinou ČENDA,¹¹² která vznikla v polovině března 1939 a jejímž opěrným bodem se stala četnická stanice ve Vrbatově Kostelci.¹¹³ Skupina ČENDA zajišťovala úkryt vysílačky Libuše a zároveň tvořila jeden z informačních kanálů.¹¹⁴

V noci z 30. na 31. května 1942, několik dní po atentátu na zastupujícího říšského protektora, byly prohledávány domy v Hlinsku, zdali se v nich neschovávají nepřihlášení jedinci. Prohledávání pokračovalo 6. června.¹¹⁵ Pátrání po pachatelích atentátu na Heydricha

¹⁰² Němeček 2007, str. 22–23.

¹⁰³ Kromě skupiny Silver A působila na Chrudimsku i skupina Intransitive vysazená koncem dubna 1942. Jeden z parašutistů našel útočiště v Zaječicích, druhý v Chrastru. Parašutisté následně navázali kontakt s Obranou národa ve východních Čechách. (Němeček 2007, str. 28.)

¹⁰⁴ Žižka 1969, str. 78–80.

¹⁰⁵ Lom Hluboká u Dachova patřil Františku Vaškovi z Pardubic, správcem lomu byl jeho bratr Jindřich. (Němeček 2007, str. 26.)

¹⁰⁶ Obec Dachov leží asi 20 kilometrů jižně od Chrudimi a zhruba třicet kilometrů od Pardubic.

¹⁰⁷ Dachov je od Miřetic vzdálen necelý kilometr.

¹⁰⁸ Kyncl 2002, str. 8.

¹⁰⁹ V blízkosti Ležáků se nacházely tři lomy (Hluboká u Dachova, Černíkův lom v Ležákách a Andrákův lom u Vrbětic), do nichž byla přivedena elektrická energie. Ležácký mlýn byl připojen k rozvaděči elektrického proudu v Černíkově lomě a byl jediným domem s elektrickým proudem v Ležákách. Z tohoto důvodu se zde obvykle scházelo mnoho Ležáckých, především kvůli poslechu rozhlasu. (Kyncl 2009, str. 18.)

¹¹⁰ Němeček 2007, str. 26.

¹¹¹ Žižka 1969, str. 74.

¹¹² Četníci z Vrbatova Kostelce projevíli svůj nesouhlas s okupací již v březnu 1939, kdy zničili důležité písemné materiály. Jednalo se především o evidenci zbrojních pasů a třaskavin, které byly potřeba pro práci v okolních lomech. Strážmistr vrbatokostelecké stanice Karel Kněz se domluvil s členem kriminální policie Kotábem v Chrudimi, že se pokusí provést stejné opatření na četnických stanicích ve Skutči, Hlinsku, Trhové Kamenici a Nasavrckách. Do akce byl zsvěcen i přítel obou zmiňovaných Čeněk Bureš, který jako první přišel s návrhem na vytvoření odbojové organizace odtud její název ČENDA. (Kyncl 2009, str. 19.)

¹¹³ Vrbatův Kostelec je od Ležáků vzdálen pět kilometrů.

¹¹⁴ Kyncl 2009, str. 18.

¹¹⁵ SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51)

vedlo i do Ležáků,¹¹⁶ kde byla po nějakou dobu umístěna vysílačka. Za přechovávání a pomoc parašutistům stihl Ležáky stejný osud jako Lidice. Dopoledne 24. června byly Ležáky obklíčeny „*kolem osady stáli po kopcích jednotliví policisté v uzavíracím kruhu. ... Úlohou českých četníků bylo vytvořit ještě další vnější kordon.*“¹¹⁷ K samotnému obsazení Ležáků došlo ze dvou stran, ze západu od Dachova a z východu od Dřeveše. Kyncl uvádí, že je velmi pravděpodobné, že vypálení Ležáků schválil sám Hitler.¹¹⁸ Zapáleným Ležákům chtěli pomoci nic netušící hasiči z okolních obcí, všechny jednotky, které k požáru vyrazily byly vráceny.¹¹⁹

K zatýkání spolupracovníků odboje docházelo i po ukončení stanného práva. V srpnu 1942 byl popraven chrudimský rodák Zdeněk Schmoranz, ministerský rada, který na počátku okupace dosadil bývalé zpravodajské důstojníky jako tiskové důvěrníky na okresní úřady a zapojil je do sítě odboje.¹²⁰ V důsledku atentátu na Heydricha byly v roce 1943 zabaveny rozhlasové přijímače. Po odstranění vln, na nichž vysílal zahraniční rozhlas, byly navraceny majitelům.¹²¹

Situace protektorátního Chrudimska korespondovala s děním na území celého protektorátu. S pomocí archivním pramenů jsem se pokusila zachytit detaily regionálního dění, jemuž doposud nebyla věnována příliš velká pozornost. V následujících kapitolách se zaměřím na nařízení platná pro legální protektorátní tisk a následně popíšu i zkoumaná periodika – týdeník Chrudimské noviny a čtrnáctideník Chrudimský kraj.

¹¹⁶ Obec Ležáky patřila do obvodu dvou osad. Mlýn patřil do obvodu osady Dachov katastru obce Měřetice. Dalšíh osm ležáckých domků patřilo do obvodu obce Habroveč katastru obce Louka. (Kyncl 2009, str. 17.)

¹¹⁷ Kyncl 2009, str. 186.

¹¹⁸ Kyncl 2002, str. 28.

¹¹⁹ Velikost požáru vyvolala u chrasteckých hasičů dojem, že hoří mezi obcemi Horka a Silnice, tam byli také hasiči zastaveni a poslání zpět. Hlinečtí hasiči vyjeli k požáru za Holetínem, u Tisovce je němečtí četníci zastavili a vrátili. K požáru vyjeli i nasavrčtí hasiči, kteří byli u Švihova vráceni. Po okolí se šířila zpráva, že byl vypálen Včelákov za schovávání vysílačky. Na poštovní úřad ve Včelákově volalo spoustu hasičských jednotek, aby se informovaly, zda mají přijet hasit. Obyvatelům Ležáků nepomohlo ani velké množství střeliva a zbraní, které vlastnily a které se dostaly do rukou gestapa až v roce 1943, kdy vyvrcholila snaha o srovnání Ležáků se zemí.

¹²⁰ Němeček 2007, str. 34.

¹²¹ SOkA Chrudim, inv. č. 158, č. knihy 80. III Pamětní kniha MNV Heřmanův Městec 1938–1946.

2.3 Protektorátní tisk: Mezi propagandou a kontrapropagandou

Protektorátní tisk je jedním z pramenů, který přináší informace o dění na území Československa od března 1939 do května 1945. Jak upozorňuje Pasák je třeba rozlišovat několik druhů českých tiskovin vydávaných za druhé světové války, kdy kromě legálních periodik byly vydávány i tiskoviny ilegální, zahraniční. Zpočátku také vycházel tisk pro českou menšinu v pohraničí a dále existoval tisk pro české dělníky pracující v nacistickém Německu. Zatímco ilegální tisk se snažil přinášet necenzurované informace o dění na okupovaném území, legální tisk spadající pod dohled tiskových orgánů byl představitelem nacistické propagandy na území protektorátu. Legální tisk nelze v žádném případě považovat za zdroj pravdivých informací, ale lze na něho pohlížet jako na způsob ovlivňování veřejného myšlení v protektorátu. Chrudimské noviny a Chrudimský kraj, periodika, na která se v této práci zaměřuji podrobněji a na jejichž popis se soustředím v jedné z následujících kapitol, patřila mezi tisk legální, a proto lze předpokládat, že se i v těchto tiskovinách odrazila nacistická propaganda.

Jediným zdrojem necenzurovaných informací pro protektorátní obyvatelstvo byl ilegální tisk. Kromě informační úlohy, kterou ilegální tisk zastával, se jeho vydávání stalo i impulsem k organizaci odbojového hnutí a zároveň jednotlivé složky odboje propojoval. První ilegálně vydávanou tiskovinou se na přelomu dubna a května 1939 stal časopis *V boj*.¹²² Podle Hudece vycházelo od německé okupace do června 1941 šedesát šest ilegálních časopisů. Mezi další ilegální tiskoviny, které vycházely na území protektorátu, patřil *Český kurýr* či *Náš odboj proti nacismu*.¹²³ Petiční výbor *Věrní zůstaneme* vydával do konce roku 1939 sešity detektivních románů, které obsahovaly zprávy, verše a reakce na propagandu. Národní hnutí pracující mládeže vydávalo *Informační službu národního osvobození*.¹²⁴ Na počátku srpna 1939 vyšlo první číslo ilegálního *Rudého práva*,¹²⁵ které vydávali komunisté.

Kuklík upozorňuje, že ilegální tisk sehrál významnou roli především od roku 1939 do 1941, v následujícím období vyjma komunistického tisku nehrál ilegální tisk význam při ovlivňování a informování protektorátní společnosti.¹²⁶ V důsledku Heydrichiády bylo mnoho členů odboje a tudíž i vydavatelů ilegálního tisku pozatýkáno. Jak upozorňuje Kuklík,

¹²² Gebhart; Kuklík 1996, str. 19 a 21.

¹²³ Hudec 1978, str. 63.

¹²⁴ Gebhart; Kuklík 1996, str. 85 a 89.

¹²⁵ Buchvaldek 1986, str. 427.

¹²⁶ Kulík 2000, str. 101.

funkci legálního tisku převzala šeptaná propaganda, jejíž výhodou oproti ilegálnímu tisku byla obtížná postižitelnost. Nevýhodu vzhledem k tisku pak zkreslování informací.¹²⁷

V ilegálním i zahraničním tisku byly patrné třídní i politické odlišnosti závislé na vydavateli.¹²⁸ V zahraničním tisku, podobně jako u vysílání zahraničního rozhlasu či u ilegálního tisku, lze rozlišovat dva směry – komunistický a demokratický. Do demokratického proudu spadají tiskoviny vydávané především na území Francie a Velké Británie. Z tiskovin vydávaných na území Francie uvádí Hudec časopis Zprávy, které vycházely v letech 1938 – 1939, kdy se spojily s časopisem Česko-slovenský boj, který byl vydáván jako orgán Československého národního výboru ve Francii. Přílohou týdeníku byl Čechoslovák v Anglii, který se po porážce Francie přeměnil na týdeník Čechoslovák, v němž byla zveřejňována oficiální stanoviska londýnské exilové vlády. Na území Velké Británie vycházely Naše noviny. Ve Spojených státech amerických bylo vydáváno periodikum Svobodné Československo.¹²⁹ Komunistický tisk byl spojen se Sovětským svazem, kde vycházelo Naše vojsko v SSSR a Denní zprávy.¹³⁰

Pro českou menšinu v pohraničí vycházel český tisk pouze v počátečním období okupace, na rozdíl od legálního tisku však periodika určená do pohraničních oblastí nespadala pod vliv protektorátních úřadů. Tisk pro české dělníky v Německu byl dovážen z protektorátu.¹³¹

Naprostým opakem ilegálního tisku byl tisk legální, na který se vztahovala nařízení vydávaná příslušnými tiskovými orgány. Jak uvádí Gebhart s Kuklíkem, legální tisk se stal nástrojem nacistické propagandy, podle potřeby zamlčoval, lhal či nepřinášel informace. Do legálního tisku nespadaly pouze noviny a časopisy politického charakteru, ale i časopisy nejrůznějších spolků a korporací, jakož i tiskoviny vědeckých, odborných, kulturních, školských, vlastivědných, odborových, hospodářských, církevních, zájmových, tělovýchovných a dalších institucí.¹³² Všechny tyto tiskoviny podléhaly nacistické cenzuře.¹³³ Dva směry, kterými se tisk ubíral, existovaly nejen u legálního a zahraničního tisku, ale i u tisku legálního. Na jedné straně stál tisk vydávaný českými institucemi a proti němu německý tisk, který spadal pod pravomoc úřadu říšského protektora a oberlandrátů.¹³⁴

¹²⁷ Tamtéž, str. 101.

¹²⁸ Pasák 1980, str.45.

¹²⁹ Hudec 1978, str. 37.

¹³⁰ Tamtéž, str. 90 a 91.

¹³¹ Pasák 1980, str.45.

¹³² Gebhart; Kuklík 1996; str. 19 a 21.

¹³³ Pasák 1980, str. 71.

¹³⁴ Pasák 1980, str.46 a 55

V letech 1939 až 1945 bylo zastaveno asi 1887 českých titulů. K zániku titulů docházelo i v souvislosti se zákazem organizací, které je vydávaly – například tisk Sokola a Junáka.¹³⁵ Od března do prosince 1939 zaniklo 172 českých titulů, z nichž některé tituly zanikly definitivně, jiné se sloučily. Koncem května 1941 byla vydána vyhláška, která stanovila nejvyšší přípustný náklad tiskovin, následoval zánik více než šesti set titulů.¹³⁶ Zájem o legální protektorátní tisk ztrácelo i samo obyvatelstvo, které na září 1941 vyhlásilo bojkot česky psaného, ale německy myšleného tisku, jeho prodej v té době poklesl o sedmdesát procent.¹³⁷

Na jedné straně docházelo k zániku českých titulů, na straně druhé vznikaly nové tituly či byly obnovovány tiskoviny dříve existující, ale i na jejich stránkách se projevovala nacistická ideologie. Ústředním německým deníkem na území protektorátu se v dubnu 1939 stal Der Neue Tag. Mezi obnovené tituly patřil v roce 1942 Peroutkův předválečný časopis Přítomnost, který měl ovlivnit českou inteligenci nacistickou ideologií. Čeští fašisté vydávali Boj národa.¹³⁸

Cílem cenzurních opatření zaváděných v legálním protektorátním tisku byla propaganda říše a říšské politiky, neboť si byl Hitler dobře vědom moci válečné propagandy. V knize Mein Kampf kritizuje německou propagandu první světové války a naproti tomu poukazuje na správnost propagandy na straně Velké Británie a Spojených států amerických.¹³⁹

Hitlerova propaganda¹⁴⁰ představovala systematické šíření vybraných informací na jedné straně a potlačování jiných informací na straně druhé. Vybrané informace měly sloužit buď k podpoře, nebo k utajení politických záměrů.¹⁴¹ Hitler zároveň upozorňuje na důležitost psychologické¹⁴² formy propagandy.¹⁴³

¹³⁵ Beránková; Křivánková; Ruttkay 1988, str. 239.

¹³⁶ Pasák 1980, str. 61 a 64.

¹³⁷ Pasák 1980, str. 62.

¹³⁸ Beránková; Křivánková; Ruttkay 1988, str. 239.

¹³⁹ Hitler 2000, str. 131.

¹⁴⁰ Slovo propaganda pochází z latinského propagare, což znamená šíření mínění či názorů za účelem ovládnutí veřejného mínění. (Masarykův slovník naučný 1931, str. 1004.) Slovník mediální komunikace uvádí dva významy propagandy. V původním významu znamená propaganda víru, která se má rozšiřovat. Samotné slovo propaganda pochází z názvu úřadu kolegia kardinálů zodpovědných za misijní činnost katolické církve (Sacra congregatio de propaganda fide). V přeneseném významu znamená propaganda záměrnou a systematickou snahu o formování představ, usměrňování citů, vůle, postojů, názorů či chování ve snaze dosažení reakce, kterou očekává propagandista. (Reifová 2004, str. 192.) Ve smyslu „záměrného, institucionalizovaného šíření politicky zaměřených idejí, postupů, celých ideologií, politických doktrín a teorií v širší nebo užší veřejnosti, jejich tendenčního vysvětlování a modifikace do podoby přízpůsobené aktuální situaci“ se pojem propaganda začal užívat teprve ve dvanáctém století. (Gebhart 2000, str. 3–4.)

¹⁴¹ Dowswell 2009, str. 125.

¹⁴² Při této příležitosti vzpomíná na první světovou válku a zdůrazňuje, jakou chybu učinili německé a rakouské humoristické listy, když se posmívaly nepříteli. Setkání s nepřitelem pak bylo pro německé a rakouské vojáky

K rozvoji a zdokonalení propagandy přispěly i technické předpoklady. Propaganda se stala součástí konfliktů, které často dramatizovala a vyostřovala. Úkolem propagandy bylo potlačovat či vyvracet opačné názory než sdílela ona sama, jejím cílem bylo usměrnění lidí ve prospěch propagovaného režimu.¹⁴⁴ V období druhé světové války sehrála propaganda významnou roli jak na straně nacistického Německa a jeho satelitů, tak na straně spojenců. Všechny státy se snažily ovlivnit ve svůj prospěch obyvatelstvo zemí, které nebyly přímo zasaženy válkou.¹⁴⁵ Dokládá to i program chrudimského kina z března 1940, kde byl po tři dny promítán dokument o vítězném tažení říšského vojska v Polsku.¹⁴⁶

Podle Hitlerova předpokladu měla propaganda nejprve rozšířit myšlenku hnutí, což by pak pomohlo k vítězství tohoto hnutí ve světě. První úkol propagandy tak Hitler spatřoval v získání lidí k provádění propagandy. Druhým úkolem bylo zničení současného stavu a prosazení stavu nového.¹⁴⁷ Milotová na základě Bankierových tvrzení uvádí důvod, proč v Německu propaganda neuspěla. Hitler ve snaze získat co nejširší masy lidí,¹⁴⁸ neboť „*propaganda se má vždy obracet na masu*,“¹⁴⁹ nechal zřídit ministerstvo propagandy a lidové osvěty, jehož úkolem bylo provádět propagační činnost.¹⁵⁰ Německý ministr osvěty a propagandy Goebbels zastával názor, že propaganda je „*nejdůležitější metodou vládnutí, nejostřejší zbraní pro dobytí, udržení a výstavbu státu*.“¹⁵¹ Cílem okupantů bylo využít každou sebemenší příležitost k propagandě.¹⁵² Nadmíra propagandy však Němce unavovala, a proto se nesetkala s účinkem.¹⁵³

Na území protektorátu Čechy a Morava spadalo řízení sdělovacích prostředků a s nimi spojené propagandy do pravomocí říšského protektora. Významnou roli při ovládnutí protektorátních médií a při tvorbě obsahu propagandy sehrálo gestapo a bezpečnostní služba.

nepříjemným překvapením, které je rozhodilo. Naproti tomu anglická a americká propaganda líčila Němce jako Barbary a Huny, což vojáky připravilo na hrůzy války a nemohlo je to ničím zaskočit. (Hitler 2000, str. 131.)

¹⁴³ Hitler 2000, str. 128.

¹⁴⁴ Gebhart 2000, str. 5.

¹⁴⁵ Milotová 2000, str. 86.

¹⁴⁶ Kobetič 2001, str. 82.

¹⁴⁷ Hitler 2000, str. 425.

¹⁴⁸ Milotová 2000, str. 88.

¹⁴⁹ Hitler 2000, str. 130.

¹⁵⁰ Milotová 2000, str. 88.

¹⁵¹ Reifová 2004, str. 193.

¹⁵² Večeřa popisuje propagandistické využití smrti Heydricha, během okupace legální protektorátní tisk vzpomínal na zastupující říšského protektora v den spáchání atentátu, ale i v den úmrtí a jeho narození. Paradoxem je, že Heydrich se narodil ve stejný den jako první československý prezident Masaryk. V roce 1943 se v tisku místo Masarykovy fotografie objevila fotografie protektora a nechyběly ani vzpomínkové texty. (Večeřa 2003, str. 191.)

¹⁵³ Milotová 2000, str. 88.

Média měla mít minimální vliv na tvorbu veřejného mínění, do podzimu 1939 si protektorátní moc podmanila tisk, rozhlas i film.¹⁵⁴

Významnou roli v ovlivňování veřejného mínění sehrála i propaganda spojenců, kterou lze označit jako kontrapropagandu.¹⁵⁵ Protinacistická propaganda posilovala odpor k okupantům či se podílela na přípravě nejrůznějších antiněmeckých akcí.¹⁵⁶ Jednou z prvních zkoušek, do jaké míry může kontrapropaganda ovlivnit protektorátní obyvatelstvo, se stal bojkot pražské tramvajové dopravy. Informace o chystané akci se prostřednictvím letáků a díky šeptané propagandě¹⁵⁷ rozšířila mezi obyvatelstvo. Pražské tramvaje jezdily 30. září skutečně prázdné, i když se okupantům podařilo najmout pasažéry, kterým byly za jízdu tramvají dokonce vypláceny peníze.¹⁵⁸

Kontrapropaganda posilovaná ilegálním tiskem přispívala k nejrůznějším akcím bojkotu na území protektorátu, cílem propagandy bylo vnutit protektorátnímu obyvatelstvu nacistickou ideologii. K tvorbě proněmeckého veřejného mínění měl přispět i legální tisk vydávaný na území protektorátu. Nařízení, jenž pro něj byla vydána, určovala, které informace se mohou v tisku objevit. Následující kapitola se zaměřuje na nařízení vydaná pro protektorátní tisk, ve stručnosti se pak věnuje československému tisku.

¹⁵⁴ Milotová 2000, str. 92 a 94.

¹⁵⁵ Kontrapropaganda je vyvracení či potlačování opačných nebo neidentických konceptů propagandy. (Reifová 2004, str. 194.)

¹⁵⁶ Kuklík 2000, str. 100.

¹⁵⁷ Šeptaná propaganda sehrála významnou roli při organizování protiněmeckých akcí. Výhodou šeptané propagandy, jak upozorňuje Gebhart, je skutečnost, že na rozdíl od psané propagandy nebylo možné identifikovat původce. Mezi protektorátním obyvatelstvem vznikala naprosto spontánně a to především díky nacistické propagandě, která zakazovala šíření určitých informací. (Gebhart 2000, str. 5.)

¹⁵⁸ Gebhart; Kuklík 1996, str. 93 a 94.

2.4 Protektorátní tisk: Od „svobodného“ československého tisku k řízenému legálnímu tisku

Zkoumáme-li tisk protektorátu Čechy a Morava, nesmíme opomínat ani tisková nařízení platná před 15. březnem 1939.¹⁵⁹ Ve stručnosti se zaměřím na tisk před okupací, následně se budu věnovat legálnímu tisku v protektorátu a nařízením, která pro něho platila, především pak Soubornému přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku.

V období vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava byla v platnosti Ústava Československé republiky z února 1920. Svoboda tisku, právo shromažďovat se a vytvářet spolky bylo zachyceno v páté hlavě § 113, tento paragraf zároveň zakazoval předběžnou cenzuru. Právo na svobodné vyjádření slova, písma, tisku či obrazu zaručoval § 117.¹⁶⁰ Ve skutečnosti měly na fungování médií vliv předpisy z dob Rakouska-Uherska. Některé normy vydané v období Československé republiky regulaci tisku ještě podpořily.¹⁶¹ Pasák upozorňuje, že svoboda tisku ve skutečnosti neexistovala, neboť podle tiskových zákonů, které do jisté míry kopírovaly zákony Rakouska-Uherska, měla politická správa či státní zastupitelství pravomoc, která je opravňovala k zadržení tiskovin a k povolení vydání po opravě či vypuštění daného textu.¹⁶²

Pasák poukazuje na souvislost, která existovala mezi tiskem druhé republiky a tiskem protektorátním. Ústřední cenzurní komise, která byla zřízena koncem září 1938, měla za úkol jednotné řízení, usměrňování, využívání a kontrolování cenzurní komise.¹⁶³ Nařízení původně platná na tři měsíce byla prodloužena v polovině prosince 1938 a platila až do vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava.¹⁶⁴ K otázkám tisku a cenzury se koncem roku 1938 vyjádřil ministerský předseda Rudolf Beran, který uvedl, že tisk vytváří veřejné mínění a národní charakter. To je podle Berana důvod, proč by měl stát upravovat poměry v tisku podle své vyšší potřeby, zároveň by měl v tisku zavést politickou, věcnou, mravní a kulturní odpovědnost. Na začátku března 1939 bylo vyhlášeno nové tiskové nařízení,¹⁶⁵ které navázalo na pomnichovskou žurnalistiku.¹⁶⁶

¹⁵⁹ Pasák 1975, str. 155.

¹⁶⁰ Ústava Československé republiky z 29. února 1920 (dostupné z: <http://www.koncelik.eu/ustava-121-1920/>)

¹⁶¹ Končelík 2008, str. 296.

¹⁶² Pasák 1980, str. 38

¹⁶³ Pasák 1975, str. 155.

¹⁶⁴ Končelík 2008, str. 298.

¹⁶⁵ Pasák 1975, str. 155.

¹⁶⁶ Beránková; Křivánková; Ruttkay 1988, str. 236.

Při podpisu dokumentů v Berlíně se Hácha a Chvalkovský zavázali, že „*ve veřejných projevech, v tisku, divadle, rozhlase bude zachována plná zdrženlivost.*“¹⁶⁷ Druhý den po vyhlášení protektorátu byla vydána směrnice, podle níž byli tiskoví dozorcí dosazováni přímo do redakcí, kde zastávali jakousi roli cenzorů.¹⁶⁸ V Praze byla z příkazu říšského tiskového úřadu zřízena prozatímní německá služebna pro tisk, která byla podřízena Konrádu Henlainovi, šéfu civilní správy. Dohled nad tiskem¹⁶⁹ vykonávala služebna Říšského tiskového úřadu.¹⁷⁰ Následně byl český tisk podřízen Tiskovému odboru Předsednictva ministerské rady, jejímž prvním vedoucím byl Zdeněk Schmoranz,¹⁷¹ kterého ještě v roce 1939 nahradil Arnošt Bareš. Barešovým nástupcem se v září 1939 stal František Hoffman, který funkci zastával do května 1941. Po jeho zatčení se novým vedoucím stal Ctibor Melč, který tiskový odbor vedl do konce války.¹⁷² Schmoranz, Bareš i Hoffman byli za podíl na ilegální činnosti odsouzeni jako nepřátelé nového režimu.¹⁷³ Zatčení spolupracovníků odboje, kteří zastávali funkci vedoucího Tiskovému odboru Předsednictva ministerské rady, umožnila okupační správě podřídit si český tisk německým zájmům.¹⁷⁴

Tiskový odbor Předsednictva ministerské rady dohlížel na média a řídil je ve třech rovinách. V rámci odboru bylo zřízeno Ústředí tiskové dozorčí služby, které dávalo pokyny cenzorům pracujícím v redakcích. Tiskový odbor zároveň vydával informace pro šéfredaktory, čímž byli instruováni o čem psát a nepsat. Pro regionální redakce byla vydávána speciální korespondence. Jednalo se o texty určené k vydání v regionálních periodikách, tyto texty musely být označovány jako texty redakční, čtenář se o jejich původu nedozvěděl. Dále byly vydávány denní příkazy.¹⁷⁵ Poslední formou řízení tisku bylo pravidelné pořádání tiskových konferencí, které se obvykle konaly jednou týdně.¹⁷⁶ Pasák upozorňuje na dvojitý charakter konferencí. Užší konference byly určeny pouze pro šéfredaktory denních listů, redaktorům všech listů včetně časopisů byly určeny širší konference. Na konferencích často vystupoval i zástupce skupiny Tisk z Úřadu říšského protektora Wolfram von Wolmar,¹⁷⁷ který měl pravomoc rozhodovat o osudu českého tisku, redaktorů i vydavatelů. Pod

¹⁶⁷ Pasák 1975, str. 158.

¹⁶⁸ Blodigová 2007, str. 6.

¹⁶⁹ Řízení tisku v Protektorátu Čechy a Morava viz Příloha 3.

¹⁷⁰ Pasák 1980, str. 48–49.

¹⁷¹ Zdeněk Schmoranz byl chrudimský rodák, zmínka o něm se objevuje i v kapitole pojednávající o Chrudimsku.

¹⁷² Končelík 2008, str. 299.

¹⁷³ Končelík; Cebe; Köpplová 2007, str. 275.

¹⁷⁴ Pasák 1975, str. 158.

¹⁷⁵ Končelík; Cebe; Köpplová 2007, str. 276.

¹⁷⁶ Končelík 2008, str. 303.

¹⁷⁷ Pasák 1975, str. 161.

Wolmarovou kontrolou byly všechny protektorátní tiskové úřady včetně sdělovacích prostředků.¹⁷⁸ Skupina tisk spadala pod kulturně-politické oddělení Karla von Gregoryho.¹⁷⁹

Od 17. září vešel v platnost Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku, jednalo se o soupis požadavků kladených na tisk. Proměny informací v regionálním tisku si všiml i Němeček, který v souvislosti s rokem 1941 uvedl, že regionální tisk značící se doposud četnými rozpornými názory a úvahami náhle upřednostňoval agenturní zpravodajství. Krom toho v tisku začaly dominovat články o jazyce, hudbě či místních událostech nepolitického charakteru. Neobvyklé nebyly ani články o historii, nesměly však připomínat slavnou českou minulost.¹⁸⁰

Přehled pokynů byl rozdělen do devíti bodů – Úkol tisku, Tisková dozorcí služba, Odpovědnost, Všeobecné zásady, Mimořádné poměry, Říše a Protektorát, Věci hospodářské a sociální, Vnitřní věci Protektorátu, Postup při tiskové přehlídce.¹⁸¹ Dokument ze 17. září 1939 byl návodem na tvorbu denního tisku v protektorátu a zároveň ukázal, jakým způsobem se bude ubírat cenzura a s ní spojená propaganda. Pasák uvádí, že souborný přehled, který lze považovat za synonymum cenzury, platil pro články politické, hospodářské, kulturní, sportovní, zároveň i pro inzertní část novin a časopisů. Omezení byla zavedena i pro fotografie a nejrůznější statistiky.¹⁸² Protektorátní cenzuře podléhal i zájmový a odborný tisk, přesto však existují tituly, které se zavedená nařízení pokoušely obcházet. Jedním z příkladů je dětský časopis *Roj*, který v otištěných textech přinesl mnoho vlasteneckých myšlenek. Odpovědní redaktoři časopisu se svými příspěvky, politickou poezií a ilustracemi pokoušeli bojovat proti fašismu. Podobného obsahového zaměření byl i časopis *Světobzor* či *Český učitel*.¹⁸³ Na druhé straně existovala na území protektorátu i skupina novinářů kolaborantů, kteří psali v pronacistickém duchu. Nejznámější skupinu aktivistických novinářů tvořil Václav Crha, Vladimír Krychtálek, Jaroslav Křemen, Karel Lažnovský, Vladimír Ryba, Emanuel Vajtauer a Karel Werner.¹⁸⁴

První bod Souborného přehledu pro tiskovou přehlídku pojednával o úkolu tisku, který potvrzoval Beranovo tvrzení, podle něhož bylo úkolem tisku vytvářet veřejné mínění. Vydáním přehledu přechází veškerá zodpovědnost za tisk na šéfredaktory, kteří museli dbát, aby byla dodržována všechna pravidla pro vydávání tisku. První kapitola přehledu

¹⁷⁸ Beránková; Křivánková; Ruttkay 1988, str. 236.

¹⁷⁹ Končelík 2008, str. 300.

¹⁸⁰ Němeček 2007, str. 18.

¹⁸¹ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 469.

¹⁸² Pasák 1980, str. 56.

¹⁸³ Beránková; Křivánková; Ruttkay 1988, str. 240.

¹⁸⁴ Večeřa 2007, str. 254–256.

zdůrazňuje, že veřejné mínění vytvářené médii musí odpovídat zájmům Říše, a proto je nutné, aby mu ustoupily osobní zájmy novinářů.¹⁸⁵ Beránková, Křivánková a Ruttkey poukazují na velkou podobnost politických rubrik českých listů. Novináři svou činnost soustředili především do rubrik kulturních, kde se alespoň zpočátku mohli vyjadřovat svobodně. Postupně došlo i k proměně kulturní rubriky, kde převažovaly recenze a texty s únikovou tematikou.¹⁸⁶

Šéfredaktorům měla k plnění úkolů napomáhat tisková dozorčí služba, jejíž úkoly specifikoval druhý bod Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku. Součástí druhé kapitoly jsou informace o pobočkách tiskového ústředí, dále se objevuje informace o úřednících tiskové dozorčí služby a jejich funkci v redakci.¹⁸⁷ Pasák upozorňuje, že zatímco cenzori odpovídali za celý obsah denního tisku, za ostatní tiskoviny kromě šéfredaktorů a cenzorů zodpovídaly ještě okresní úřady. V denících a týdenících vykonávaly službu vždy dva cenzori české národnosti. Cenzori české národnosti působili i v Ústředí tiskové a dozorčí služby, tito cenzori dávali pokyny redakčním cenzorům, kteří pak články schvalovali či nikoli.¹⁸⁸ Úkolům šéfredaktora a zástupce dozorčí služby se věnuje i další část přehledu, kde je zároveň uvedeno, že oprávnění vydávat pokyny pro tiskovou dozorčí službu má pouze ústředí dozorčí služby.¹⁸⁹

Podle všeobecných zásad měly být potlačeny všechny texty, jejichž obsah, ale i grafická úprava a dvojsmyslné narážky, by mohly negativně ovlivnit čtenáře. Byla stanovena přesná pravidla pro nadpisy, pozornost byla věnována i dvojsmyslům a jinotajům, které se podle nařízení nesměly v tisku objevovat.¹⁹⁰ Zároveň byly zakázány zprávy, jejichž uveřejnění by bylo trestným činem či by vedlo k ohrožení obecného zájmu. Hádanky, křížovky a rébusy bylo třeba k přehlídce předkládat s řešením. Nařízení se dále zaměřila na vydávání vyhlášek vojenských, říšských či protektorátních úřadů, citování či jakékoli zpracování statistických a hospodářských výkazů. Zároveň nesměly být zveřejňovány informace o pohybu a pobytu říšského vojska a jeho jednotek. Informace o prováděné cenzuře se v tisku nesměly objevit.¹⁹¹

Vzhledem k mimořádnému stavu, kterým bylo propuknutí druhé světové války, nesměly být vydávány informace o výrobní kapacitě průmyslových podniků ani o jejich

¹⁸⁵ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 469–470.

¹⁸⁶ Beránková; Křivánková; Ruttkey 1988, str. 240.

¹⁸⁷ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 471.

¹⁸⁸ Pasák 1980, str. 56 a 59.

¹⁸⁹ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 471.

¹⁹⁰ Pasák 1980, str. 57.

¹⁹¹ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 473–475.

personálním stavu. Totéž platilo i pro zprávy o nezaměstnanosti, cenách uhlí, plynu a elektrické energie, o změnách ve způsobu zásobování a v otázkách vyživování. Omezeny byly dopravní informace a informace vojenského charakteru, zároveň byla stanovena pravidla pro užívání slova válka. Zakázány byly informace o transportech zajatců, o katastrofách či povětrnostních mapách či předpovědi počasí, nesměly být vydávány zprávy, které by jakýmkoli způsobem narušily chod veřejného a hospodářského života.¹⁹²

Speciální prostor věnoval souborný přehled také protektorátu a Říši, o níž mělo být vždy psáno v úctě. Na stránkách legálního tisku nesmělo docházet k znevažování Říše a jejích orgánů. Bylo stanoveno, jakým způsobem nakládat se slovy vůdce, vedoucí a se slovy Říše, německá říše a velkoněmecká říše. Byla určena pravidla pro vydávání informací spojených s brannou mocí, s osobou říšského protektora, jehož kritika se v tisku nesměla objevit¹⁹³ a nesměla se objevit ani informace o „*Zásazích říšského protektora a jeho orgánů ve věcech protektorátních i náznaky takových zásahů.*“¹⁹⁴ Na jedné straně měl tisk přispět k poznání Říše informováním o jejích sociálních, hospodářských a kulturních poměrech, na straně druhé bylo zakázáno srovnávat zásobování v Říši a protektorátu. K poznání Říše mělo napomoci otiskování vhodných obrázků. Zároveň se v tisku neměly objevovat informace, které by narušily její politický, hospodářský či kulturní rozvoj.¹⁹⁵ Nesměly být uveřejňovány články, které by znevažovaly postavení Říše a protektorátu a žádaly by změnu poměrů mezi Říší a protektorátem či mezi německým a českým obyvatelstvem.¹⁹⁶ Zakázáno bylo uveřejňování uniforem NSDAP, SA a SS, jakož i osob v uniformách bývalé československé armády, zároveň nesmělo být užíváno titulů a hodností těchto osob. Toto omezení však neplatilo pro vládní vojsko protektorátu. Omezováno bylo i zveřejňování informací o činnosti gestapa a říšských úřadů. Informoval-li legální tisk o zahraničních událostech, musel k nim přistupovat německou optikou, což znamenalo potlačení sympatií ke spojencům a zamezení kritiky fašistických států.¹⁹⁷ Ukázalo se to například i po spáchání atentátu na zastupujícího říšského protektora Heydricha, kdy se v tisku objevovaly texty kritizující československý londýnský exil, který byl například označen jako cynicky prospěchářské panstvo. Tisk zahájil kampaň proti hlavnímu představiteli českého odboje Benešovi, o němž se psalo jako o zaprodanci, vyvrheli, zrádci, amorálním člověku a podobně. Beneš byl

¹⁹² Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 476–478.

¹⁹³ Tamtéž, str. 478–479.

¹⁹⁴ Pasák 1980, str. 58.

¹⁹⁵ Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 479.

¹⁹⁶ Pasák 1980, str. 58.

¹⁹⁷ Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 480.

dokonce označen za sadistu.¹⁹⁸ Podle výnosu ze září 1939 se nesměly objevovat žádné útoky na Slovensko, jeho vládu a její činnost. Pojmů československý či česko-slovenský se mohlo užívat pouze v případě, kdy odkazovaly k minulosti. Zakázáno bylo otiskování citátů českých básníků a spisovatelů, kteří by nějakým způsobem narušovali stanovená pravidla.¹⁹⁹ Z obavy před ovlivněním českého národa v protiněmeckém duchu bylo zakázáno doporučování knih autorů minulého režimu a knih s marxistickým či židovským duchem. Tisk nesměl mimo jiné doporučovat knihy Marie Majerové, Ivana Olbrachta, Karla Čapka. Kniha Vlastní životopis Karla IV. byla označena za nevhodnou, a proto se o ní v tisku nesměly objevovat informace. Zakázány byly texty upozorňující na výročí smrti Václava Hanky.²⁰⁰

Sedmý bod přehledu se věnoval hospodářským a sociálním otázkám. V tisku se nesměly objevit informace, které by přiměly čtenáře k hromadění zásob. Potlačeny měly být zprávy týkající se mzdových poměrů, zakázány byly spekulace o cenách. Úkolem tisku bylo zabránit nenávisti mezi jednotlivými vrstvami obyvatel, a proto nesměly vycházet texty, které by nenávist vyvolávaly. O obchodních stycích s cizinou bylo možno vydávat pouze úřední zprávy. Zakázány byly zprávy o zřizování či změnách radiových vysílacích stanic a o jejich technickém vybavení. O protižidovských opatřeních bylo možno zveřejňovat pouze zprávy úřední.²⁰¹ K zesílení protižidovské kampaně došlo v dubnu 1943 v souvislosti s nálezem masových hrobů v Katyni. Jakékoli informace mohly být zveřejňovány pouze v případě, že by poukazovaly na zápal pro vraždění na straně židů. Německým novinám měl být denně dodáván materiál vyjadřující se k židovskému tématu.²⁰² Inzeráty bylo možno otisknout pouze v případě, že byla zjištěna jejich pravost, přičemž měly být omezeny číselné údaje. Podobné podmínky platily i pro vydávání rodinných oznámení a oznámení o úmrtí. Byla stanovena pravidla pro dotazy čtenářů a odpovědi na ně.²⁰³

Jakékoli zveřejněné informace o prezidentovi a vládě musely být úřední povahy, zakázáno bylo zveřejňovat soukromé informace o opatřeních a jakékoli spekulace před jejich oficiálním potvrzením. V tisku se nesměla objevit kritika vlády, úřadů a úředníků a zakázány byly texty, které by přispívaly k vytváření nepřátelské nálady. Zakázány byly informace o sebevraždách či zatýkání v protektorátu.²⁰⁴ Velmi stručně informoval tisk o vypálení Lidic

¹⁹⁸ Večeřa 2003, str. 183–185.

¹⁹⁹ Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 480–481.

²⁰⁰ Pasák 1980, str. 61.

²⁰¹ Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 481–482.

²⁰² Kubálek; Müllerová 2000, str. 245.

²⁰³ Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 482–483.

²⁰⁴ Tamtéž, str. 484–485.

a Ležáků v červnu 1942. O vypálení Lidic informovaly deníky o čtyři dny později.²⁰⁵ Zároveň bylo protektorátnímu tisku zakázáno, aby tuto událost jakkoli komentoval. Teror okupantů následující po atentátu na Heydricha měl být prezentován jako snaha říše vypořádat se se všemi, kteří podporují či ukrývají parašutisty.²⁰⁶ Podobným způsobem bylo v tisku prezentováno i vypálení Ležáků.²⁰⁷ O schůzích výborů a komisí celostátních organizací mohly být zveřejňovány pouze informace dodané Českou tiskovou kancelář.²⁰⁸ Jak upozorňuje Blodigová, je třeba si uvědomit, že Česká tisková kancelář byla bezprostředně po okupaci obsazena německými úředníky a stala se zprostředkovatelkou zpráv vydaných Deutsches Nachrichten Büro.²⁰⁹

Byla stanovena pravidla pro články vydávané při nejrůznějších výročích, tyto texty nesměly naznačovat nepřátelský postoj k Říši. Tisk neměl být prostorem, kde si lidé budou vyřizovat soukromé účty. Speciální podmínky byly stanoveny pro vydávání referátů či kritik o anglických, francouzských a polských knihách.²¹⁰ Nesměly být zveřejňovány informace o knize o Janu Husovi, která byla na počátku války vydaná v Německu. Z obavy před dezinterpretací Hitlerových myšlenek byly cenzurovány i citace z knihy *Mein Kampf*. Cenzurovány byly i Hitlerovy projevy, aby nemohlo docházet k jejich dvojsmyslným výkladům.²¹¹ Omezení byla stanovena i pro sportovní rubriky, které nesměly rozvášňovat veřejnost či vést k výtržnostem. Za nevhodné bylo považováno zveřejňování informací o ilegálních akcích.²¹² Pokud se v legálním tisku objevila nějaká informace o akcích odboje či nejrůznějších akcích proti okupantovi, byly tyto zprávy formulovány tak, aby zastrašily obyvatelstvo.²¹³

Posledním bodem souborného přehledu byly pokyny k postupu při tiskové přehlídce. Jedním z pravidel bylo, že v tisku nesměla vycházet bílá místa, stornované texty musely být nahrazovány. Povolení k tisku udělovalo ústředí tiskové služby a to po schválení celého listu, přičemž obrázky, fotografie a mapy musely být předkládány ke schválení předběžné obrázkové cenzuře.²¹⁴

²⁰⁵ Večeřa 2003, str. 186.

²⁰⁶ Gebhart; Kuklík 1996, str. 222.

²⁰⁷ Němeček 2007, str. 32–33.

²⁰⁸ Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 484.

²⁰⁹ Blodigová 2007, str. 6.

²¹⁰ Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 485.

²¹¹ Pasák 1980, str. 60.

²¹² Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 485.

²¹³ Pasák 1980, str. 67.

²¹⁴ Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 486–488.

V roce 1942 došlo ke správní reformě v protektorátu, v jejímž důsledku došlo i proměně v řízení tisku, který nově spadl pod Moravcovo ministerstvo tiskové osvěty. Emanuel Moravec, jeden z nejaktivnějších českých kolaborantů, v tisku propagoval a prosazoval oddanost nacistické ideologii.²¹⁵

Blodigová definuje dvě fáze ve vývoji legálního tisku. Pro první epochu, ohraničenou roky 1938 a 1942, je typické snížení počtu vydávaných titulů, postupné zavádění cenzurních opatření. V polovině února 1942 se do čela Národního svazu novinářů prosadil aktivistický žurnalista Vladimír Krychtálek, jehož nástup znamenal i proměnu v řízení tisku. V letech 1942 až 1945 došlo k nástupu „*totalitní praxe centralizovaného řízení tisku opírající se vedle zstrašovacíh a likvidačních praktik také o cílevědomé využívání kolaborace.*“²¹⁶ Večeřa věnující se analýze tří českých legálních deníků uvádí, že v letech 1942 až 1945 mělo dojít k přimknutí českého národa k Říši, což také odrážel tisk, který prezentoval protektorát jako „*spořádaný a bezpečný ostrov*“ klidu uprostřed války.²¹⁷

Z výše uvedených nařízení a pravidel pro vydávání tisku je zřejmé, že legální protektorátní tisk nelze v žádném případě považovat za svobodný, neboť byl řízen nejrůznějšími směrnicemi okupačních úřadů, přičemž rozhodující úlohu při vydávání tisku sehrála okupační cenzura. Úkolem tisku bylo ovlivnit veřejné mínění podle potřeb okupantů, ve skutečnosti však nacistická tisková propaganda nebyla úspěšná²¹⁸ tolik, jak Německo doufalo.²¹⁹

²¹⁵ Beránková; Křivánková; Ruttkay 1988, str. 238.

²¹⁶ Blodigová 2007, str. 5.

²¹⁷ Večeřa 2003, str. 192.

²¹⁸ Minimální vliv německé propagandy na české veřejné mínění dokládá i jedno z posledních čísel ilegálního časopisu *V boj*, kde se v nepravděpodobně vydávané humoristické rubrice objevil protiněmecky zaměřený vtíp. „Tak co, pane prezidentě,“ ptá se Neurath Háchy, „jak pokračuje nová orientace? Copak Češi? Poslouchají, poslouchají?“ „Copak o to,“ povídá Hácha, „ti poslouchají dost. Teď mají dokonce z Londýna vysílání třikrát denně...!“ (Kubálek; Müllerová 2000, str. 121)

²¹⁹ Pasák 1980, str. 7, 47 a 61.

2.5 Protektorátní tisk: Chrudimské noviny a Chrudimský kraj

V době vyhlášení protektorátu bylo na Chrudimsku vydáváno několik tiskovin, mezi nimi nechyběly listy pro nejrůznější zájmové skupiny či pro jednotlivé oblasti Chrudimska. Samozřejmě ani zde nechyběly nejrůznější letáky či ilegální tiskoviny. Následující kapitola se jen ve stručnosti věnuje ilegálnímu chrudimskému tisku a tiskovinám pro zájmové skupiny. Podrobněji se zaměřím na týdeník Chrudimské noviny a čtrnáctideník Chrudimský kraj.

Během existence protektorátu se v městech i obcích na Chrudimsku objevovaly nejrůznější letáky, zaměřené pronacisticky i proti okupantům. Jedny z prvních protinacistických letáků se na Chrudimsku objevily již v dubnu a květnu 1940. Nechyběly ani protiněmecky zaměřené, špatně odstranitelné nápisy na fasádách domů. V červnu téhož roku byly v Chrudimi vylepeny letáky s nadpisem *Věrní občané českoslovenští – Pozor!*. Letáky měly varovat obyvatelstvo před snahami říšského protektora a představitelů Vlajky, kteří připravovali zařazení Čechů do vojenských složek v Německu. Naproti tomu v září téhož roku se v některých městech objevily letáky Vlajky nadepsané *České veřejnosti a Benešovým pochopům*, tyto letáky byly namířeny proti oficiálním protektorátním činitelům. Nejrůznější protiněmecké letákové akce pokračovaly i v následujících letech, kdy se objevily letáky s nadpisem *Hitlerovo vítězství je jen na papíře, naše vítězství skončí revolucí. Ať žije Stalin*. V Heřmanově Městci se v roce 1941 objevily nápisy *Německo vraždí Evropu. Proletáři spojte se. Porazíme německou hnědou bestii*. V Chrudimi byl v srpnu 1941 změněn nápis *Německo vítězí na všech frontách v Evropě na Německo loupí na všech frontách v Evropě*.²²⁰ Mezi lidem se zároveň šířily protiněmecké dopisy nadepsané *Tisíciletá modlitba Čechů a Desatero přikázání Čechů*.²²¹

Mezi periodika vydávaná na Chrudimsku patřil *Zpravodaj českomoravské vysočiny*, který vycházel do května 1945 a prezentoval se jako nezávislý týdeník pro kulturní povznesení Hlinecka, Chotěbořska, Nasavrcka, později zároveň Přibyslavska a Skutečska.²²² Dále na Chrudimsku vycházely tiskoviny nejrůznějších zájmových skupin. Pro včelaře byl určen časopis vydávaný nasavrckým sdružením včelařů. Josef Vaněk, jehož rady pro pěstitele se objevovaly i v Chrudimských novinách, vydával časopis s názvem *Zahrada*. Na Heřmanoměstecku vycházel *Zpravodaj Heřmanoměstecka*.²²³

²²⁰ Němeček 2007, str. 12–13, 18–20.

²²¹ Dopis s Tisíciletou modlitbou Čechů a Desetarem přikázání Čechů viz Příloha 4.

²²² Kubiček 2004, str. 138.

²²³ SOkA Chrudim, inv.č.158, č. knihy 80. III Pamětní kniha MNV Heřmanův Městec 1939–1946.

Mezi periodika, která vycházela na Chrudimsku a kterým bych se chtěla podrobněji věnovat, patří týdeník Chrudimské noviny a čtrnáctideník Chrudimský kraj. V období protektorátu sloužila obě periodika jako informační zdroj o aktuálním dění a poměrech ve světě, v protektorátu a především na Chrudimsku. Ačkoli se obě periodika soustředila na chrudimský region, lze v jejich vydání spatřovat drobné rozdíly. Chrudimské noviny se převážně věnovaly aktuálnímu dění, na titulní stránce se obvykle objevovaly informace o světovém dění či informace o protektorátu, nechyběly ani texty pojednávající o našem vztahu k Říši. Na dalších stranách se pak objevovaly informace z Chrudimska či okolí. Byly zařazovány rubriky informující o dění na Chrastecku, Heřmanoměstecku a podobně. Ve vydání se objevovaly pozvánky na nejrůznější akce, jakož i informace o činnosti Národního souručenství či Sokola. Kromě informací o zasedání městské rady se objevovaly i texty shrnující činnost divadelního spolku a nechyběla ani rubrika zaměřená na sport či literaturu. Chrudimský kraj zařazoval obdobné informace jako Chrudimské noviny, nebyly však otiskovány v takovém rozsahu jako v Chrudimských novinách. Dokládají to například rubriky informující o dění mimo Chrudim. V Chrudimských novinách se kromě rubriky Zprávy z kraje objevovaly i rubriky Nasavrcko, Chrastecko, Skutečsko či Heřmanoměstecko zaměřené na dění v jednotlivých městech. Naproti tomu v Chrudimském kraji existovala pouze rubrika Různé zprávy, která dění v městech a obcích na Chrudimsku nevěnovala tak podrobně. Na rozdíl od Chrudimských novin zařazoval Chrudimský kraj i texty vztahující se k českým dějinám, spisovatelům či nejrůznější texty naučného charakteru.

Týdeník Chrudimské noviny začal vycházet v lednu 1938²²⁴ a vycházel až do října 1942, kdy byl úředně zastaven. Chrudimské noviny se nejprve prezentovaly jako nezávislý týdeník, od vyhlášení protektorátu jako týdeník určený službě veřejných zájmů města Chrudimě a jeho kraje. Do ledna 1942 vydával Chrudimské noviny Redakční kruh, následně Václav Štěpánský.²²⁵ (Na titulní stránce Chrudimských novin bylo uvedeno jméno Václava Štěpánského jako vedoucího redakce už v době vyhlášení protektorátu.- poznámka autorky)

První velké potíže, které málem ohrozily vydávání Chrudimských novin, se objevily koncem roku 1939. Otázka případného zániku periodika se v samotných Chrudimských novinách objevila začátkem prosince 1939. *„Následkem poklesu inzerce a zvýšení režie budeme pravděpodobně nuceni od 1. ledna 1940 vydávání Chrudimských novin zastavit. Žádáme proto P.T. stále odběratele našeho listu, aby nám nezasílali předplatné na příští rok.*

²²⁴ Kubíček uvádí, že první číslo prvního ročníku bylo vydáno v lednu 1938. Chrudimské noviny vycházely ale již v osmdesátých letech devatenáctého století.

²²⁵ Kubíček 2004, str. 148.

*Při eventuální likvidaci nám bude působiti vrácení těchto peněz mnoho nepříjemností.*²²⁶ Do konce roku se na stránkách Chrudimských novin objevily ještě čtyři články vztahující se k případnému zastavení média. Nejprve byla zveřejněna informace o dopisech čtenářů, kteří žádají, aby noviny pokračovaly ve vydávání. V následujícím textu z konce prosince vydavatelé žádají o zachování přízně i v konečných jednáních o zachování či zrušení periodika „...listu Národního souručenství, který je výsledkem nenáročné a obětavé práce početného kruhu místních i vzdálených redakčních spolupracovníků a má za úkol v dobrém souladu s nejvyššími zájmy celonárodními sloužiti veřejným zájmům města Chrudimě a jeho kraje.“²²⁷ V posledním prosincovém čísle pak vyšly dva texty, které odpověděly na otázku existence Chrudimských novin. Jeden text informuje o firmách a živnostnících, kteří si předplatili v novinách inzerci. Druhý text pak informuje o dalším vycházení Chrudimských novin, jejichž převážná část „obsahu je jen obrazem současného dění a snažení veřejného života v našem městě a jeho okolí.“²²⁸ V souvislosti s obtížnou finanční situací požádalo vedení Chrudimských novin město o příspěvek za zveřejňování informací o chrudimském dění.

Zastavení Chrudimských novin²²⁹, k němuž došlo od 12. října 1942, provedl Tiskový odbor ministerstva národní osvěty na základě vládního nařízení 175/1941 Sb.²³⁰ o úpravě poměrů v českém tisku²³¹ a nařízení z 14/1942 Sb. o změně a doplnění některých právních předpisů o poplatcích.²³² Šéfredaktor chrudimských novin Václav Štěpánský byl zároveň vyzván, aby Tiskovému odboru ministerstva lidové osvěty oznámil množství a druh papíru, kterého bylo třeba ke zhotovení Chrudimských novin v červnu 1942. Ctibor Melč, vedoucí Tiskového odboru, zároveň upozorňoval na trestní opatření, která by následovala po sdělení nepravdivých údajů. Poslední číslo Chrudimských novin bylo vydáno 10. října, o dva dny později byly noviny definitivně zakázány. Na základě dopisu zasláném Tiskovým oborem lze předpokládat, že Chrudimské noviny patřily mezi ta periodika, která byla zastavena bez uvedení bližšího důvodu.

²²⁶ Chrudimské noviny, 2.12.1939. (Text byl uveden v rubrice Z redakce)

²²⁷ Chrudimské noviny, 23.12.1939. (Text byl uveden v rubrice Z redakce)

²²⁸ Chrudimské noviny, *Nezastavíme*, 30.12.1939.

²²⁹ Zakáz na vydávání Chrudimských novin viz Příloha 11.

²³⁰ Podle toho nařízení bylo Předsednictvo ministerské rady oprávněno zastavovat periodika, dále mohlo stanovovat termíny pro jejich vydávání, podobně mohlo určovat i jejich rozsah či náklad. Na rozhodnutí Předsednictva ministerské rady záviselo i povolení k zakládání či vydávání periodik, jmenování šéfredaktora, vedoucího a odpovědného redaktora. (Končelík 2008, str. 301.)

²³¹ Končelík 2008, str. 301.

²³² SOkA Chrudim, inv. č. 1228-1232, kt. 338.

Dalším z periodik, která vycházela na Chrudimsku a kterému bych se chtěla podrobněji věnovat je Chrudimský kraj, který vycházel jako čtrnáctideník. Blodigová uvádí, že Chrudimský kraj vycházel od roku 1910²³³ do roku 1940, kdy byl úředně zastaven.²³⁴ Na počátku roku 1940, kdy Chrudimské noviny trápily finanční problémy, otisk Chrudimský kraj text, v němž přednesl program vydávání na další rok a zároveň nepřímo kritizoval závislost Chrudimských novin na inzerci. „... vydávání našeho listu nebylo pro nás nikdy otázkou hospodářskou, neboť jsme nikdy od nikoho nevyžadovali nějaké hmotné podpory a také naše insertní část, třebaže ji nikterak nepodceňujeme, je v našem listě pouhou popelkou ve srovnání s některými krajinskými listy, ... že to nemůže přispívat k jejich nezávislosti, je nasnadě. Této názorové vyhraněnosti, nestrannosti a nepoddajnosti je po našem soudu třeba ...“²³⁵ Finanční problémy Chrudimský kraj očividně netrápily, přesto tento čtrnáctideník zanikl o dva roky dříve než Chrudimské noviny.

Chrudimský kraj byl zastaven v říjnu 1940 podle nařízení 300/1920 Sb.²³⁶ o mimořádných opatřeních. V odvolání, které odpovědný redaktor Antonín Kiesl podal bezprostředně po doručení zákazu vydávání, je popsána obsahová stránka periodika, které se věnovalo pouze samosprávě, kultuře a problematice sociální a národohospodářské, zatímco politickými věcmi se nikdy nezabývalo. Kiesl dále uvádí, že plnil předepsané směrnice a otiskoval články, které byly do redakce doručeny prostřednictvím korespondence. Chrudimský kraj byl navíc předkládán k pravidelným kontrolám, přičemž vždy respektoval všechny poznámky k textům. Vydávání Chrudimského kraje dále zdůvodňuje možností zaměstnávat více typografů, které by po zakázání tisku musel propustit. V odvolání Kiesl zároveň oznamuje, že při odvolání zákazu, je ochoten plně vyhovět všem směrnicím a nařízením pro vydávání tisku.²³⁷ Kieslovo odvolání proti zakazu vydávání Chrudimského kraje neuspělo. Pokus o opětovné povolení Chrudimského kraje pokračoval do roku 1941. V květnu 1941 sice nebyly shledány žádné námitky proti Kieslovi ani proti vydávání časopisu, ale vyjádření zaslané Antoníku Kieslovi v druhé polovině srpna 1941 se kromě

²³³ Kiesl v odvolání proti zastavení tisku uvádí, že časopis vycházel od roku 1911. (SOkA Chrudim, inv. č. 1228-1232, kt. 338.)

²³⁴ Blodigová 2007, str. 61.

²³⁵ Chrudimský kraj, *K našemu programu*, 6.1.1940.

²³⁶ Zákaz vydávání Chrudimského kraje se odvolával na § 10 tohoto zákona. Zmíněný paragraf upozorňuje, že vydávání a rozšiřování časopisů může být omezeno, podrobeno zvláštním podmínkám či dokonce zastaveno, jakož i provozování živností, které vyrábí a rozšiřují tiskopisy může být podrobeno zvláštnímu dozoru či zastaveno. (dostupné z: <http://www.koncelik.eu/a300-1920-ochrana-rep/>)

²³⁷ SOkA Chrudim, inv. č. 1228-1232, kt. 338.

nařízení 300/1920 Sb. odvolává i na znění zákona 125/1933 Sb.²³⁸ a definitivně rozhoduje o zákazu vydávání Chrudimského kraje.²³⁹

Chrudimskému kraji a Chrudimských novinám se podrobněji věnuji v analytické části, kde zkoumám projevy propagandy v regionálních periodických a zároveň chci zjistit, zdali se projevy propaganda v jednotlivých periodických nějakým způsobem odlišovaly.

²³⁸ Zákon 125/1933 Sb. doplňuje znění zákona 300/1920 Sb. V roce 1940 bylo vydávání zastaveno podle znění § 10, podle změněného znění má státní bezpečnostní úřad pravomoc omezit vydání a rozšiřování tiskopisů, zároveň ho může podrobit zvláštním podmínkám, v krajní situaci mají právo vydávání tisk zastavit. Zákon dále stanovuje lhůty, v níž musí být periodika předkládána ke kontrole. Chrudimský kraj spadající do kategorie jiných periodických tiskopisů má za povinnost předkládat text dvacet čtyři hodin předem. Podle § 10 zákona 125/1933 Sb. může státní bezpečnostní úřad podrobit zvláštnímu doзору provozování živností, které mohou v případě potřeby zastavit. Totéž platí pro zpravodajské kanceláře, které neslouží pouze obchodním účelům. Soukromým osobám pak může zakázat držení tiskařských lisů a jiných přístrojů k rozmnožování spisů. (dostupné z: <http://www.koncelik.eu/zakon-125-1933/>)

²³⁹ SOkA Chrudim, inv. č. 1228-1232, kt. 338.

2.6 Metodologie, zkoumaný vzorek

Oblast regionálního protektorátního tisku patří v současné době mezi nedostatečně probídaná témata. Pokud se teoretikové věnují tiskovinám z období nacistické okupace, zaměřují se především na celonárodní periodika či deníky. V této kapitole popisuji metodologii, kterou jsem uplatnila při práci s vybranými protektorátními tiskovinami, následně se budu věnovat analyzovanému vzorku.

Při práci s protektorátním tiskem, stejně jako s tiskem jakýchkoliv totalitních režimů je třeba si uvědomit, že se nejedná o svobodný tisk, v němž by novináři mohli nezávisle vyjadřovat své názory. Na výslednou podobu tisku má velký vliv cenzura. O tiskovinách v období nacistické okupace se Pasák vyjadřuje jako o tisku, který musel vyjadřovat vůli okupanta a protektorátní vlády. Na rozhodnutí okupanta a příslušných tiskových úřadů závisela podoba i existence tisku. Na jedné straně nelze protektorátní tisk považovat za projev svobodné vůle či veřejného mínění, na straně druhé se jedná o důležitý historický pramen, který dokládá potlačovatelský přístup okupanta.²⁴⁰

Na propagandistickém charakteru vydávaných tiskovin se shodují i doposud provedené výzkumy. Výše jsem zmiňovala Večeřův text,²⁴¹ který pojednává o využití Heydrichova kultu k propagaci. O propagandě v českém legálním tisku hovoří i Pasák,²⁴² Končelík, Cebe a Köpplová,²⁴³ Milotová²⁴⁴ a mnozí další autoři. V současné době tedy nemá smysl zkoumat, zdali se propaganda v tisku objevovala, ale přínosnější jsou výzkumy, které se zaměřují na projevy propagandy v tisku. S tím souvisí také stanovení hlavního cíle této práce, která má zjistit, jakým způsobem se propaganda v regionálním tisku projevovala. Dílčí cíl, který vychází z odlišného charakteru periodik, má zjistit, zdali se projevy propagandy ve zkoumaných periodicích nějakým způsobem odlišovaly. Zatímco Chrudimské noviny se nebránily politickým tématům a mezinárodnímu dění, Chrudimský kraj se takto zaměřené texty vydával pouze ve výjimečných případech. Naproti tomu upřednostňoval texty o jazyku, historii a podobně. Vzhledem k tomu, že se tisková opatření vztahovala na všechny tiskoviny, bez ohledu na jejich charakter, neměly by mezi Chrudimským krajem a Chrudimskými novinami existovat rozdíly.

Jak už bylo řečeno výše, hlavním cílem této práce je zjistit, jakým způsobem se ve dvou periodicích chrudimského regionu projevovala nacistická propaganda. S pomocí

²⁴⁰ Pasák 1980, str. 47

²⁴¹ Večeřa 2003, str. 182-198.

²⁴² Pasák 1975 a Pasák 1980.

²⁴³ Končelík; Cebe; Köpplová 2007, str. 272–291.

²⁴⁴ Milotová 2000, str. 87–99.

deduktivní metody určím, jakým způsobem se nařízení uvedená v souborném přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku projevila v Chrudimských novinách a Chrudimském kraji. Samotnou deduktivní metodu definuje Hroch jako způsob „*tvorby vědeckého zobecnění, kdy se výsledné tvrzení (názor) odvozuje z jednoho nebo několika tvrzení, úsudků jiných – a to s použitím pravidel formální logiky.*“²⁴⁵ Výchozím souborem tvrzení bude výše zmiňovaný Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku. Přičemž budu vycházet především z kapitol Mimořádné zásady, Říše a Protektorát, Věci hospodářské a sociální a Vnitřní věci Protektorátu. Jako pravidla formální logiky, o nichž hovoří Hroch, budou využita dosavadní zjištění o mezinárodním, protektorátním a regionálním dění. V případě mezinárodního a protektorátního dění budu události zobrazované v tisku porovnávat s odbornou literaturou. V rámci regionálního dění se budu okazovat především již zmiňované primární archivní prameny. Předpokládám, že vliv propagandy na regionální periodika povede ke zkreslování či úplnému zamlčování informací, právě odborná literatura a primární archivní prameny by měly posloužit k odhalení, do jaké míry tisk informace upravoval či naprosto zamlčoval. Následně shrnu, jakým způsobem se propaganda projevovala v Chrudimském kraji a v Chrudimských novinách.

Souborný přehled pokynů pro tiskovou přehlídku se vztahoval nejen na texty, ale i na obrazová a inzertní sdělení. Vzhledem k omezenému množství obrazových a inzertních sdělení se touto problematikou nebudu zabývat do takové hloubky jako tomu bude u textových sdělení, která svým složením postihují širší spektrum témat.²⁴⁶ V souvislosti s tím považuji za důležité upozornit, že propaganda se projevovala nejen tím, co v tisku zveřejněno bylo, ale i tím, co se v tisku neobjevilo. Zároveň bych chtěla upozornit, že některá omezení se v souborném přehledu pokynů objevují vícekrát či postupně dochází k jejich doplnění či upřesnění. V rámci analýzy se však daným problémům budu věnovat pouze jednou, ale zahrnu do něho všechna nařízení vztahující se k dané problematice. Zároveň v těchto případech upozorním na skutečnost, že se dané otázky věnuje přehled pokynů na více místech.

Projevy propagandy budu zkoumat ve všech číslech Chrudimského kraje a Chrudimských novin od vyhlášení protektorátu do zániku jednotlivých periodik. Jednalo se o čtyřicet jedna čísel čtrnáctideníku Chrudimský kraj, v němž bylo otištěno celkem 1881 článků, a sto sedmdesát devět čísel týdeníku Chrudimské noviny, který během doby své

²⁴⁵ Hroch 1985, str. 202.

²⁴⁶ Obvykle se v jednom čísle objevovala jedna fotografie. Výjimku tvořily čísla, v nichž se neobjevil žádný obrázek (Chrudimské noviny, 15.4.1939), ale i čísla, kde se objevilo více fotografií (Chrudimské noviny, 24.2.1940). Inzertní sdělení se v chrudimském tisku objevovala nejčastěji v podobě poděkování za kondolenci. Inzertní rubrika Malý oznamovatel se objevovala v Chrudimských novinách.

existence vydal celkem 8614 článků. Chrudimské noviny byly vydávány jako týdeník, avšak v době dovolených či svátků se stávalo, že noviny vycházely jednou za čtrnáct dní, v některých případech i s rozestupem tří neděl.²⁴⁷ Z tohoto důvodu obsahuje výzkumný vzorek méně titulů, než byl skutečný počet týdnů v období od 18. března 1939 do 10. října 1942. Uvedená periodika se lišila nejen periodicitou a obsahem, o němž jsem se zmínila výše, ale i rozsahem. Chrudimské noviny obvykle vycházely v rozsahu čtyř stran a jen v některých případech se jednalo o vydání šestistránkové. Naproti tomu Chrudimský kraj s výjimkou čísla věnovaného české knize vycházel po celou dobu své existence na šesti stranách. Do analýzy byly zahrnuty i texty zveřejněné před vydáním Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku a to z toho důvodu, že i v těchto textech se projevila proříšská linie.

Vzhledem k poměrně vysokému počtu textů považuji za důležité stručně popsat základní charakteristiky otištěných článků. Texty stojící osamoceně se v Chrudimských novinách obvykle vztahovaly k tématu protektorátu, ke světovému dění či k nějaké významné osobě, v některých případech se jednalo o fejetony, nejrůznější poznámky či vzpomínky na minulost. V Chrudimském kraji se kromě těchto témat v textech mimo rubriku objevovaly i články o historii či texty s naučným charakterem. Tuto charakteristiku však nelze považovat za striktní pravidlo, neboť některé texty mimo rubriku se vyjadřovaly k tematice Chrudimska. Dokládají to například texty o chrudimském regulačním plánu, o Slatiňanech a mnohé další. Do rubrik byly zařazovány obvykle kratší texty, které se vztahovaly k dění v Chrudimi či mimo ni, dále texty pojednávající o kultuře, sportu, literatuře a mnohé další. Nebylo pravidlem, že všechna čísla obsahovala tytéž rubriky, některé rubriky se objevovaly v každém čísle, jiné jen občas. Nejnaplňovanější a v každém čísle se vyskytující rubrikou byly zprávy z Chrudimska a okolí. Postupem času však docházelo k modifikaci rubrik. Například v Chrudimských novinách se vyčlenila samostatná rubrika Nasavrcko či Chrastecko.

Texty mimo rubriku a v rubrice měly také svou specifickou grafickou úpravu. Texty mimo rubriku byly obvykle rozsáhlejší, na rozdíl od textů v rubrice měly větší titulky. Texty, které jsou součástí rubrik, jsou na rozdíl od předešlých kratší, v jedné rubrice jich bývá více,

²⁴⁷ V roce 1939 nevyšlo číslo Chrudimských novin 10.6.; 8.7.; 26.8.; 23.9. a 18.11. V roce 1940 nevyšlo číslo Chrudimských novin 4.5.; 20.7.; 27.7. a 24.8. V roce 1941 nevyšlo číslo Chrudimských novin 19.7. a 26.7. Poslední prosincové číslo mělo vyjít 27.12. a první lednové 3.1. Ve skutečnosti poslední číslo roku bylo vydáno 30. prosince a první novoroční číslo vyšlo 10.1.1942. V roce 1942 nevyšlo číslo Chrudimských novin 11.7. a 1.8.

proto je jejich počet v poměru k ostatním textům vyšší. Krátké texty zařazené do rubrik nemají klasické titulky, ale pouze zvýrazněnou (tučnou) první větu či slovo.²⁴⁸

V rámci dílčího cíle srovnám projevy propagandy v Chrudimském kraji a Chrudimských novinách, přičemž se zaměřím na to, zdali odlišný charakter periodik měl vliv na projevy propagandy. V tomto případě budu Chrudimské noviny a Chrudimský kraj porovnávat pouze do doby zániku Chrudimského kraje, tedy do října 1940. Vzhledem k odlišné periodicitě listů nelze srovnávat počty textů zveřejněných v jednotlivých periodikách, nebudu proto zkoumat jejich množství, ale zaměřím se na odlišnosti pramenící z charakteru periodik.²⁴⁹

Při porovnávání Chrudimského kraje a Chrudimských novin budu vycházet z Hrochovy komparativní (historickosrovnávací) metody. Hroch uvádí, že je třeba rozlišovat mezi komparativní metodou a komparací, která má charakter techniky²⁵⁰ a předkládá zprávu o průběhu a výsledcích, k nimž výzkumník dospěl při porovnávání dvou či více textů, pojetí či přístupů k problému či jeho řešení.²⁵¹

Zkoumaným objektem se v tomto případě staly dvě periodika Chrudimské noviny a Chrudimský kraj vycházející v chrudimském regionu v období Protektorátu Čechy a Morava. Vzhledem k dřívějšímu zániku Chrudimského kraje, k němuž došlo v září 1940, bude vzorek obsahovat čísla Chrudimských novin vydaná do této doby, ačkoliv týdeník vycházel na území protektorátu do října 1942. Porovnáváno tak bude čtyřicet jedna čísel Chrudimského kraje, v němž bylo zveřejněno 1881 textů, a 73 čísel Chrudimských novin, v nichž bylo vydáno 3723 textů.

Stanovený dílčí cíl má zjistit, zdali se v Chrudimských novinách a v Chrudimském kraji nějakým způsobem odlišovaly projevy propagandy. Zároveň porovná, zdali se v obou periodikách projevila cenzura stejným způsobem.

²⁴⁸ Pro ilustraci uvádím příklad titulků a informací spadajících do druhé skupiny textů, tedy mezi texty zařazené do rubrik. Grafická úprava odpovídá úpravě regionálního tisku. (***Pěvecký a hudební spolek Slavoj v Chrudimi bude konati dne 23. února řádnou valnou schůzi v místnosti Slavoj v Prům. muzeu o 7. hod. večerní, ku kteréž tímto své veškeré členy uctivě zve. Volné návrhy nutno zaslati 8 dní před valnou schůzí výboru Slavoj. Z úsporných důvodů nebudou zvláštní pozvání členům posílána.*** Chrudimský kraj, *Pěvecký a hudební spolek Slavoj v Chrudimi*, 2.2.1940; ***Jmenování. Ministr vnitra jmenoval radu politické správy JUDr. K. Hořejše hejtnanem a pověřil ho vedením okresního úřadu v Chrudimi. Blahopřejeme.*** Chrudimské noviny, *Jmenování*, 1.6.1940)

²⁴⁹ Následující tvrzení uvádím jako příklad: Vzhledem k odlišné periodicitě textů nelze tvrdit, že v Chrudimských novinách se propagandistické zpracování vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava projevilo ve více textech, než tomu bylo v Chrudimském kraji. Počet takových textů v Chrudimském kraji vztáhnu k celkovému počtu textů vydaných v Chrudimském kraji a totéž udělám i s Chrudimskými novinami, přičemž v tomto případě to bud vztahovat k počtu textů vydaných do zániku Chrudimského kraje.

²⁵⁰ Hroch 1985, str. 234

²⁵¹ Šanderová 2005, str. 70.

3. ANALYTICKÁ ČÁST

V teoretické části jsem se pokusila zasadit předmět výzkumu – protektorátní tisk do sociálního a politického kontextu Protektorátu Čechy a Morava. Zaměřila jsem se i na chrudimský region. V kapitole věnované protektorátnímu tisku jsem stručně popsala druhy tiskovin vycházející na okupovaném území, zaměřila jsem se i na problematiku propagandy a kontrapropagandy v médiích protektorátu. Na základě metodologie, kterou jsem popsala v závěru teoretické části, a nařízení vydaného pro tisk budu analyzovat výzkumný vzorek složený z Chrudimských novin a Chrudimského kraje.

Legální protektorátní tisk byl usměrňován ve smyslu nacistické ideologie,²⁵² k čemuž sloužila nařízení vydaná speciálně pro tisk i pořádání pravidelných tiskových porad. V souvislosti s platnými předpisy si je třeba uvědomit, že propaganda protektorátního tisku se neobjevovala pouze v textech zveřejněných, ale souvisela i s tím, co v tisku zveřejněno nebylo. Pro zjištění jejich projevů je důležité srovnávat informace vydané v tisku s ostatními informačními zdroji, a proto budu v případě potřeby doplňovat kontext událostí či se budu odkazovat k souvislostem popsaným v teoretické části práce. Výše jsem upozornila na obsahové rozdíly zkoumaných periodik. Chrudimské noviny přinášely především informace o regionálním dění, v menší míře pak o situaci v protektorátu či o mezinárodních poměrech. Chrudimský kraj se kromě regionálního dění zaměřoval na zveřejňování naučných textů, ale zařazoval i více úvah, vzpomínek či básní. Celkově lze konstatovat, že Chrudimské noviny zastávaly funkci informační. Texty Chrudimského kraje měly příjemce nejen informovat, ale také vzdělávat či bavit. Některé texty vydané Chrudimským krajem měly pravděpodobně posloužit jako podpora českého národa.

V následujících kapitolách se zaměřím na vliv tiskových nařízení shrnutých v Souborném přehledu pro tiskovou přehlídku. Zároveň bych chtěla upozornit, že i v analytické části jsou citace z Chrudimských novin a Chrudimského kraje přepisované v takovém znění, jak jsou uváděny v tisku bez ohledu na dnešní pravopisnou normu.

²⁵² Pasák 1980, str. 32.

3.1 Souborný přehled pokynů: Úkol tisku

První kapitola Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku definuje hlavní úkol tisku, kterým je vytváření veřejného mínění, jenž má být dáno zájmy Říše a protektorátu. V souvislosti s tím jsou zmiňovány především obecné záležitosti tisku, jako je funkce šéfredaktora či zasílání korespondence regionálnímu tisku.²⁵³ Ačkoli se první kapitola nevztahuje na konkrétní obsah tisku, je možné již zde najít myšlenky, které měly vliv na obsah tisku. V této souvislosti bych zmínila text vydaný v obou chrudimských periodických bezprostředně po vypuknutí války. „...*Vůdce a říšský kancléř právem řekl, že německý národ žasl nad mírností požadavků vůči Polsku. Právě tato mírnost nejlépe ukazuje celou mírumilovnost počínání Německé říše. Snahou Vůdcovou a stálým úsilím německé diplomacie bylo zachovati mír, ...*“²⁵⁴ Měla-li německá diplomacie zachovat mír, pak podle Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku byla úkolem českého tisku prezentace proněmecké politiky. Problematice Říše a protektorátu je věnována samostatná kapitola souborného přehledu.

Souborný přehled poukazuje na potřebu ustoupit od hospodářských a konkurenčních zájmů tiskových podniků.²⁵⁵ Zmiňované konkurenční zájmy se v chrudimském tisku projeví dvěma způsoby. Na jedné straně skutečně lze vysledovat, že se v chrudimských periodikách objevovaly upoutávky na jiné tiskoviny. Chrudimské noviny doporučovaly časopis *Ozvěny domova a světa*,²⁵⁶ které vydával tiskařský a vydavatelský závod *Politika* v Praze, Chrudimský kraj podobným způsobem doporučoval časopis *Lada*²⁵⁷ vydávaný také v Praze. Dále se v regionálním tisku objevovala nejružnější upozornění na jiná média v souvislosti s chrudimským regionem. Chrudimský kraj například upozorňoval na rubriku chrudimské mládeže v *Listu mladých*.²⁵⁸

Na druhou stranu lze ve vydávání zkoumaných chrudimských periodik vysledovat i jistou míru rivality. Dokládá to například výše zmiňovaná, nepřímá kritika závislosti Chrudimských novin na reklamě, která se objevila v Chrudimském kraji.

²⁵³ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 469–471.

²⁵⁴ Chrudimské noviny, *Zápas o právo*, 9.9.1939. a Chrudimský kraj, *Zápas o právo*, 16.9.1939.

²⁵⁵ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 470.

²⁵⁶ „*Svatý Václava, nedej zahynouti! Krásné svatováclavské vydání „Ozvěny domova i světa“ by si neměl dát ujít nikdo z českých čtenářů, neboť v něm najde bohatý a cenný obrazový materiál a krásné, povzbudivé a povznášející čtení. Opatřte si nové číslo „Ozvěny“! Jsou za pouhých 90 hal.*“ (Chrudimské noviny 30.9.1939)

²⁵⁷ Podobného charakteru bývalo i upozornění na časopis *Lada*, ale v některých případech se objevilo i delší sdělení. „*Připojte se k šiku žen, které odebírají týdeník Ladu. Měli jsme vždy velmi mnoho věrných odběratelek a předplatitelek, ale nyní žasneme, jak se jejich počet rozmnožil....* (Lada – poznámka autorky) *Je moderní, praktická a spojuje všechny zájmy moderní ženy, že se jí prostě žádný jiný český týdeník nevyrovná. ...Za třináct korun předplatíte Ladu na plné tři měsíce...*“ (Chrudimský kraj, *Připojte se k šiku žen*, 11.11.1939)

²⁵⁸ Chrudimský kraj, *Chrudimská rubrika v listu mladých*, 14.9.1940.

Naproti tomu se v Chrudimských novinách objevil text informující o soudní při Chrudimského kraje s chrudimským režisérem ochotníků. V článku Chrudimské noviny odkazují i na další, v té době již zaniklé, regionální periodikum, které se mělo dopustit stejného prohřešku jako Chrudimský kraj. „...režie a scénování bylo označeno nedbalým ve čtrnáctideníku „Chrudimský kraj...“²⁵⁹ Text o soudní při se objevil i na stránkách periodika, které ji vedlo, tedy na stránkách Chrudimského kraje.

První kapitola přehledu se zmiňuje i o druhořadnosti technických a materiálních obtíží, které jsou vzhledem k politickým a hospodářským zájmům Říše zcela podřadné a nemohou mít vliv na provádění cenzury.²⁶⁰ Druhořadý význam měly zmíněné informace pro dopad cenzury, ale je zřejmý i při porovnání informací z Říše či protektorátu s umístěním regionálních informací či s informacemi o finančních potížích souvisejících s vydáváním tisku. Budeme-li srovnávat umístění textů věnujících se situaci v Říši či v protektorátu a textů informujících o finančních potížích Chrudimských novin, zjistíme, že se jejich umístění uvnitř listu liší. Zatímco aktuální informace vztahující se k Říši či protektorátu byly řazeny na titulní straně, informace o finančních obtížích se objevovaly pouze uvnitř listu v rubrice Z redakce. Teprve text, v němž bylo potvrzeno další vydávání novin se objevil na titulní straně listu.²⁶¹ Informace z regionu byly řazeny až za informace o mezinárodní situaci či za protektorátními informacemi. Výjimka se objevila pouze jednou v Chrudimských novinách, kde byla informace o úspěchu chrudimských ochotníků na Jiráskově Hronově zařazena před text vztahující se k mezinárodním vztahům.

Kapitola Úkol tisku dále upozorňovala na korespondenci, která byla regionálnímu tisku zasílána a u níž se nesměla objevit informace o jejím původu. Redakce měly tuto informaci ponechávat bez zvláštního označení či s redakční šifrou. V regionálním tisku se objevilo několik shodných textů,²⁶² které vyšly v době před vydáním Souborného přehledu pokynů, vzhledem k tomu, že nejsou označeny jako zprávy tiskové kanceláře, lze předpokládat, že se jedná o texty, které souborný přehled později označil jako korespondenci. U těchto textů Chrudimský kraj uváděl redakční šifru, zatímco Chrudimské noviny vydávaly texty bez označení.

²⁵⁹ Chrudimské noviny, *Moje soudní pře*, 9.12.1939.

²⁶⁰ Tamtéž, str. 470.

²⁶¹ Informace o finančních potížích Chrudimských novin se objevily v Chrudimských novinách 2.12.1939; 16.12.1939; 23.12.1939 a 30.12.1939)

²⁶² Jedná se například o texty: Češi a Polsko (Chrudimské noviny; Chrudimský kraj, 2.9.1939), Zápas o právo (Chrudimské noviny 9.9.1939; Chrudimský kraj 16.9.1939)

První kapitola Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku naznačuje, jakým směrem by se měl protektorátní tisk ubírat, ale zásady v ní zveřejněné se vztahují spíše k obecným tiskovým poměrům.

3.2 Souborný přehled pokynů: Tisková dozorčí služba

K fungování tisku, především pak k roli cenzorů se vztahuje kapitola Tisková dozorčí služba. Kapitola přináší informace o pobočkách tiskové dozorčí služby, o jejich vykonavatelích v redakcích i o komunikaci mezi jednotlivými složkami tiskové dozorčí služby. Kapitola shrnuje informace o fungování tisku, a proto ji nelze využít pro hledání projevů propagandy v textech.

3.3 Souborný přehled pokynů: Odpovědnost

Podobně teoretická je i třetí kapitola, která stanovuje odpovědnost za dodržování pokynů, stručně pojednává i postizích za případné nedodržování pokynů a o pravidelném pořádání tiskových porad. Kapitola Odpovědnost se nevztahuje na obsah tisku, nelze ji využít k dosažení cílů stanovených touto prací.

3.4 Souborný přehled pokynů: Všeobecné zásady

Na rozdíl od druhé a třetí kapitoly se kapitola čtvrtá Všeobecné zásady vztahuje k obsahu tisku. V úvodu kapitoly je definován pojem stať, následně je pojednáno o textech, titulcích, obrázcích, které v tisku nesmějí objevovat.

Velký důraz kladl souborný přehled pokynů na jinotaje a dvojsmysly, které se nesměly objevovat nejen v textech na první pohled nepolitických, ale i v rubrikách literárních a kulturních, zábavních a podobně.²⁶³ Mezi texty psanými přesně podle nejrůznějších tiskových nařízení působí poměrně pozoruhodně Macharova báseň *V soumraku*,²⁶⁴ která se objevila ve vydání Chrudimského kraje 18. března 1939. Je pravděpodobné, že se jednalo o text, na který cenzura nestihla zareagovat. Báseň pochází z konce devatenáctého století, ale v kontextu dění března 1939 se zdá být zcela aktuální.²⁶⁵ „*Stín, mlhoviny, šero všude... čas zoufalý, kdy neví se, zda noc teprve nyní bude či zásvit jitra zjeví se ... A v hrdle sedí nejistota a v prsou bezejmenný děs – my nemáme chuť do života, je prokleta číms naše „dnes“ ... A byť by nám i zapálily slaměné střechy nad hlavou – jen když by trochu záře vlily v tu dobu šerou, nezdravou.*“²⁶⁶ Ať už byl záměr umístění Macharovy básně jakýkoli,²⁶⁷ jedná se o jediný text, který v chrudimském tisku vystihoval skutečnou atmosféru příchodu německých vojsk.

Báseň *V soumraku* však nebyla jedinou, u níž lze najít kritiku německého postupu. Uvědomíme-li si schopnost Čechů v hledání dvojsmyslů a nejrůznějších národnostně povzbuzujících myšlenek,²⁶⁸ pak lze většinu básní Chrudimského kraje označit jako povzbuzení českého národa. (*V té půdě rychle vzroste sémě dějinnou sudbou zaseté. To je ta vyvolená země, kde květ dob lepších vykvete.*²⁶⁹ *Nechť rajskou hudbou zvoní, půli světa vládne jiná řeč, nám královnou je všech a neustoupí žádné naše řeč.*²⁷⁰) Na rozdíl od Chrudimského kraje zveřejňovaly Chrudimské noviny básně pouze ojedinele.

²⁶³ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 473.

²⁶⁴ Báseň *V soumraku* pochází ze sbírky *Tristium Vindobona* (Žalozpěvy z Vídně). Jedná se o politickou lyriku a zároveň i kritiku politické situace v českých zemích v devadesátých letech dvacátého století.

²⁶⁵ Macharova báseň líčením ponuré atmosféry připomíná dojmy okupace Kaplického, jak je popisuje Gebhart s Kuklíkem. „*Vítr skučí a na ulicích meluzína tančí svůj pekelný tanec. Místo praporů visí z domů zpřetrhané dráty, místo květin padá na dlažbu sníh, ... Hlavně kulometů se obracejí do lidských příbytků.*“ (Gebhart; Kuklík 1996, str. 7.)

²⁶⁶ Chrudimský kraj, *V soumraku*, 18.3.1939.

²⁶⁷ Báseň mohla být do tisku zařazena zcela náhodně, neboť v tomtéž vydání se objevil text o Macharovi. Osobně se ale přikláním k názoru, že báseň byla zařazena zcela záměrně.

²⁶⁸ V druhé polovině 19. století existovala poměrně přísná cenzura, v době její existence byly vydány pouze dvě knihy, které cenzura neshledala jako závadné. Jednalo se o Erbenovu *Kytici* a *Babičku* Boženy Němcové, obě knihy se staly vzpruhou pro české obyvatelstvo. Lze tedy předpokládat, že podobný účinek měly i básně zveřejňované v protektorátním tisku.

²⁶⁹ Chrudimský kraj, *To je ta vyvolená země*, 5.8.1939.

²⁷⁰ Chrudimský kraj, *Naše řeč*, 29. dubna 1939.

V Chrudimském kraji byly zveřejněny texty vzpomínající na skupinu chrudimských hádankářů, součástí textu bylo i několik hádanek, které podobně jako feuilletony patřily k cenzurou sledovaným textům. Při porovnání zveřejněných básní a feuilletonů, které se objevovaly v Chrudimském kraji i v Chrudimských novinách, se nabízí myšlenka, že se cenzura více zaměřovala na texty nepoetické. Feuilletony objevující se v obou zkoumaných periodikách splňovaly požadavky cenzurních nařízení.

Celkově lze konstatovat, že nejvíce skrytých významů se objevilo v básních, zbývající texty na skryté významy již tak bohaté nebyly. Básně, feuilletony, povídky, úvahy a texty podobného charakteru převažovaly v Chrudimském kraji, naproti tomu v Chrudimských novinách se takovéto texty objevovaly spíše ojediněle. Vliv na to měl charakter periodik. Zatímco Chrudimský kraj se soustředil spíše na témata historická, jazyková, na témata spojená s hudbou či s chrudimským regionem,²⁷¹ v Chrudimských novinách převažovaly texty o aktuálním dění.²⁷²

Chrudimský tisk zároveň dodržoval požadavek na jednotnost jazyka, kdy se v českém tisku nesměly objevovat texty v jazyku jiném.²⁷³ Pouze ve zveřejněných vyhláškách se uvedená německá slova se obvykle nepřekládala („...jedná jako nepřítel Reichu...*Der Reichsprotektor in Böhmen und Mähren...*“),²⁷⁴ v ostatních textech se tato slova objevovala v české podobě (*Státní prezident a vláda Protektorátu Čechy a Morava vás vyzývají, abyste nejen plnili své povinnosti vůči Říši, ale...*)²⁷⁵

Zvláštní nařízení platilo také pro místní události včetně odkladu nejrůznějších akcí, tyto informace bylo možné propouštět pouze „v nenápadné úpravě, odpovídající významu

²⁷¹ Poměrně hojně se v Chrudimských novinách objevovaly texty vztahující se nějakým způsobem k historii Chrudimi či měst a obcí v regionu. Objevovaly se texty informující o historii obcí v regionu (*Z dějin Žumberka a Žumberska po r. 1651; Příspěvek k dějinám Bítovan*), historii kostelů na Chrudimsku (*Z dějin kostelů chrudimských a kočského v 17. století; Z minulosti kostela sečského a práčovského*) či o historii chrudimské pošty (*K historii chrudimské pošty*). Kromě historie regionu (*Jak byla na Chrudimsku prováděna Raabova poddanská reforma; O gruntovní úpravě na některých panstvích v okolí Chrudimi v I. pol. 18. stol.*) byly zveřejňovány i texty vztahující se k dějinám českého území (*Josefský katastr a jeho předělání ve stabilní; O bývalé vrchní správě král. věnných měst*), ale i texty vztahující se k dějinám Evropy (*O vzniku pozemkového vlastnictví ve střední Evropě*). V Chrudimském kraji se objevily i další vzdělávací texty (*Zvuková kultura v gotické lyrice; K metodice vyučování zpěvu*). Většina výše uvedených textů vycházela na pokračování. V žádném z těchto textů se neobjevily explicitní ani skryté projevy propagandy. Další skupinou textů, které nezdůrazňovaly začlenění českého území do Říše a nepoukazovaly na výhody nového státního uspořádání, byly texty o jazyku. Obvyklé bylo vysvětlování původu některých slov (*Chrudim není slovo keltského původu; Původ a význam jména Sudety; O osadních jménech skončených v -im*), přičemž kromě jazykového výkladu se v těchto textech objevovaly také souvislosti historické.

²⁷² V Chrudimských novinách existovalo několik rubrik zařazujících informace o dění v některých městech regionu – Heřmanoměstecko; Chrastecko, Nasavrcko. Později svou rubriku získaly i Slatiňany či Hrochův Týnec.

²⁷³ Končelík; Köpplová; Kryšpinová 2003, str. 473.

²⁷⁴ Chrudimský kraj, Výstraha, 28.10.1939.

²⁷⁵ Chrudimské noviny, *Projev a výzva státního prezidenta a vlády Protektorátu Čechy a Morava*, 28.9.1940.

věci“²⁷⁶ Informace o zrušených akcích nebyly nijak zvýrazňovány, měly stejnou grafickou úpravu jako ostatní zprávy a byly zařazovány mezi ně. V obvykle stručných zprávách byl také uveden důvod, proč se akce nekonala, nejčastěji se jednalo o technické důvody „*Čekanky ... veršovaná veselohra ... musila býti odložena pro náhlé technické překážky na dobu pozdější...*“²⁷⁷ V některých případech bylo důvodem odložení akce nevyžádané povolení „*Koncert nekonán. Koncert dělnické dechové hudby z Rokycan ... nemohl se konati, neboť pořadatelstvo si nevyžádalo včas povolení u příslušných úřadů.*“²⁷⁸

Mezi zkoumanými periodiky se objevila pouze dvě speciální čísla, pro něž bylo také třeba vyžádat povolení. Obě čísla vydal Chrudimský kraj, jedno bylo věnováno knize²⁷⁹ a druhé hudbě.²⁸⁰ Obě čísla vyšla v den, kdy by bylo vydáno běžné číslo Chrudimského kraje, ale převažovaly informace věnované danému tématu²⁸¹ a to na úkor informací z regionu a z celého protektorátu. Zde se opět projevuje odlišný charakter obou periodik, kdy Chrudimské noviny upřednostňovaly regionální dění, zatímco Chrudimský kraj vydal tematická čísla a otláčil regionální informace. Číslo věnované české hudbě mělo šest stran, z nichž zhruba jedna strana byla věnována informacím z regionu. Číslo české knihy mělo stran osm, z nichž necelé dvě strany zaujímal regionální dění. Naproti tomu Chrudimské noviny po celou dobu své existence nevydaly žádné speciální číslo.

Analyzovaný tisk zároveň dodržoval pokyny jako potlačování zpráv, kterými by došlo ke spáchání veřejnožalobního trestného činu či k ohrožení veřejného zájmu. Neobjevovala se ani zpracování statistických a hospodářských výkazů. Jediný pokus o statistické zpracování se objevil v Chrudimských novinách z 5. srpna 1939, kde byl otištěn text *Chrudimské střední školy ve výročních zprávách*. Vzhledem k tomu, že se jednalo o text otištěný před vydáním Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku, je zřejmé, že i toto nařízení bylo v následujících letech striktně dodržováno.

Zprávy o veřejných soutěžích na stavby byly pravděpodobně jediné veřejné soutěže, o nichž tisk nesměl informovat, neboť se v Chrudimských novinách objevila informace o veřejné soutěži na dodávky krycích hmot pro protektorátní silnice.²⁸² Pozoruhodné zůstává, že

²⁷⁶ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 475.

²⁷⁷ Chrudimské noviny, *Čekanky od F.X.Svobody*, 27.5.1939.

²⁷⁸ Chrudimské noviny, *Koncert nekonán*, 22.7.1939.

²⁷⁹ Číslo věnované hudbě bylo vydáno 9.12.1939.

²⁸⁰ Číslo věnované hudbě bylo vydáno 11.5.1940 při příležitosti oslav Českého hudebního máje.

²⁸¹ Na ukázkou uvádím několik titulků z čísla věnovaného české knize (*Česká kniha; O knihách v starochrudimských domácnostech; Čím je nám kniha*) a z čísla věnovaného české hudbě (*Kterýpak Čech by hudbu neměl rád? Chrudimský hudební máj; Jak přispět rozvoji pěveckých spolků*).

²⁸² Chrudimské noviny, *Veřejná soutěž*, 14.12.1940.

se v tisku neobjevila informace o zavedení místního rozhlasu v některých městech, i když podle městských kronik lze usuzovat, že se jednalo o poměrně významnou událostí.

Zakázána byla kritika cenzury a informace o pobytu a pohybu říšské branné moci, jakož i jejich jednotek.²⁸³ Informace tohoto charakteru se v chrudimském tisku objevovaly spíše ojediněle a to především v souvislosti příchodu německého vojska na naše území, tedy ještě před vydáním Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku. První informace se objevila v Chrudimském kraji,²⁸⁴ kdy byla zveřejněna vyhláška o příchodu německých vojsk na české území. Pohyb říšských vojsk komentovaly o týden později Chrudimské noviny, kde se objevila informace o příchodu říšského vojska do Chrudimi.²⁸⁵ Na rozdíl od Chrudimského kraje popisovaly Chrudimské noviny příchod vojska do Chrudimi a směr, kterým se následně ubíralo. Informace o postupu německého vojska byla zakomponována také do informace o počasí. „...*Motorisované oddíly říšskoněmeckého vojska musily u Ždírcce na cestě do Německého Brodu prohazovati ve sněhu cestu...*“²⁸⁶ Chrudimský kraj neotiskl žádnou informaci, která by pojednávala o pohybu německých vojsk. K tématu říšské branné moci se vyjadřuje i kapitola Mimořádné poměry, která uvádí, že s výslovným předběžným schválením bylo možno vydávat i vojenské články teoretické, strategické a taktické. O vojenských přípravách a akcích ostatních států bylo možno vydávat pouze agenturní zpravodajství. Zprávy vydané Nejvyšším velitelstvím říšské branné moci bylo možno vydávat pouze v nezměněné podobě.²⁸⁷ Ale ani takovéto informace se v tisku neobjevily.

Jeden z požadavků se vztahoval na nadpisy článků, které měly vystihnout obsah zprávy, přičemž v titulcích nemělo být užíváno senzačnosti a nesměly se objevovat titulky, které by mohly znepokojovat. Maximální velikost titulků byla stanovena na patnáct milimetrů.²⁸⁸ V souvislosti s titulky je třeba vzpomenout dva druhy textů, které se v regionálním tisku objevovaly. Na jedné straně to byly rozsáhlejší texty mimo rubriky a na straně druhé spíše stručnější texty zařazené do jednotlivých rubrik. Zatímco titulky první skupiny článků byly větší, v druhém případě se jednalo o zvýraznění prvního slova či první věty. Požadavek na velikost titulků dodržoval Chrudimský kraj i Chrudimské noviny po celou dobu své existence. Výjimku tvoří pouze Chrudimské noviny z 2. září 1939, kdy se na titulní stránce objevila informace o úspěchu chrudimských ochotníků na Jiráskově Hronově.

²⁸³ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 473–475.

²⁸⁴ Chrudimský kraj, *Vyhláška*, 18.3.1939.

²⁸⁵ Chrudimské noviny, *Říšské vojsko u nás*, 25.3.1939.

²⁸⁶ Chrudimské noviny, *Počas-nečas*, 25.3.1939.

²⁸⁷ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 477.

²⁸⁸ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 2003, str. 473.

Nejednalo se však o klasický článek, ale spíše o upozornění na další texty. Obě periodika také dodržovala nařízení vztahující se k obsahu titulků. Titulky článků stojících mimo rubriku obvykle neobsahovaly sloveso a splňovaly podmínky na potlačení senzačnosti. (*Po roce války; Putování za básníkem; Chrudimská rýmovaná skladba z roku 1918;*²⁸⁹*Manifestace pro česko-německou spolupráci; Chrudimská škola příkladem.*)²⁹⁰

Čtvrtá kapitola shrnovala obecné zásady pro vydávání článků. Chrudimský kraj i Chrudimské noviny dbaly na dodržování velikosti titulků, zároveň se snažily omezovat informace zakazované. Přesto se však objevily články pojednávající o některých tabuizovaných tématech, příčinou pravděpodobně bude skutečnost, že tyto texty byly zveřejněny před vydáním souborného přehledu pokynů. Zatímco ve feuilletonech dodržovala obě periodika požadavky na jejich charakter, básně velmi často vyznívaly protiněmecky. Odlišný charakter periodik se odrazil právě v množství básní, zatímco Chrudimský kraj zveřejnil až pět básní v jednom čísle, Chrudimské noviny zveřejňovaly maximálně dvě básně v jednom vydání.

²⁸⁹ Vše: Chrudimský kraj, 14.9.1940.

²⁹⁰ Vše: Chrudimské noviny, 12.10.1940.

3.5 Souborný přehled pokynů: Mimořádné poměry

Kapitola Mimořádné poměry upozorňuje na nově vzniklou situaci, na válku. Právě tyto nové mimořádné poměry jsou příčinou pro omezování některých informací. Ve většině případů se jedná o informace, které by nějakým způsobem mohly být zneužity proti Německu. Kapitola zároveň upozorňuje na materiál uvolněný před vypuknutím války, na ten je opět potřeba vyžádat povolení. Vzhledem ke skutečnosti, že se mi nepodařilo dohledat žádost o opětovné uvolnění textového a obrazového materiálu, nebudu se tímto problémem zabývat.

Po 1. září 1939 byly zakázány informace o výrobní kapacitě průmyslových podniků, jejich personálním stavu či změnách. Podle nařízení souborného přehledu pokynů se tisk nesměl vyjadřovat k nezaměstnanosti, povolené byly jen zprávy vydané Českou tiskovou kanceláří či zprávy schválené cenzurou.²⁹¹ Požadavkům tiskových nařízení odpovídal text Chrudimského kraje, který odkazoval k nulové nezaměstnanosti. „*Nemáme již nezaměstnaných. Ministerstvo...sice v své statistice o počtu neumístěných uchazečů ke konci července uvádí, že jsme měli na území Čech a Moravy 10.739 neumístěných uchazečů, avšak...jde ponejvíce o osoby s menší pracovní výkonností, které nelze umístit na pracovním trhu ... Je...možno bez rozpaků mluvit o úplné likvidaci nezaměstnanosti u nás.*“²⁹² Jednalo se však o jeden z mála textů, který se k této problematice vztahoval, na což měla pravděpodobně vliv skutečnost, že se jednalo o text otištěný před vydáním souborného přehledu pokynů.

Podobné nařízení platilo také pro informace o spotřebě a cenách uhlí, plynu, elektrické energie.²⁹³ O nedostatku uhlí se obyvatelé regionu dozvěděli z tisku pouze nepřímo z článku o omezení půjčovací doby v knihovně. „*...Pro nedostatek topiva omezila knihovna města Chrudimě půjčování knih...*“²⁹⁴ Mezi informace, které bylo možno vydávat pouze v případě, že byly vydány Českou tiskovou kanceláří či schváleny cenzurou, patřily také zprávy o dopravě. Potlačeny pak měly být informace o zvláštních vojenských vlacích či vojenských vlacích, v nichž by mohli být civilní osoby.²⁹⁵ V chrudimském tisku se objevilo několik informací o nových jízdních řádech, o přidaných spojích a podobně. „*Autobus ČMD Chrudim-Nasavrky...Vedle toho jezdí jen v určité dny nebo jen v určitém období. Chrudim*

²⁹¹ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 476.

²⁹² Chrudimský kraj, *Nemáme již nezaměstnaných*, 5.8.1939.

²⁹³ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 476.

²⁹⁴ Chrudimské noviny, *Městská veřejná a muzejní knihovna v Chrudimi omezuje přechodně půjčování knih*, 10.2.1940. Podobná informace se objevila i v druhém periodiku: Chrudimský kraj, *Omezené půjčování knih*, 17.2.1940

²⁹⁵ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 476 a 477.

*Bída...Nasavrky 14.40 a zpět 14.42, 15.15.*²⁹⁶ Chrudimský kraj se vyjádřil i k otázce zpoždění vlaků „*V dnešní době si cestující stěžují na zpoždění vlaků a vinu jako obvykle přičítají železniční správě, ač často zaviňují zpoždění vlaků sami. Výdejny jízdenek jsou ... otevřeny půl hodiny, ... i hodinu před pravidelným odjezdem vlaku a přece většina cestujících přichází k pokladně těsně před odjezdem vlaku.*“²⁹⁷ Naproti tomu se v tisku neobjevila informace o práci německých vojáků na chrastecké železnici, kde přes den nakládali střelivo, které bylo odváženo do Německa.²⁹⁸

Mezi další tabuizovaná témata patřily výsledky sklizně a stav osiva. Jakékoli informace spojené se zemědělstvím se objevovaly pouze v období senosečí a žní, kdy se objevovaly texty, které vyzývaly obyvatele měst, aby o dovolených navštívili venkov a zapojili se do žní. „*Mobilisujeme všechny volné ruce členů českého národa na žňové práce českým zemědělcům. Zajišťujeme život českého národa.*“²⁹⁹ Jak uvádí Gebhart s Kuklíkem měla sklizeň obilí probíhat organizovaně, neboť úřady potřebovaly získat přehled o množství vyláčeného obilí, které bylo následně vyskladněno pod oficiální kontrolou a označeno za majetek Říše.³⁰⁰

Podobně zmanipulované byly i informace o nábořech českých dělníků na práci do Říše, kdy na jedné straně stála realita zastoupená úřady práce, které přidělovaly dělníky na práci a na straně druhé informace tisku o svobodném náboru nových pracovních sil.³⁰¹ „... (Pracovní povinnost – poznámka autorky) *trvá pravidelně jeden rok, může však být prodloužena až na dva roky, ... Aby nedošlo k přikrostem a poškození těch, kteří k pracovní povinnosti budou povoláváni, obsahuje nařízení řadu ustanovení, která umožňují povolení úlev.*“

Přes zákaz informací o zatemňování³⁰² Chrudimský kraj zveřejnil upozornění, kterým „... *předpisy o zatemňování bytů, krámů apod. (kromě vyjmutých objektů) vstupují v platnost do odvolání. Přestupky budou přísně potrestány.*“³⁰³ Informace o přestupcích se v tisku neobjevila, ačkoli hlinecká i chrastecká kronika uvádí, že pravidelné kontroly vždy našly někoho, kdo nařízení nesplnil.³⁰⁴ Nasavrcký kronikář navíc upozorňuje, že místní obyvatelé

²⁹⁶ Chrudimské noviny, *Autobus ČMD Chrudim-Nasavrky*, 24.2.1940.

²⁹⁷ Chrudimský kraj, *Zpoždění vlaků*, 5.8.1939.

²⁹⁸ SOKA Chrudim, č. přírůstku 323/00, Pamětní kniha města Chrasti.

²⁹⁹ Chrudimské noviny, *Mobilisujeme*, 22.7.1939.

³⁰⁰ Gebhart; Kuklík 1996, str. 85.

³⁰¹ Gebhart; Kuklík 1996, str. 51.

³⁰² Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 476.

³⁰³ Chrudimský kraj, *Upozornění*, 28.10.1939.

³⁰⁴ SOKA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51). SOKA Chrudim, č. přírůstku 323/00, Pamětní kniha města Chrasti.

neplnili příkazy příliš horlivě,³⁰⁵ ale ani to se neprojevovalo v chrudimském tisku. Podobně tomu bylo i s informací o půlnoční mši, která byla v Hlinsku v roce 1940 kvůli zatemnění sloužena až ráno na Boží hod vánoční.³⁰⁶ Se zatemňováním souviselo také rozsvěcení svíček na hrobech, upozornění na tuto skutečnost se objevilo v Chrudimských novinách v září 1939. Naproti tomu se v tisku neobjevila informace, která by zakazovala rozsvěcení svíček na Dušičky v roce 1940, i když z kronik je zřejmé, že bylo rozsvěcení svíček zakázáno.

Informace o hospodářských poměrech v protektorátu, o životních potřebách a jejich nedostatku byly povoleny pouze v případě dodání Českou tiskovou kanceláří.³⁰⁷ Lze konstatovat, že tisk měl přispět k dojmu běžného života. Dokládají to například texty o veletržních výstavách v Praze, na nichž se kromě domácích vystavovatelů předvedli i zástupci Říše. Bez ohledu na finanční poměry v protektorátu zvaly Chrudimské noviny na pražský veletrh, kde měl být vystavován a prodáván nábytek. „*Vystavována budou celá bytová zařízení: salony, ložnice, jídelny, obývací pokoje, kuchyně atd. Přehledný výběr, ..., je pro veletržní návštěvníky, zvláště ty, kteří si hodlají zařídit novou domácnost, opravdu vítanou příležitostí.*“³⁰⁸ Ve skutečnosti byl v té době zaveden tak zvaný život na lísky, které znamenaly jen minimální dávky potravin, které mnohdy byly velmi draze dokupovány na černém trhu. Ceny některých potravin, jak je uvádí Gebhart s Kuklíkem, naznačují, jak byly některé potraviny vzácné. V roce 1941 bylo možno na černém trhu obstarat kilogram mouky za šedesát korun, kilogram sádla za dvě stě korun, stejné množství zrnkové kávy stálo sedm set korun.³⁰⁹ Jak upozorňuje hlinecký kronikář, během války bylo obtížné sehnat látku na šaty,³¹⁰ která v roce 1941 na černém trhu stála tři sta korun.³¹¹ Z tohoto důvodu lidé nosily staré, mnohdy děravé ošacení,³¹² nákup nového nábytku se v této souvislosti jeví jako naprosto nemožný.

Zakázáno bylo i zveřejňování informací o cenových spekulacích. Zprávy o cenách mohly být propuštěny teprve po jejich schválení. „*Nové ceny hus. Vyhláškou Nejvyššího úřadu cenového z 13. listopadu byly stanoveny maximální ceny hus, ...*“³¹³ Objevovat se mohly také informace o cenách na trzích, ty se pravidelně objevovaly na stránkách Chrudimských novin.

³⁰⁵ SOkA Chrudim, inv.č.269, č. knihy 269. Pamětní kniha obecní (MNV Nasavrky).

³⁰⁶ SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

³⁰⁷ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 477.

³⁰⁸ Chrudimské noviny, *Trh nábytku a plán na PVV – jeden z největších tohoto druhu v Evropě*, 9.8.1941.

³⁰⁹ Gebhart; Kuklík 1996, str. 88.

³¹⁰ SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

³¹¹ Gebhart; Kuklík 1996, str. 88.

³¹² SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

³¹³ Chrudimský kraj, *Nové ceny hus*, 25.11.1939.

Zakázáno bylo zveřejňování povětrnostních zpráv a map a předpovědí počasí vůbec.³¹⁴ V souvislosti s počasím byly již ob března 1939 v Chrudimských novinách zveřejňovány pouze informace o dosavadním stavu počasí. „*Počas-nečas. Sníh, plískanice, fujavice, mráz a nevíme jaké bychom musili ještě vybrati významy z meteorologického slovníku, abychom vystihly ráz počasí, jaké u nás bylo od poloviny letošního března do prvního jarního dne.*“³¹⁵ Souhrny zpráv o počasí byly jedinými informacemi svého druhu, které se v chrudimském tisku objevovaly.

V důsledku Souborného přehledu pokynů se v uvedených periodících neobjevovaly zakázané obrázky letadel, u nichž byly zřejmé poznávací značky letadel. O omezení některých fotografií se zmiňuje i následující kapitola přehledu, která zakazuje fotografie osobností v uniformě bývalé československé armády. Představitelé bývalé československé armády tak mohli být zobrazováni pouze v civilním obleku, zatímco fotografie vojska Protektorátu byly povoleny.³¹⁶ Přesto se objevily pouze dvě fotografie, na nichž byl zveřejněn muž v uniformě. Obě otisky Chrudimské noviny a na jedné byl fotografií byl Hitler a na druhé Heydrich, cílem fotografií však nebylo znázornit muže v uniformě, ale osobu, k níž se vztahoval nějaký text. Zakázány byly také obrázky uniforem NSDAP, SA, SS. Naproti tomu měl tisk zveřejňovat obrázky Říše, které by přispěly k jejímu poznání.³¹⁷

V regionálním tisku se neobjevily ani informace o vyhlašování cvičných leteckých poplachů či budování protileteckých krytů, jejichž otázkou se obecní zastupitelstvo obce Louka zabývalo už v září 1939. Podle nařízení si měli lidé nechat místo ve svých sklepech i pro sebe. Rodinám, které neměly v domě sklep, byla zajištěna místa jinde.³¹⁸ Tisk nepřinesl ani informace o nařízení, podle něhož musel být Edvard Beneš zbaven čestného občanství českých měst. Kobetič uvádí, že v Chrudimi se tak stalo 29. listopadu.³¹⁹ Chyběly i další informace, které zachycují městské kroniky. Přívaly sněhu v lednu 1940 znamenaly pracovní povinnost pro muže od 18 do 40 let, jejichž síly však na likvidaci sněhu nestačily, a proto byla později zavedena pracovní povinnost i pro muže od 41 do 60 let.³²⁰ V Heřmanově Městci byla pracovní povinnost na odklizení sněhu pro muže od 18 do 60 let zavedena rovnou.³²¹ Obdobná situace nastala i v první třetině roku 1942. Od března platilo nové nařízení, které

³¹⁴ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 477.

³¹⁵ Chrudimské noviny, *Počas-nečas*, 25.3.1939.

³¹⁶ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 477 a 479.

³¹⁷ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 479.

³¹⁸ SOkA Chrudim, fond OÚ Louka, inv. č. 1, karton 1. Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva obce Louka konané 26. září 1939.

³¹⁹ Kobetič 2001, str. 81.

³²⁰ Tamtéž.

³²¹ SOkA Chrudim, inv. č. 158, č. knihy 80. III Pamětní kniha MNV Heřmanův Městec 1938–1946.

kvůli nedostatku benzínu omezovalo jízdu automobily. V březnu 1942 musely být odinstalovány zvony, které byly odvezeny do Říše.³²² V Hlinsku zůstal pouze nejstarší zvon, z Heřmanova Městce byly odvezeny všechny zvony.³²³ Množství nezveřejněných informací ukazuje, jakým způsobem využívala propaganda tisk. Cílem zveřejněných textů pak bylo vytvořit dojem každodenního života v době míru.

³²² SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

³²³ SOkA Chrudim, inv. č. 158, č. knihy 80. III Pamětní kniha MNV Heřmanův Městec 1938–1946.

3.6 Souborný přehled pokynů: Říše a Protektorát

Šestá kapitola souborného přehledu se věnovala vztahům mezi Říší a protektorátem. Kapitola pojednává nejen o tom, jak má tisk prezentovat vztahy mezi protektorátem a Říší, ale i o užívání pojmů Říše, vůdce a podobně. Základním pravidlem bylo neznevažovat postavení Říše a prezentovat ji jako ochranitelku českého území.

Říši jako ochranitelku prezentovaly texty vydané bezprostředně po vyhlášení Protektorátu Čechy a Morava, kdy je většina textů psána v duchu výnosu o zřízení protektorátu a je zdůrazňována autonomie protektorátu v rámci Říše. Dokazují to texty totožného znění otištěné v Chrudimském kraji i Chrudimských novinách. „*V tomto rámci Protektorátu Čechy a Morava je ponechána českému národu autonomie a výkon výsostných práv. Svoji samosprávu vykonává protektorát vlastním úřady i vlastními úředníky. ... tato autonomie zajišťuje českému národu svébytnost a samostatný vývoj...*“³²⁴ Ve skutečnosti však pravomoci říše k vydávání právních nařízení, zřizování říšských úřadů či přebírání protektorátních úřadů, jakož i právo učinit jakákoli bezpečnostní opatření v případě nouze³²⁵ naznačují, že autonomie protektorátu byla naprosto minimální. Dokládá to i Buchvaldek, který upozorňuje na skutečnost, že protektorát Čechy a Morava stavěl české země do naprosté závislosti na německé říši. Cílem okupační správy byla přeměna českých zemí v nedílnou součást Říše.³²⁶ Přesto se však zhruba půl roku po vyhlášení protektorátu Čechy a Morava objevil v obou periodických shodný text, v němž byli obyvatelé protektorátu vyzýváni k aktivní spolupráci s Říší, neboť bylo třeba se Hitlerovi odčinit za důvěru „*v poskytnutí autonomie ... k národu českému. Tato důvěra byla Vůdcem poskytnuta ještě dříve, než s naší strany následovaly činy, ..., a musí být tedy dostatečně ospravedlněna.*“³²⁷

Autonomie bývalého československého území je zdůrazňována i v textu vydaném Chrudimskými novinami při příležitosti roční existence protektorátu. Tentýž článek také informoval o souvislostech vzniku protektorátu: „*Pan státní prezident dr. Emil Hácha odebral se do Berlína, kde požádal Vůdce a říšského kancléře Adolfa Hitlera, aby převzal naše území a český lid pod svou ochranu. Rozhodnutí pana státního prezidenta vzala tehdejší pražská vláda se souhlasem na vědomí.*“³²⁸ Přičlenění českého území k Říší označuje za svobodné rozhodnutí i text Chrudimského kraje. Naprostým opakem je informace tehdejší

³²⁴ Chrudimské noviny, *Na nové cesty*, 25.3.1939. Totéž se objevilo i v podobném textu druhého periodika: Chrudimský kraj, *V nových poměrech*, 1.4.1939.

³²⁵ Sbírká zákonů a nařízení. Vydání 17. března 1939. Str. 375–376.

³²⁶ Buchvaldek 1986, str. 424.

³²⁷ Chrudimské noviny, *Český aktivismus*, 30.9.1939; Chrudimský kraj, *Český aktivismus*, 30.9.1939.

³²⁸ Chrudimské noviny, *První výročí Protektorátu*, 18.3.1940.

ministra zahraničí Feierabenda, který ve svých pamětech vzpomíná, jak se většina politiků domnívala, že bude projednán vznik samotného státu, podobně jako tomu bylo se Slovenskem. „..., ale než tam jel (Hácha do Berlína – pozn. autorky), byla docela jiná situace. Věřili jsme, že se staneme podobným státečkem jako je Slovensko. Nikoho nenapadlo, že by to takhle mohlo dopadnout. Po skutku jsou všichni moudří, a nyní začne kritika, že jsme neměli Hácha pouštět do Berlína a že Hácha neměl podepisovat.“³²⁹

Proříšskou politiku potvrzovala i kritika české emigrace, která vyhrotila v květnu a červnu 1942 po atentátu na Heydricha: „Bud' si přejete jako zločinná Benešova banda pochovat jednou provždy všechno česky mluvící anebo si jako hrdí příslušníci českého národa přejete jeho šťastnou budoucnost v rámci Nové Evropy.“³³⁰ Podobně laděné jsou i ostatní texty, které se vyjadřují k úmrtí Heydricha. Počinání zatupujícího říšského protektora bylo kladně hodnoceno nejen po jeho smrti, ale například i po zavedení stanných soudů na území protektorátu. Jak uvádí Kubálek s Müllerovou vynášely německé stanné soudy pouze tři druhy rozsudků – osvobození, předání gestapu či transport do koncentračního tábora a trest smrti.³³¹ Protektorátní tisk zdůrazňuje, že „stanné soudy v posuzování jednotlivců neb skupin pokaždé přihlížely jen k činu, pro nějž byl někdo obžalován a měl se z něho odpovídat. Jiné ohledy, jako na příklad společenský stupeň, který v liberalistickém soudnictví hrál dříve takovou významnou úlohu, nemohl obžalovanému před stanným soudem nijak prospět.“³³²

V souvislosti s Heydrichem, přesněji s atentátem na něho, považují za důležité zdůraznit skutečnost, že po 27. květnu 1942 musely všechny tiskoviny zveřejnit fotografie předmětů, které byly nalezeny na místě atentátu a to včetně popisu osob. Tomuto nařízení se přizpůsobily i Chrudimské noviny (Chrudimský kraj již v té době nevycházel – poznámka autorky), kde se 6. června objevil popis pachatelů, fotografie dvou aktovek, kola a fotografie muže.³³³ (Nejednalo se však o pachatele atentátu – fotografie měla jen přiblížit postavu jednoho z pachatelů.)

Vliv cenzury na zveřejněné i nezveřejněné informace dokládají i zprávy otištěné v Chrudimských novinách v souvislosti s ministerským předsedou Eliášem, který byl zatčen bezprostředně po Heydrichovu nástupu do funkce zastupujícího říšského protektora.³³⁴ O Eliášově zatčení chrudimský tisk vůbec nezmínil, ačkoli se informace o zatýkání vysoce

³²⁹ Feierabend 1986, str. 28–30.

³³⁰ Chrudimské noviny, *Poslední příležitost v hodině dvanácté*. 6.6.1942.

³³¹ Kubálek; Müllerová 2000, str. 127.

³³² Chrudimské noviny, *Zákon- stejná míra pro každého*, 18.10.1941.

³³³ Povinné zveřejňování předmětů po atentátu na Heydricha viz Příloha 5.

³³⁴ Kubálek; Müllerová 2000, str. 127.

postavených osob se v tisku objevila. „... i naše obyvatelstvo může nabýt přesvědčení, že se prosazování spravedlnosti a pořádku nezastaví ani před milionáři, ani před lidmi vysoce postavenými. Odsouzení typického velkopána Smrkovského k smrti a zatčení sekčního šéfa ministerstva zemědělství dr. Fr. Frankenberga jsou toho jasným důkazem.“³³⁵ O Eliášovi, který již v té době byl ve vazbě, nepadlo ani slovo. Přitom ještě koncem roku 1939, kdy Eliáš zastával funkci předsedy vlády, otiskly Chrudimské noviny Eliášův názor na Benešovu činnost v zahraničí. „prohlásil, že poměr české vlády k politické činnosti dr. Edvarda Beneše je jednoznačně odmítavý.“³³⁶ Eliášova přetvářka odpovídala duchu proříšské linie tisku a mohla být otištěna. Naproti tomu spolupráce s odbojem, která vedla k jeho zatčení, v tisku zmiňována nebyla.

Informoval-li tisk o zahraničních událostech či mezinárodní politice, musel zohledňovat vztahy jednotlivých států a Říše.³³⁷ Na dodržování tohoto nařízení odkazují obvykle samotné titulky *Britové útočí na své spojence*³³⁸ a na straně druhé *Německo jedná vždy včas a přesně*. Linie německé propagandy je patrná i v článcích vztahujících se k mezinárodní problematice, o Německu je psáno jako o zemi, která musí bránit své území či evropský mír, který se pokouší zničit Velká Británie a její spojenci.

Propaganda, jejímž cílem bylo obhájení německého postupu, v tisku jednoznačně uplatňovala psychologické působení na čtenáře. Nejprve je čtenář přinucen ke vzpomínce na česko-polské vztahy „...*Je snad zbytečné připomínat, jak se k nám zachovalo Polsko v dobách loňské politické krise. Využilo všech výhod svého postavení a donutilo nás k vydání území, obydlených převážně Čechy,...* Jakmile se polská vláda zmocnila Těšínského Slezska, zahájila ostrou persekuci českých starousedlíků, vypuzovala je a okrádala o jejich majetek.“³³⁹ V závěru textu je již tak polským postupem znechucený český čtenář přesvědčován o dalších polských agresích „*Polsko nyní vystupuje jako rušitel pokoje, jako ohnisko neklidu, jako odpůrce tvořivé spolupráce.*“³⁴⁰

Velmi často se v Chrudimských novinách objevovaly informace o spolupráci států Osy. Kromě nich přispívaly k propagandě německé ideologie i texty kritizující státy bojující proti Německu a jeho spojencům. Většina textů kritizovala Velkou Británii, následovala kritika Francie a Spojených států amerických a Sovětského svazu. Velká Británie byla

³³⁵ Chrudimské noviny, *Přísný pořádek v řízeném hospodářství*. 11.10.1941.

³³⁶ Chrudimské noviny, *Osvobozující slovo*. 16.12.1939

³³⁷ Končelík; Köpplová; Kryšpinová 1993, str. 479.

³³⁸ Chrudimské noviny, 13.7.1940.

³³⁹ Chrudimské noviny, *Češi a Polsko*, 2.9.1939; Chrudimský kraj, *Češi a Polsko*, 2.9.1939.

³⁴⁰ Chrudimské noviny, *Češi a Polsko*, 2.9.1939; Chrudimský kraj, *Češi a Polsko*, 2.9.1939.

velmi často stavěna do role agresora, který přispěl k rozpoutání druhé světové války. Stalo se tak i po útoku Německa na západní Evropu, kdy podle tisku „*Německo muselo zasáhnout, a to rázně a bez odkladů ... Je jasné, že tento zásah, jenž snad jen o hodinu předešel chystanému franko-britskému útoku, neznamená nepřátelský akt a němečtí vojáci nevstoupili na půdu dosud neutrálních států jako nepřátelé, ale jedině proto, aby zabezpečili pravou neutralitu a znemožnili zákeřné přepadení.*“³⁴¹

Podobně bylo vysvětlováno i o dění na Balkánském poloostrově, který znamenal pro Velkou Británii ochranu držav na Blízkém a Středním východě, ale zároveň byl pro Německo důležitým bodem k přípravě útoku na Sovětský svaz.³⁴² „*Říšská politika učinila jistě všechno, aby světový požár nebyl přenesen na jihovýchod, aby byly uhašeny všechny ty plaménky, které zde stále znovu zakládali Angličani.*“³⁴³

Ve prospěch Německa psal tisk také o útoku na Sovětský svaz. „*Sovětská vláda mohla po dohodě s Říší z konce srpna 1939 zůstat trvale v klidu a míru. Nebylo k tomu třeba nic jiného, než aby dohodu (Ribbentrop-Molotův pakt o neútočení – poznámka autorky) zachovávala. Moskva vyhnula se stržení do války po boku Anglie hned v prvním momentu – ale... ne proto, aby poctivě spolupracovala s Říší, ..., nýbrž jen proto aby se vyhnula první ráně a největšímu břemenu, aby získala času a příležitosti k vlastnímu vystoupení v Evropě.*“³⁴⁴ Uvedená ukázka naráží na politiku Sovětského svazu, který na základě Ribbentrop-Molotova paktu zaútočil na Polsko. Později však zahájil mírová jednání s Velkou Británií, s čímž němečtí představitelé a tudíž i protektorátní tisk nesouhlasili. „*...Anglie opravdu přála si zatáhnout Rusko do války, kterou chystala s Německem a svěřit mu nejtěžší část úkolu, nejméně polovici války kontinentální.*“³⁴⁵ Při tom ještě v říjnu 1939 kritizovaly Chrudimské noviny spolupráci Polska s Velkou Británií a zdůrazňovaly budování nového pořádku Německem a Ruskem.

Koncem září 1940 podepsalo Německo, Itálie a Japonsko Pakt tří. Uzavřením dohody se jednotlivé země zavázaly k poskytnutí vojenské pomoci v případě, že by některá z podepsaných zemí byla napadena státem, který ještě nevstoupil do války. Podepsání dohody mezi státy Osy bylo namířeno proti Spojeným státům americkým, které ačkoli sympatizovaly s Velkou Británií, se do bojů nezapojily přímo.³⁴⁶ Spojené státy americké vstoupily do války

³⁴¹ Chrudimské noviny, *Další britské oběti*, 18.5.1940.

³⁴² Kolektiv autorů 1985, str. 63–67.

³⁴³ Chrudimské noviny, *Osudná cesta Jugoslávie*, 12.4.1941.

³⁴⁴ Chrudimské noviny, *Stalin v nouzi*, 12.7.1941.

³⁴⁵ Chrudimské noviny, *Šéf vlády SSSR v Berlínu*, 23.11.1940.

³⁴⁶ Salmaggi; Pallavisini 2007, str. 70.

teprve v prosinci 1941, kdy Japonsko zaútočilo na americkou flotilu v Pearl Harboru.³⁴⁷ Tisková propaganda však za původce bojů označila Spojené státy americké: „*Roosvelt honil se ovšem za válkou, ... Hledal ji na Atlantiku, snažil se všemožně vyprovokovat Německo, aby mohl podle svého plánu zasáhnout ... do bojů v Evropě. ... Japonsko chtěl naopak jako rušivý živel ... vyloučit a domníval se zaslepeně, že se mu to podaří nehorázným blufem. Angličané ani Američané nikdy neporozumí vážnému jednání o kompromis a neuznají skutečnou mírumilovnost.*“³⁴⁸

Linii, podle níž je Německo ochráncem míru, zatímco státy proti němu bojující jsou jednoznační agresoři, stanovily Chrudimské noviny bezprostředně po vypuknutí války a pokračovaly v ní až do svého zániku v roce 1942. „*Churchill, Roosevelt a Stalin mohou se zatím vykázat jen nepřetržitou řadou porážek, z nichž mnohé již nadobro ochromily jejich naděje, že z této války, kterou tak neodpovědně vyvolaly, vyjdou aspoň s celou kůží.*“³⁴⁹ Naproti tomu Chrudimský kraj se mezinárodní situaci spíše vyhýbal. Na jeho stranách se objevilo pouze pět textů vztahujících se k mezinárodní situaci, přesto však i v těchto textech je zřejmé ospravedlňování německého postupu.

Budeme-li sledovat Chrudimské noviny pozorněji, zjistíme, že během tří let trvání války rostl počet jejich původců. Krátce po propuknutí válečného konfliktu bylo za jeho původce označeno Polsko: „*Aktivní ochrana životních německých zájmů, zahájená říšskou brannou mocí v pátek 1. září, byla naprosto nezbytným opatřením, vyprovokovaným polskou útočností a rozpínavostí.*“³⁵⁰ Záminkou pro napadení Polska, k němuž došlo 1. září 1939, se stalo polské přepadení německé rozhlasové stanice v Gliwicích. Ve skutečnosti se jednalo o akci zinscenovanou jednotkami SD.³⁵¹ V reakci na napadení Polska vyhlásila 3. září Francie a Velká Británie válku Německu.³⁵² Velká Británie se tak stala dalším původcem války, v roce 1941 se podle tisku rozrostla skupina agresorů ještě o Spojené státy a Sovětský svaz.

Z dnešního pohledu jsou některé zkreslené informace zřejmé na první pohled. Protektorátní propaganda však nestavěla pouze na upravování skutečností ve svůj prospěch, ale jak už bylo uvedeno výše, psychologicky se snažila působit na obyvatele protektorátu tím, že jim připomínala pro český národ negativní události minulosti „... (vzpomeňme) *na události roku předloňského* (roku 1938 – poznámka autorky), ..., *kdy nám byla vždy*

³⁴⁷ Shaw 2004, str. 63.

³⁴⁸ Chrudimské noviny, *Blesková odezva anglo-amerických provokací*, 20.12.1941.

³⁴⁹ Chrudimské noviny, *Bilancování na konci třetího válečného roku*, 5.9.1942.

³⁵⁰ Chrudimské noviny, *Zápas o právo*, 9.9.1939. a Chrudimský kraj, *Zápas o právo*, 16.9.1939.

³⁵¹ Kubálek; Müllerová 2000, str. 14.

³⁵² Shaw 2004, str. 17.

ponechávána bezvýznamná úloha pouhého pěšáka na politické šachovnici.“³⁵³ Odkazování se k událostem spojeným s českou minulostí byl jeden ze způsobů, jak přesvědčovat čtenáře v proněmecké politice. „*O návrat do dřívějších poměrů upřímně nestojíme a právě proto s tak klidným pokrčením ramen přecházíme všechny zprávy o politickém hemžení na západě,...*“³⁵⁴ Tisk neustále přímo či nepřímo utvrzoval české čtenáře o správnosti včlenění českého území do Říše

Po útoku na Polsko následovaly další německé úspěchy ve Finsku,³⁵⁵ Norsku, Dánsku³⁵⁶ a později postup do západní Evropy.³⁵⁷ Kritika za nedostatek podpory Finsku donutila rezignovat francouzského předsedu vlády Edouarda Daladiera.³⁵⁸ Podobná situace následovala ve Velké Británii, jejíž nespokojenost s postupem v Norsku donutila Nevilla Chamberlaina k podání demise.³⁵⁹ Na pasivní zapojení Velké Británie do války poukázaly i Chrudimské noviny „... *vyzvána k zápasu (Velká Británie – poznámka autorky)...*, *k zápasu, jemuž se už teď nemůže vyhnout, jako to až doposud dělala vždycky, když přišlo do tuhého, v Norsku, v Holandsku, Belgii i Francii, o Polsku ovšem ani nemluvě.*“³⁶⁰ Postoj Velké Británie k válečnému dění v Evropě však nebyl jediným z dnešního pohledu na pravdě se zakládajícím tématem, které tisk využil ve svůj prospěch. „*Pamatujeme se, že mezi polským vítězným tažením... a novou vítěznou epopejí norskou uplynulo víc než půl roku a pak zas víc než celý měsíc než začala velkolepá kampaň západní, která srazila v jedné řadě za sebou Holandsko, Belgii a Francii.*“³⁶¹

Dalším nástrojem, jak přesvědčit čtenáře o hrůzách války a správnosti německého postupu, bylo zařazování textů psaných přímo v centru válečných událostí „*Účelem výpravy novinářů z Protektorátu, která shlédla v patnácti dnech všechna význačná bojiště,...* *Šli jsme v šlépějích války, která jako bouře se přehnala přes půl Evropy. Viděli jsme stopy bojů, ...*“³⁶²

V textech zařazených do kategorie zachycující mezinárodní situaci obvykle nemusíme zjišťovat detaily, abychom poznaly, že texty jsou psány v duchu německé propagandy. Všechny útoky Německa jsou vysvětlovány jako snahy o zachování míru či svobody, zatímco Velká Británie, Spojené státy americké, Sovětský Svaz a Francie jsou agresory usilujícími o

³⁵³ Chrudimské noviny, *O tohle nestojíme*, 6.dubna 1940.

³⁵⁴ Chrudimské noviny, *O tohle nestojíme*, 6.dubna 1940.

³⁵⁵ Salmaggi; Pallavisini 2007, str. 26–27 a 35.

³⁵⁶ Kolektiv autorů 1985, str. 46–48.

³⁵⁷ Churchill 1992, str. 591–598.

³⁵⁸ Shaw 2004, str. 17.

³⁵⁹ Churchill 1992, str. 591–598.

³⁶⁰ Chrudimský kraj, *Po roce války*, 14.9.1940.

³⁶¹ Chrudimský kraj, *Po roce války*, 14.9.1940.

³⁶² Chrudimské noviny, *Poznatky z cesty novinářů po západním bojišti*, 3.8.1940.

dané území. Z odcitovaných ukázek vyplývá, jak promyšlená byla německá propaganda, ale i o to jak nepozorného čtenáře předpokládala. Tisk ve snaze co nejvíce uškodit německému nepříteli zkresloval informace, pravdivé informace vhodně spojoval ke kritice spojenců. Zároveň využíval psychologického působení na českého čtenáře, kterému mnohdy předkládal světové dění propojené na neslavné okamžiky nedávné historie, především na odstoupení českého pohraničí.

Na druhou stranu lze konstatovat, že v některých případech si propaganda sama podrážela nohy. Dokládají to například výše citované ukázky, kdy po německém a následně sovětském útoku na Polsko tisk informoval o společném vytváření nového pořádku. Následně pak byl Sovětský svaz označen jako agresor, proti němuž je třeba zaútočit. Pozoruhodné bylo i zvyšování počtu států, které vyvolaly válku. Nejprve se jednalo pouze o Polsko, následně tak byla označena Velká Británie a v roce 1941 i Spojené státy a Sovětský svaz. Těžko však poslední jmenované mocnosti mohly rozpoutat válku dva roky před tím, než do ní samy vstoupily.

V informování o mezinárodní situaci i politické situaci protektorátu existovaly mezi zkoumanými periodiky velké rozdíly, které opět pramení z jejich rozdílného charakteru. Chrudimský kraj věnoval problematice mezinárodního dění pouze pět textů, z nichž čtyři byly vydány v souvislosti s vypuknutím války, jeden pak jako shrnutí po roce bojů. Naproti tomu Chrudimské noviny otiskly 104 vztahujících se k mezinárodní situaci. Nabízí se zde úvaha, že na počet textů měla vliv periodicitu titulů a doba jejich existence – Chrudimské noviny vycházely týdně a o dva roky déle než Chrudimský kraj, který byl navíc čtrnáctideníkem. Poměr básní, feuilletonů, povídek, úvah a odborných a tematicky podobně zaměřených textů, kterých bylo jednoznačně více v Chrudimském kraji, však odkazuje na to, že počet zveřejněných textů souvisí s charakterem tiskoviny nikoli s periodicitou vydávání.

Tisk nesměl poukazovat ani kritizovat dvojznačnost vyhlášek a nesměl zveřejňovat obrázky, na nichž by byly zachyceny dvojjazyčné názvy ulic a podobně.³⁶³ Tisk toto nařízení striktně dodržoval a o těchto změnách neinformoval, ačkoli primární prameny dokazují, že docházelo nejen k instalování dvojjazyčných názvů, ale i přejmenování některých ulic. V polovině října byly v Hlinsku místo českých názvů ulic instalovány názvy německo-české.³⁶⁴ V důsledku německých nařízení musely být navíc přejmenovány všechny ulice, jejichž název vznikl po 28. říjnu 1918. K přejmenování ulic došlo koncem ledna 1940 a od poloviny února mohly být vylepovány pouze dvojjazyčné plakáty, podobně i nápisy na domech musely

³⁶³ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 480.

³⁶⁴ SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

být česko-německé.³⁶⁵ V polovině června bylo totéž opatření provedeno i v Heřmanově Městci, kde byla ulice Mistra Aloise Jiráska přejmenována na Nádražní ulici. Nařízení se nevyhnulo ani Tyršovu náměstí, z něhož se stalo Nové náměstí. Sokolská ulice byla přejmenována na ulici K lukám a Havlíčkova na Chrudimskou. Přejmenovávání ulic pokračovalo i v říjnu 1940, kdy byla Židovská ulice přejmenována na Klerickou. V srpnu 1942 bylo odsouhlaseno přejmenování Palackého náměstí na Victoria.³⁶⁶ V druhé polovině února 1942 dostaly regionální četnické stanice rozkaz k likvidaci bust, obrazů a ostatních věcí, které připomínaly Československou republiku.³⁶⁷

Zakázány byly informace o činnosti tajné státní policie i o zákrocích říšských úřadů.³⁶⁸ Chrudimské noviny neotiskly zprávu o vypálení Ležáků a nebyly zveřejněny ani informace související s ukrýváním vysílačky či radiotelegrafisty Jiřího Potůčka. V souvislosti s tím bych chtěla upozornit na zrušení výkazu kremací, který se v Chrudimských novinách objevovaly. „*Kremace v červenci 1939. Celkem bylo v 9 krematoriích zpopelněno 430 osob. Praha vede 237, následují Pardubice 59 kremacemi (9 z místa, 50 odjinud). Plzeň 29, Brno 26, Nymburk a Moravská Ostrava po 21, Semily 15, České Budějovice 14, Olomouc 8.*“³⁶⁹

Tisk měl mimo jiné přispívat k poznání Říše, z tohoto důvodu byl povinen věnovat zvýšenou pozornost sociálním zařízením a dále také hospodářským, kulturním a jiným poměrům v Říši.³⁷⁰ K představení hospodářských poměrů v Říši využil Chrudimský kraj informaci o plánované výstavě, přičemž nezapomněl zdůraznit, co představí zástupci Říše.

Finanční poměry byly jedním z dalších tabuizovaných témat tisku, nepřípustné také bylo jakékoli srovnávání situace Říše a protektorátu.³⁷¹ Informace o poměru mezi českou korunou a markou se objevují především v textech reagujících na vyhlášení Protektorátu Čechy a Moravy. Pro německo prospěšný poměr nebyl v regionálním tisku nijak kritizován, Chrudimské noviny koncem března zdůraznily výhody poměru. „*Marka jako platidlo se vžila. Nejen podle nařízení, jimž RM se stala zákonným platidlem, ale praxí se staly německé peníze u nás běžnými. Stanovený poměr 1:10, t. j. že marka platí 10K, usnadňuje přepočítávání a stanovení našich cen,*“

³⁶⁵ SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).

³⁶⁶ SOkA Chrudim, inv. č. 1102, č. knihy 220. Zápis o schůzi městského zastupitelstva Heřmanova Městce konané dne 14. června 1940 a 3. srpna 1940.

³⁶⁷ Doležalová 2007, str. 41.

³⁶⁸ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 480.

³⁶⁹ Chrudimské noviny, *kremace v červenci 1939*, 19.8.1939.

³⁷⁰ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 479.

³⁷¹ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 479.

Nařízení se vztahovalo také na Hitlerovy projevy, které bylo třeba otiskovat v úplném znění, dodaném prostřednictvím ČTK a v čele listu.³⁷²

Podle nařízení měl být Hitler v tisku označován jako „Vůdce a říšský kancléř“, možné bylo i užívání stručnějšího „Vůdce.“ Pro označení německé říše mělo být užíváno pojmu „Říše“, označení „Německá říše“ mělo být užíváno v případech, kdy se psalo i o jiných evropských státech. Označení „Velkoněmecká říše“ mělo být užíváno pouze v citátech a při slavnostních příležitostech. Slovo československý či česko-slovenský bylo možno užívat pouze v textech vztahujících se k minulosti.³⁷³ Z Hitlerových titulů upřednostňoval chrudimský tisk delší – „Vůdce a říšský kancléř“, v souvislosti s Říší byl obvykle užíván pojem Říše. Nařízení dále požadovala, aby rubriky v listech byly přizpůsobeny státoprávnímu uspořádání Říše. Zprávy pocházející z jejího území nesměly být zařazovány mezi zprávy z ciziny.³⁷⁴

Dále platilo nařízení, podle něhož mohly být informace o počinech vůdce či představitelů nejvyšších říšských orgánů vydávány pouze v případě, že pocházely od německé tiskové agentury či z korespondence nacionálně-socialistické strany. Zprávy úřední bylo možno propouštět také v souvislosti s říšským protektorem, přičemž žádným způsobem nesměla být kritizována jeho činnost ani činnost jeho orgánů. Zakázáno bylo označování určitých osob, titulů, důstojnických hodností a jiných šarží bývalé československé armády.³⁷⁵ Potlačeny byly také informace o legionářích. Ačkoli hlinecký kronikář popisuje, jak byly koncem srpna 1939 v Hlinsku zrušeny úřady legionářů, legionáři byli zbaveni svých hodností a jmění. Někteří z legionářů byli odvezeni do koncentračního tábora Buchenwald.³⁷⁶

Kapitola věnující se poměrům Říše a protektorátu byla z dosavadních témat zpracovávána propagandou nejvíce, projevil se to v obou chrudimských periodických především v souvislosti s mezinárodními vztahy. Ačkoli Chrudimský kraj se tomuto tématu věnoval v porovnání s Chrudimskými novinami pouze okrajově, propaganda je z obsahu textů naprosto zřejmá. Minimum textů k mezinárodní situaci zároveň zachránilo Chrudimský kraj před chybami samotné cenzury.

³⁷² Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 478.

³⁷³ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 478 a 480.

³⁷⁴ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 479.

³⁷⁵ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 478 a 479.

³⁷⁶ SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51)

3.7 Souborný přehled pokynů: Věci hospodářské a sociální

Pro texty vztahující se k problematice hospodářských a sociální nařízení platilo dodržování základních směrnic Říše a protektorátu. Kapitola kladla důraz především na inzeráty

Podle tiskových nařízení bylo třeba potlačovat informace, které by poukazyvaly na nedostatek předmětů denní potřeby či na nebezpečí zvýšené poptávky či zdražování. Zveřejňované informace měly potlačit snahu shromažďovat zásoby.³⁷⁷ V tisku se neobjevila žádná informace, která by vedla lidi k hromadění zásob a neobjevily se ani informace o nákupech německých vojáků v chrudimském regionu, jak o nich bylo pojednáno výše.

Cenzura přikazovala potlačovat zprávy o protižidovských opatřeních, pokud nejde o zprávy úřední.³⁷⁸ Jedna z mála informací, která se v Chrudimských novinách objevila v souvislosti s židy byla informace o zrušení židovského hřbitova v Pardubicích. Na rozdíl od výše uvedených informací o zakázaných akcích, nebylo zrušení hřbitova nijak zdůvodněno. „*Starý židovský hřbitov v Pardubicích. Starý židovský hřbitov v Pardubicích bude zrušen.*“³⁷⁹ Naproti tomu tisk zamlčel protižidovská opatření vydaná v září 1941. Podle nařízení museli židé nosit žlutou šesticípou hvězdu, museli mít povolení k jízdě vlakem, nesměli užívat telefon, prádelnu či služeb holiče. Omezení se dotkla například Chrasti, kde podnikal rod Heislerů.³⁸⁰

Pro poradenské rubriky stejně jako pro listárnu redakce platilo, že musí být zřejmé, jde o odpověď na skutečný dotaz, jehož tazatel byl redakci znám. Zveřejněný text měl být upraven tak, aby všem čtenářům bylo zřejmé, o jaký se jedná dotaz. Za nejlepší možný způsob řešení bylo považováno uvést podstatu položené otázky a odpověď na ni.³⁸¹ V Chrudimských novinách pro tyto účely existovala speciální rubrika Z redakce, u níž je zřejmé dodržování zmíněného předpisu. „*Vážený pane M-ý, s potěšením jsme uvítali Váš přípis nám do redakce poslaný, který obsahuje bohatou řadu upozornění na různé nedostatky po stránce úpravy našeho města. Dáváte celou řadu dobrých a dobře myšlených námětů, jak by se měly tyto nedostatky napravit, odstranit, co by se mělo nově zařídit, ...*“³⁸²

Nařízení shrnutá v další kapitole ukazují, že německá propaganda nesouvisela pouze s tím, co v textu bylo, ale i informacemi, které v tisku nebyly zveřejněny.

³⁷⁷ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 481.

³⁷⁸ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 480 a 482.

³⁷⁹ Chrudimské noviny, *Starý židovský hřbitov v Pardubicích*, 6.5.1939.

³⁸⁰ Doležalová 2007, str. 34.

³⁸¹ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 483.

³⁸² Chrudimské noviny, 7.10.1939. (Text zveřejněn v rubrice Z redakce)

3.8 Souborný přehled pokynů: Vnitřní věci Protektorátu

Nařízení shrnutá v kapitole Vnitřní věci Protektorátu potvrzovala již zmiňované profíšské vyznění textů. Osmá kapitola souborného přehledu zakazovala informace o činnostech prezidenta či vlády, objevovat se nesměla kritika říšského protektora, prezidenta či vlády. Zakázány byly jakékoli spekulativní informace o nových vyhláškách či o změnách cen. V tisku se nesměly objevovat osobní polemiky a nesměl být dáván podnět k rozvášňování. Tisk neměl sloužit k vyřizování si osobních účtů. Zakázány byly informace o ilegální činnosti, sebevraždách či zatýkání. Omezeny měly být také informace o knihách a filmech. Zprávy zájmových institucí bylo možno vydávat pouze v případě, že byly dodány Českou tiskovou kancelář, informace o schůzích výborů Národního souručenství a o změně jeho členů mohly být vydávány pouze v případě, že byly dodány Tiskovou službou Národního souručenství. Informace o výročích mohly být zveřejňovány pouze v případě, že jejich charakter nenarušil hlavní úkol tisku, kterým bylo informování v souvislosti se zájmy Říše.

Jednou z osob, která nesměla být kritizována na stránkách tisku byl prezident Hácha. V Chrudimských novinách a Chrudimském kraji se informace o Háchovi objevila v souvislosti s Národním souručenstvím a také v případě zveřejnění textů u příležitosti Háchových narozenin. V roce 1939 otiskla obě chrudimská periodika téměř shodný text, který představoval osobu protektorátního prezidenta a přál mu do dalších let. Další text vydaný při příležitosti prezidentových narozenin se objevil až v roce 1942. Chrudimské noviny tehdy informovali o významu Háchy, který se „... v posledních týdnech přetěžkých chvil pro národ se svou osobností zasloužil o národ tím, že obnovil důvěru se strany Vůdce Velkoněmecké říše a zajistil tak národu znovu klidný a bezpečný život v práci.“³⁸³ Chrudimské noviny přinesly i informaci automobilu, který prezident od německého vůdce dostal. Tento dar noviny vysvětlují jako znovuzískání důvěry německého národa, kterou české země ztratily po atentátu na Heydricha.

O činnosti Národního souručenství se v tisku objevovaly různé informace, některé byly vydány při příležitosti jeho vzniku,³⁸⁴ Chrudimské noviny také otisky výsledky náboru do Národního souručenství v regionu. V Chrudimských novinách byla v důsledku vzniku Národního souručenství zavedena rubrika Hlídka Národního souručenství, kde byly zveřejňovány především informace spjaté s činností Národního souručenství s regionem.³⁸⁵

³⁸³ Chrudimské noviny, *S obnovenou důvěrou do práce*, 18.7.1942.

³⁸⁴ například článek: Chrudimské noviny: *Scelený národ*, 25.3.1939. nebo Chrudimský kraj: *souručenství národa*, 1.4.1939.

³⁸⁵ „*Mladé Národ. Souručenství v Chrudimi pořádalo 15.t.m. v sále hotelu Bida I. seznamovací večírek....*“ Chrudimské noviny: *Mladé Národ. Souručenství v Chrudimi*, 21.10.1939.

Cenzura se vztahovala také na nejrůznější dějinná výročí, o nichž tisk informoval. V chrudimském tisku se jednalo především o nejrůznější výročí spojená s českými osobnostmi. Z politických představitelů bývalé československé republiky se v chrudimském textu objevily vzpomínky na prezidenta Masaryka či prvního předsedu vlády Kramáře. Zatímco na Kramáře bylo vzpomínáno pouze v Chrudimských novinách v roce 1940 při výročí jeho smrti. Vzpomínka na Masaryka se oblevila jak ve výročí narozenin i úmrtí. Celkově se vzpomínka na Masaryka objevila v tisku třikrát. Zdůrazňována je například Masarykova snaha „...*politicky formovat postoj českého národa k jeho bližším i vzdálenějším sousedům, k Německu, k Rusku, k východu i k západu...*“³⁸⁶ či jako člověk hájící pravdu a český národ. Snaha proříšského vyznění textů je zřejmá ze jmenovaných zemí, neboť ve skutečnosti to nebylo jen Německo a tehdy ještě jeho spojenec Rusko, k nimž chtěl Masaryk formovat postoj českého národa. Na straně druhé je kritizován za některé své kroky „*Neměl tolik síly k vytvoření vnitřní národní jednoty, která by bývala i nejlepším předpokladem pro harmonii s mnohými sousedy.*“³⁸⁷ (Tato neschopnost nakonec vedla ke stále se stupňujícím německým požadavkům vůči českému území, což vyústilo odstoupením Sudet – poznámka autorky.) Chrudimské noviny dále zdůraznily, že Masaryk „*varoval před schematismem a omezenou zaujatostí mladých a žádal vážné studium sociální a ideové stránky učení Adolfa Hitlera.*“³⁸⁸ Jakého rázu mělo studium býti však tisk nezdůraznil.

Dalším prvorepublikovým politikem, který byl v Chrudimských novinách vzpomínán, byl Karel Kramář. Je až s podivem, že článek umístěný na titulní stránce začíná slovy amerického myslitele. Ve skutečnosti se jedná o člověka ovlivněného německým idealismem, který se stal základnou pro ideologii nacismu. Chrudimské noviny zdůraznily především Kramářovu myšlenku, kdy „*Jednotlivec není nic, národ je vše. Bude-li v národě každý, i ten nejmenší, vědět, co je jeho národní povinností a bude-li své národní povinnosti poctivě plnit, pak se o budoucnost národa a vlastní báti nemusíme.*“³⁸⁹ Německá propaganda s nejvyšší pravděpodobností chtěla zdůraznit národní povinnosti vůči Říši, nikoli vzhledem k českým zemím. Spojení této povinnosti právě s osobou Kramáře měla s nejvyšší pravděpodobností podpořit myšlenku souvztažnosti s Říší, neboť Kramář byl politikem, který už v době vzniku Československa nesouhlasil s Benešovou politikou.

³⁸⁶ Chrudimský kraj, *Druhé výročí*, 16.9.1939.

³⁸⁷ Chrudimské noviny, *T. G. Masaryk*, 9.3.1940.

³⁸⁸ Chrudimské noviny, *Druhé výročí smrti T. G. Masaryka*, 16.9.1939.

³⁸⁹ Chrudimské noviny, *K třetímu výročí úmrtí Karla Kramáře*, 1.6.1940.

Kromě politiků se v tisku objevovali také texty o významných českých spisovatelích (Božena Němcová,³⁹⁰ Alois Jirásek), hercích (Eduard Vojan)³⁹¹, malířích (Josef Mánes),³⁹² hudebnících (Jan Kubelík)³⁹³, ale také o osobnostech spjatých s chrudimským regionem (Marie Musilová).³⁹⁴ Více vzpomínkových textů přinášel Chrudimský kraj, který informoval především o osobnostech Chrudimska. Naproti tomu nejrozsáhlejší text (jednalo se o několik textů, věnovaných jednomu tématu – poznámka autorky) se objevil v posledním vydání Chrudimských novin, které otiskly několik vzpomínkových textů na tamního faráře.³⁹⁵

Pravidelně se v obou periodicích objevovaly informace o zasedání městské rady chrudimské a městského zastupitelstva, jakož i informace o tom, co bylo během zasedání projednáváno. Obvykle se jednalo pouze o stručný výčet informací, které byly na programu jednání. „Zpráva ze zasedání měst. Rady chrudimské ze dne 7. července 1939. Vydána stavební povolení dle návrhu pochozí komise stavební... Výkupen od pěstitele pověřeno jako komisionář Hospodářské družstvo skladištní v Chrudimi...“³⁹⁶ Chrudimské noviny navíc přinášely i informace o zasedání městských rad v chrudimském regionu.³⁹⁷

Jedinou diskusi, která se na stránkách chrudimského tisku objevila, rozpoutal článek *Kdo dostane pětku z češtiny?*,³⁹⁸ který poměrně vtipně pojednává o původu slov a správných gramatických pravidlech. (*Nevím..., kolik žáků a studentů si odnáší na prázdniny pětku z češtiny, ale ti chrudimští šachisté* (předmětem sporu se stalo právě slovo šachisté psáno s y, které bylo napsáno na tabulce jedné chrudimské restaurace – poznámka autorky) *si jí odnášejí tedy určitě. Prosím, to je bez debaty, i když... přinesou jako dokument nějaký slovník správné mateřštiny, neboť těch slovníků je teď právě tolik... a jsou bohužel stejně benevolentní k nápadům ztřeštěných reformátorů (příklad: Sokolové s velkým S, což má být dnes dokonce normou, ačkoli je to vyložený nonsens). ... A upřímně řečeno, ti šacháři* (hráč karet – kartář, je odvozen od slova karty, hráč šachů by podle této teorie byl šachář – poznámka autorky) *by pořád byli přijatelnější než šachisté s tvrdým y...*“³⁹⁹ V dalším čísle se objevila reakce spolku šachistů „*Pisatel má pravdu, že slovo šachista píše s „i“, ale proto nebylo snad třeba dělat dlouho exkurzi do říše koncovek a dějin šachu. ... Co však musíme důrazně odmítnout, je*

³⁹⁰ Chrudimské noviny, *Paní Božena Němcová*, 3.2.1940.

³⁹¹ Chrudimské noviny, *Eduard Vojan*, 1.6.1940.

³⁹² Chrudimský kraj, *Mánesovy květiny*, 29.3.1940.

³⁹³ Chrudimský kraj, *Čtyřicet let umělecké činnosti Jana Kubelíka*, 28.10.1939.

³⁹⁴ Chrudimský kraj, *Za pěvkyní Marií Musilovou*, 20.ledna 1940.

³⁹⁵ Chrudimské noviny, *Poslední cesta Th.B. Bohumila Smetánky*, 10. října 1942.

³⁹⁶ Chrudimské noviny, *Zpráva ze zasedání měst. Rady chrudimské ze dne 7. července 1939*, 15.7.1939.

³⁹⁷ Informace tisku o zasedání městské rady jsem chtěla srovnat se skutečnými zápisy z porad, abych zjistila, zdali i tyto texty byly nějakým způsobem cenzurovány, bohužel se mi nepodařilo dohledat zápisy z porad.

³⁹⁸ Chrudimský kraj, *Kdo dostane pětku z Češtiny*, 24.6.1939.

³⁹⁹ Chrudimský kraj, *Kdo dostane pětku z Češtiny*, 24.6.1939.

tvrzení, že hra v šachy neumožňuje „česky“ cítit... Je jistě správné pečovat o mateřský jazyk, ale podle jeho znalosti se nemůže češtví jednotlivce vždy hodnotit. ...Litujeme, že taková ... maličkost mohla svést pisatele k závěrům, které se nás dotkly velmi těžce, právě v dnešní době.“⁴⁰⁰ V následujícím čísle Chrudimského kraje byla uveřejněna poslední informace vztahující se ke sporu o šachisty „*Tabulka Klubu šachistů byla po našem upozornění opravena, poskytli jsme místo oběma stranám k výměně mínění, a proto další neplodnou polemiku uzavíráme.*“⁴⁰¹ Výše citovaná diskuse, která se na stránkách chrudimského tisku odehrála, byla také jedinou výměnou názorů, k níž došlo prostřednictvím Chrudimského kraje. V Chrudimských novinách se dočkal odezvy pouze text již zmiňovaný text *Pravdu sobě mluvmé.*⁴⁰² Nejednalo se však o polemiku jako u šachistů, ale spíše o vyjádření souhlasu s textem a zároveň vysvětlení původu pisatele. (Text *Pravdu sobě mluvmé* informuje o původu chrudimského lékaře – poznámka autorky.)

Jakékoli informace o filmech zveřejňoval chrudimský tisk pouze v rubrice Program kina, kde byla pouze zveřejněn program biografů chrudimského regionu. Pravidelnou rubrikou byla Literatura, v níž se objevoval seznam vydaných a doporučovaných knih. Většinou se jednalo o kuchařky, slovníky a knihy naučné.

Souborný přehled pokynů požadoval, aby sportovní rubriky nerozvášňovaly veřejnost a nepopuzovaly ji k výtržnostem.⁴⁰³ Otázkou zůstává do čím bylo rozuměno rozvášňování veřejnosti. Při analýze jsem se setkala pouze s jedním sportovním komentářem vydaným v Chrudimských novinách, který podrobně popisoval fotbalový zápas.⁴⁰⁴ Pro srovnání uvádím části zmiňovaného komentáře a informaci o fotbalovém utkání z června 1939 oba texty byly zveřejněny v Chrudimských novinách. „*AFK. Chrudim – SK. Dvůr Králové 1:0 (1:0). Po řadě neúspěchů s divisní soutěží se konečně podařilo chrudimskému divisnímu mužstvu překonat všechnu smůlu a vydobýt prvního vítězství. ... Chrudim pak udala hezké tempo, měla hru ve své moci, hra svou rušností se stala opravdu zajímavou... ale jejich Sládeček školácky*

⁴⁰⁰ Chrudimský kraj, *Zasláno*, 8.7.1939.

⁴⁰¹ Chrudimský kraj, *Tabulka Klubu šachistů*, 22.7.1939.

⁴⁰² Chrudimské noviny, *Pravdu sobě mluvmé*, 25.3.1939.

⁴⁰³ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 485.

⁴⁰⁴ Při práci s tiskem jsem nabyla dojmu, že podrobný popis zápasu souvisí s výhrou chrudimského mužstva. Vycházela jsem z vlastní zkušenosti se sportovním zpravodajstvím dnešního tisku, který v případě výhry českého týmu věnuje vítěznému týmu velký prostor, jedná-li se o vítězství soupeře, pak se obvykle objevuje stručnější zpráva o zápase, rozhovor se sportovcem, v němž čtenář zjistí, že vítězové byly lepší, nebo jim jen přálo štěstí. Podobný druh zpravodajství jsem očekávala i u Chrudimských novin. Zmiňovaný text je však jediným takovým textem, později se objevovaly pouze informace, kdo s kým hrál, jaký byl výsledek a s kým se bude hrát příště, popřípadě jen stručné zhodnocení zápasu. Z tohoto důvodu si dovoluji tvrdit, že i podrobný popis průběhu zápasu podléhal cenzuře.

*zahodil v pěkné posici vyloženou branku těsně vedle...*⁴⁰⁵ (V druhém poločase – poznámka autorky) *hráči místo umění hrát kopanou dávali přednost oplácení tvrdých zákroků* “ Text zveřejněný v roce 1940: „*AFK. Chrudim – SK. Čáslav 3:1 (1:1). Hráno v neděli 26. května na hřišti AFK. Zasloužené vítězství domácích, ač skoro celý zápas hráli bez zraněného Paula. Branky vstřelili: Slanař 2 a Mareš za domácí a pravá spojka za hosty. Soudce Richtr dobrý. – Příští neděli zajíždí AFK. do Svítkova.*“⁴⁰⁶

Pozornost bylo třeba věnovat také zveřejňovaným inzerátům. Nesměly být zveřejňovány inzertní sdělení o prodeji či koupi cenných papírů či vkladních knížek. Inzertní omezení se vztahovalo také na informace o úmrtí a rodinných oznámení zařazovaných do inzertní rubriky. Chtěl-li někdo umístit oznámení s číselnými údaji v rámci inzertní rubriky, musela být dokázána pravost tohoto sdělení.⁴⁰⁷ Zatímco v rubrikách se objevovaly informace o úmrtích, věku zemřelého, data skonu či pohřbu, v inzertních rubrikách byla zveřejňována obvykle pouze poděkování za vyjádření soustrasti.

Omezení byla kladena také na informace o různých organizacích, o jejichž činnosti mohly být vydávány pouze zprávy úřední. Zatímco v roce 1939 Chrudimské noviny upozorňovaly na zřízení nové rubriky – Ochotnická hlídka, po zákazu Sokola zmizela rubrika Sokolská hlídka bez vysvětlení.

Další kapitola poukázala především na zánik polemik, které se v tisku objevovaly před vydáním souborného přehledu pokynů. Při nejružnějších svátcích mohly být zveřejňovány texty vztahující se k těmto událostem. V Chrudimském kraji se v této souvislosti objevovaly texty o českých i regionálních osobnostech, Chrudimské noviny upřednostňovaly spíše osobnosti známější, tedy spisovatele, básníky a podobně.

⁴⁰⁵ Chrudimské noviny, *AFK Chrudim - SK Dvůr Králové*, 1.4.1939.

⁴⁰⁶ Chrudimské noviny, *AFK. Chrudim – SK. Čáslav*, 10.6.1940.

⁴⁰⁷ Končelík; Köpplová; Kryšpínová 1993, str. 481 a 483.

3.9 Souborný přehled pokynů: Postup při tiskové přehlídce

Poslední kapitola shrnovala, jakým způsobem postupovat při tiskové přehlídce. Povinností redakcí bylo nahrazovat bílá místa jinými texty, nejlépe texty dodanými Českou tiskovou kancelář. Dále byly stanoveny termíny, kdy musí být periodika předloženy tiskové kontrole, a byla shrnuta pravidla pro tisk obrázků. Teprve po splnění všech pokynů mohl být povolen tisk. Výtisky Chrudimských novin a Chrudimského kraje předkládané k tiskové přehlídce se mi nepodařilo dohledat, a proto nelze určit, do jaké míry byly texty zkoumaných periodik opravovány či zakazovány.

3.10 Shrnutí

Soubor pokynů pro tiskovou přehlídku stanovoval základní pravidla pro fungování a obsah tisku. Tisková nařízení v něm shrnutá měla za úkol ovlivňovat čtenáře v duchu nacistické propagandy.

Kapitola Úkol tisku naznačila, jaké by mělo být veřejné mínění šířené prostřednictvím tisku. Jednalo se jednoznačně o proněmecké vyznění, kdy německá Říše byla zobrazována jako ochránitelka světového míru. Z obecných informací, které se objevily v kapitole Úkol tisku, se v Chrudimském kraji a Chrudimských novinách nějakým způsobem projevil pouze požadavek na omezení vzájemné konkurence periodik a problematika materiálních obtíží tisku. Na jedné straně obě zkoumaná periodika otiskovala upozornění na jiné časopisy, zároveň však lze vysledovat, že mezi uvedenými tiskovinami do jisté míry existovaly konkurenční tendence. Na stránkách Chrudimských novin pak byla řešena otázka další existence tohoto týdeníků, což Chrudimský kraj využil ke kritice závislosti na reklamě, tato kritika směřovala především na Chrudimský kraj. Nařízení první kapitoly souborného přehledu byla spojena především s fungováním tisku, na jeho obsah se vztahovala pouze minimálně. Nelze tedy říci, že zveřejněním či nezveřejněním určitých textů se v regionálních periodicích odrazila propaganda, ale spíše lze vysledovat, že periodika přijala proříšskou funkci, která byla tisku určena.

Druhá a třetí kapitola pojednávající o tiskové dozorcí službě a odpovědnosti. Obě kapitoly informovaly především o fungování tisku – o dozorcí službě, jejich pobočkách a odpovědných redaktorech. Pro dosažení cílů této práce byly kapitoly nevyužitelné.

Čtvrtá kapitola Souborného přehledu pokynů překládala nařízení vztahující se ke grafické úpravě tisku, ale v obecné rovině se vyjadřovala i k obsahovým informacím, které následně rozpracovávají další kapitoly. Mezi všeobecnými zásadami je patrné dodržování některých nařízení. Jedním z nich byl požadavek na velikost titulků. Stanovená velikost byla dodržována oběma periodiky, výjimku tvořila jen jakási shrnující informace k účasti chrudimských ochotníků na Jiráskově Hronově. Zároveň je třeba upozornit, že se jednalo o text vydaný ještě před uvedením přehledu pokynů v platnost. Od 17.září 1939, kdy tyto pokyny začaly platit, se v tisku titulky přesahující uvedené rozměry neobjevily. Naproti tomu poměrně často se v Chrudimském kraji objevila báseň, která vyznívala protiněmecky. Za největší útok proti okupaci jsem označila Macharovu báseň V soumraku, která byly vydána ještě před zavedením pokynů pro tiskovou přehlídku. Přesto, jak bude uvedeno níže, už v té době bylo dbáno na dodržování proříšské linie tisku. Na rozdíl od básní se žádné skryté významy neobjevovaly ve feuilletech, které vydávaly Chrudimské noviny

i Chrudimský kraj. Na zásahy cenzury lze usuzovat i v případě zveřejněných hádanek, které bylo před vydáním třeba předložit cenzuře, v opačném případě bylo jejich vydání zakázáno.

Kromě zveřejněných textů se propaganda projevila i v textech neuveřejněných, o tabuizovaných tématech jako bylo zpracování statistických a hospodářských výkazů a zpráv, pohybu a lokaci říšských vojsk se po 17.září neobjevily téměř žádné informace.

Srovnáme-li samostatná periodika, zjistíme, že Chrudimský kraj byl bohatší na texty, v nichž se objevovaly dvojsmysly a jinotaje. Velkou zásluhu na tom mají básně, kterých se v některých číslech objevilo několik, naproti tomu Chrudimské noviny zveřejňovaly básně pouze ojedinele. Jak se ukáže v dalších kapitolách, upřednostňovaly především aktuální dění. Ale již nyní je zřejmé, že charakter zkoumaných periodik měl vliv i na projevy propagandy v tisku.

Mimořádné poměry v některých případech rozšiřovaly omezení, o nichž bylo pojednáno v předcházející kapitole. Opatření, o nichž tato kapitola pojednávala, byla zaváděna v důsledku války, proto je pravděpodobné, že některé informace vydané před válkou a před zavedením souborného přehledu mohly bezproblémově vycházet. V souvislosti s okupací se v Chrudimských novinách objevil text o postupu říšských jednotek ve východních Čechách, později se text takového charakteru neobjevil. Celkově lze konstatovat, že obě chrudimská periodika dbala tiskových pokynů pro zveřejňování informací. V tisku se objevovaly texty, které nebyly pro čtenáře závadné a které nebylo možno využít proti Říši, ostatní informace byly zamlčovány. Po vydání souborného přehledu pokynů dbal tisk na nezveřejňování informací o postupu německé armády. Omezeno bylo také obrazové sdělení, Chrudimský kraj ani Chrudimské noviny nezobrazovaly zakázané osoby ani objekty.

Texty vztahující se k tematice mezinárodního a protektorátního dění se objevovaly převážně v Chrudimských novinách, Chrudimský kraj až na ojedinelé případy potvrzoval linii antipolitického periodika. Informace vztahující se k mezinárodnímu a protektorátnímu dění jednoznačně potvrzovaly proněmecké vyznění textů. V rámci mezinárodní situace se neobjevil text, který by nezobrazoval Říši jako ochranitelku světového míru. V rámci protektorátního dění byla zobrazována podobnými způsoby, přičemž byl kladen důraz na zachování protektorátní autonomie a na skutečnost, že Hácha osud českého území vložil do rukou německého vůdce dobrovolně. Dodržována byla i pravidla v titulování Hitlera.

Úkolem tisku bylo potlačit také některé informace z oblasti hospodářské a sociální, o nichž pojednává kapitola Věci hospodářské a sociální. V tisku se nesměly objevovat

informace o cenách a mzdách a v žádném případě nemohla být porovnávána situace v protektorátu a v Říši. Naproti tomu se objevovaly články vyzývající protektorátní obyvatele, aby přispěly v nejrůznějších sbírkách na pomoc Německu. Speciální pozornost byla věnována inzerátům, které se v analyzovaných periodících objevily především jako poděkování za přání soustrasti. Klasickou inzertní rubriku obsahovaly pouze Chrudimské noviny. Dodržována byla i pravidla vztahující se dotazy čtenářů a odpovědi tisku.

Kapitola Vnitřní poměry zakazovala kritizovat protektorátní představitele, což tisk dodržoval. Některé texty oceňovaly Háchovu prozřetelnost, která ho vedla k vložení českého osudu do rukou Říše. V tisku se také objevovaly informace o významných osobnostech spjatých s českou minulostí, texty o nich byly zveřejňovány obvykle při výročích smrti či narození. Tyto informace převažovaly v Chrudimském kraji, který zároveň ve srovnání s Chrudimskými novinami otiskl více textů vztahujících se k regionálním osobnostem. Ještě před vydáním Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku byla na stránkách Chrudimského kraje rozpoutána diskuse mezi redaktorem a klubem šachistů. Redakce Chrudimských novin také zveřejnila reakci na článek, ale spíše než o diskusi se jednalo o upřesnění faktů. V Chrudimských novinách se objevil podrobný komentář fotbalového zápasu. Vzhledem ke skutečnosti, že se jednalo o jediný text svého druhu, předpokládám, že texty podobného charakteru byly zakázány v důsledku Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku.

Poslední kapitola se shrnuje podmínky, po jejichž splnění je možno přistoupit k tisku. Samozřejmě i toto nařízení se projevilo v Chrudimském kraji a Chrudimských novinách. Obě periodika musela být dodávána ke kontrole ve stanovém termínu. V žádném z periodik se nikdy neobjevilo bílé místo, ať už to bylo způsobeno svědomitým dodržováním nařízení či pohotovostí a připraveností textů, je zřejmé, že i toto pravidlo bylo dodržováno. Chrudimský kraj vydal dvě speciální čísla, na která bylo nejprve třeba vyžádat povolení, následně pak musely všechny texty splňovat podmínky cenzury. Kapitola Postup při tiskové přehlídce také shrnuje podmínky práce s obrázky. Vzhledem k jejich výskytu v obou chrudimských periodikách lze předpokládat, že i tato pravidla byla dodržována.

Cenzura a s ní spojená německá propaganda se neprojevovala pouze ve zveřejněných textech, které přinášely informace upravené tak, jak nařizovaly zájmy Říše, ale i v informacích, které se v tisku neobjevily. Velké množství textů o regionálním dění, pozvánky na taneční zábavy, výstavy, kulturní akce, ale i nejrůznější rady pro domácnost či zahradu působily dojmem, že se jedná o každodenní život a ne o situaci na okupovaném území, kde hrozilo zatýkání, popravy a podobně. Na velké cenzurní zásahy do fungování tisku

odkazuje mimo jiné skutečnost, že se v tisku žádným způsobem neodrazila informace o zatýkáních v odboji, k němuž došlo po zachycení parašutisty Pavelky. O zatýkání členů odboje neinformoval tisk ani v roce 1942, kdy po atentátu na Heydricha následovala vlna zatýkání i ve východních Čechách. V souvislosti s tím je třeba zdůraznit, že propagandisticky zaměřený Chrudimský tisk nekomentoval ani vypálení Ležáků.

Zavedená tisková opatření měla dopad na obsah obou zkoumaných periodik, přesto mezi nimi lze vysledovat rozdíly. Chrudimské noviny se zaměřovaly především na regionální situaci, ale přinášely také informace o protektorátním dění a mezinárodní situaci. Naproti tomu Chrudimský kraj se pokoušel dodržovat nepolitickou linii, v souvislosti s mezinárodní problematikou a s válkou uveřejnil pouze pět textů. Pro všechny texty Chrudimského kraje i Chrudimských novin informujících o mezinárodním dění platila zásada informování podle zájmů Říše. V této linii byly zveřejňovány také texty politické protektorátní, které se objevovaly v Chrudimských novinách i v Chrudimském kraji. Texty a především básně Chrudimského kraje se vyznačovaly množstvím skrytých významů. V chrudimském kraji se velmi často objevovaly informace vztahující se k regionální historii, jazyku, ale i nejrůznější povídky a úvahy. Chrudimské noviny se vyznačovaly především velkým množstvím informací z regionálního dění. Přesto je třeba si uvědomit, že bylo mnoho informací, které se kvůli zásahům cenzury do tisku nedostaly. V obou regionálních periodících se tak objevila nacistická propaganda a to jak v textech zveřejněných i nezveřejněných. Chrudimský kraj byl navíc v důsledku tiskových nařízení nucen několikrát porušit svou zásadu o nezveřejňování politických textů.

4. ZÁVĚR

Hlavním cílem této práce bylo zjistit, jakými způsoby se v týdeníku Chrudimské noviny a čtrnáctideníku Chrudimský kraj projevovala nacistická propaganda. V rámci dílčího cíle jsem zjišťovala, zdali se propaganda nějakým způsobem odlišovala mezi jednotlivými periodiky. Při určování propagandy jsem vycházela ze Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku, který byl v období protektorátu základním dokumentem pro tisk. Soubornému přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku, podobně jako protektorátnímu tisku jsem se věnovala v teoretické části práce, kde jsem zároveň zmínila i společensko-politickou situaci protektorátu a chrudimského regionu. Zatímco informace o protektorátním dění jsem čerpala především z odborné literatury, regionální dění jsem se pokusila popsat především s pomocí primárních archivních pramenů.

Při analýze jsem se zaměřila nejen na vydané texty, ale i na nevydané texty, které byly cenzurou zakázány. Základním úkolem tisku v období Protektorátu Čechy a Morava bylo vytvářet veřejné takové veřejné mínění, které by korespondovalo se zájmy Říše. Tento požadavek se nejčastěji projevoval v textech o mezinárodní situaci a o protektorátu samotném. Zprávy tohoto charakteru zobrazovaly Říši jako ochranitelku světového míru, v rámci protektorátu se jednalo o ochranitelku českého území. Tímto způsobem zobrazovaly Říši Chrudimské noviny i Chrudimský kraj, který však politickým tématům nevěnoval takovou pozornost jako Chrudimské noviny. Nelze se však domnívat, že by tato skutečnost byla způsobena periodicitou tisku či délkou jeho existence. Vliv na počet těchto textů zveřejněných v Chrudimském kraji měl charakter tisku, který v odvolání proti zákazu vydávání zdůraznil vydavatel Chrudimského kraje Antonín Kiesl. Chrudimský kraj byl periodikem, které přinášelo informace o samosprávě, kultuře, problematice sociální a národohospodářské, naproti tomu se nikdy nezabývalo politickými věcmi. Proto se v Chrudimském kraji informace tohoto charakteru objevovaly pouze v případě, že to bylo nařízeno.

Na rozdíl od Chrudimských novin měl Chrudimský kraj převahu ve vydaných básních, úvahách, feuilletonech, povídkách, vzdělávacích člancích, textech vztahovaných k chrudimskému regionu a ostatních textech podobného charakteru. Právě u básní se objevilo největší množství skrytých významů a dvojsmyslů, které působily jako vzpruha pro protektorátní obyvatelstvo.

Celkově lze konstatovat, že se německá propaganda projevila v obou periodicích, která převážně obsahovala texty vydané v souladu se Souborným přehledem pro tiskovou

přehlídku. Především u textů otištěných před vydáním Souborného přehledu pokynů pro tiskovou přehlídku se ve výjimečných případech objevily texty, které byly po 17. září zakázány. Dochované primární prameny ukazují, že se v tisku některé informace neobjevovaly vůbec. Což také lze chápat jako důsledek cenzurních opatření, která určovala také témata, o nichž se informace v tisku nesměly objevovat. Zároveň se v tisku objevilo velké množství informací z chrudimského regionu. Pozvánky na taneční zábavy, koncerty, výstavy měly v protektorátních čtenářích vyvolat dojem každodenního života. Vliv tiskových nařízení byl zřejmý i v uveřejňování fotografií, inzerátů a na grafickou úpravu titulků.

Protektorátní tisk, na který se vztahovala nejrůznější nařízení a k jehož hlavním úkolům patřilo vydávání textů podle zájmů Říše. Přesto v současné době je protektorátnímu tisku věnována nedostatečná pozornost, kterou by si zasloužila i další regionální periodika. Pokračovat by bylo možno i v práci s Chrudimským krajem a Chrudimskými novinami, zajímavá by mohla být například studie o proměnách periodik od jejich vzniku do jejich definitivního zániku. Vzhledem k tomu, že obě periodika vycházela již v době Rakousko-Uherska bylo by zajímavé zaměřit se například na proměny cenzurních opatření.

SEZNAM PRAMENŮ A LITERATURY

- BENEŠ, Edvard. *Šest let exilu a druhé světové války*. 4. vydání. Praha: Družstevní práce, 1946.
- BERÁNKOVÁ, Milena; KŘIVÁNKOVÁ, Alena; RUTTKAY, Fraňo. *Dějiny československé žurnalistiky. III. Díl. Český a slovenský tisk v letech 1918–1944*. 1.vydání. Praha: Novinář, 1988.
- BĚLINA, Pavel. *Dějiny zemí Koruny české*. 6. vydání. Litomyšl, Praha: Paseka, 1999. ISBN 80-7185-257-0.
- BLODIGOVÁ, Alexandra. *Slovník odpovědných redaktorů a šéfredaktorů legálního českého denního tisku v letech 1939 až 1945*. 1.vydání. Praha:Matfyzpress, 2007. ISBN 978-80-86732-96-1
- BRANDES, Detlef. *Češi pod německých protektorátem*. 2. vydání. Praha: Prostor, 2000. ISBN 80-7260-028-1.
- BUCHVALDEK, Miroslav. *Československé dějiny v datech*. 1. vydání. Praha: Svoboda, 1986.
- DOLEŽALOVÁ, Jarmila. *Křižovatky času – Ležáky v datech*. 1.vydání. Včelákov: Jarmila Doležalová, 2007. ISBN 978-80-254-0457-7.
- DOWSWELL, Paul. *Druhá světová válka*. 1. vydání. Praha: Ottovo nakladatelství, 2009. ISBN 978-80-7360-690-9.
- FEIERABEND, Ladislav. *Soumrak československé demokracie. Díl I*. 1. vydání. Londýn: ROZMLUVY, 1986. ISBN 0 946 352 30 5.
- GEBHART, Jan. Proměny válečné propagandy ve světových konfliktech 20. století. In *Historie a vojenství*. 2000. č.1. Str. 3-13.
- GEBHART, Jan; KUKLÍK, Jan. *Dramatické i všední dny protektorátu*. 1.vydání. Praha: Themis, 1996. ISBN 80-85821-35-4.
- HITLER, Adolf. *Mein Kampf*. 1.vydání. Praha: Otakar II, 2000. ISBN 80-86355-26-8.
- HROCH, Miroslav a KOLEKTIV. *Úvod do studia dějepisu*. 1.vydání. Praha: Státní pedagogické nakladatelství, 1985.
- Hudec, Vladimír. *Československá žurnalistika v antifašistickém odboji*. 1.vydání. Praha: Novinář, 1978.
- CHURANĚ, Milan a kol.: *Kdo byl kdo v našich dějinách 20. století*. 1.vydání. Praha: Libri, 1994. ISBN 80-901579-5-5.

- JELÍNEK, Zdeněk. *Operace Silver A*. 1. vydání. Praha: Naše vojsko, 1992. ISBN 80-206-0112-0.
- KOBETIČ, Pavel. *Chrudimský kaleidoskop XX. století*. 1.vydání. Chrudim: Okresní muzeum Chrudim, 2001. ISBN 80-902531-6-4.
- KOLEKTIV AUTORŮ: *Masarykův slovník naučný : lidová encyklopedie všeobecných vědomostí. V, N-Q*. 1.vydání. Praha: Československý kompas, 1931.
- KONČELÍK, Jakub. Řízení a kontrola českého tisku v Protektorátu Čechy a Morava. In Foret, M. – Lapčík, M. – Orság, P. (ed.). *Média dnes : reflexe mediality, médií a mediálních obsahů*. 1. vydání. Olomouc: Univerzita Palackého, 2008, str. 295–311.
- KONČELÍK, Jakub; CEBE, Jan; KÖPPOVÁ, Barbara. *Řízení tisku v letech 1939–1945: Analýza protektorátních tiskových porad*. In Mediální studia, roč. 2 (2007), č.3, str. 272–291.
- KONČELÍK, Jakub; KÖPPOVÁ, Barbara; KRYŠPÍNOVÁ, Jitka. *Český tisk pod vládou Wolfganga Wolrrama von Wolmara. Stenografické zápisy Antonína Fingera z protektorátních tiskových porad 1939-1941*. 1. vydání. Praha: Karolinum, 2003. ISBN 80-246-0591-0.
- KRÁL, Václav. *Chtěli nás vyhubit*. Praha: Naše vojsko, 1961. 2. vydání.
- KUBÁLEK, DUŠAN; MÜLLEROVÁ HANA: *Kronika druhé světové války*. 1. vydání. Praha: Fortuna Print, 2000. ISBN 80-86144-61-5.
- KUBÍČEK, Jaromír a KOLEKTIV. *Česká retrospektivní bibliografie. Řada 1 Noviny, Díl 2 Noviny České republiky 1919-1945*. 1.vydání. Brno: Sdružení knihoven, 2004. ISBN 80-86249-28-X.
- KUKLÍK, Jan. Kontrapropaganda v ilegálním tisku v letech 1939-1941. In *Historie a vojenství*. 2000. č.1. str. 100-113.
- KYNCL, Vojtěch. *Akce Ležáky*. 1. vydání. Měřetice: Obecní úřad, 2002.
- KYNCL, Vojtěch. *Ležáky*. 2. vydání. Pelhřimov: Nová tiskárna, 2009. ISBN 978-80-415-009-8.
- LINHARTOVÁ, Lenka; MĚŠŤÁKOVÁ Vlasta; MILOTOVÁ Jaroslava: *Heydrichova okupační politika v dokumentech*. 1. vydání Praha: Český svaz protifašistických bojovníků, 1987.
- MILOTOVÁ, Jaroslava. Organizace nacistické propagandy a její působení v protektorátu Čechy a Morava. In *Historie a vojenství*. 2000. č.1.Str. 87-99.
- NĚMEČEK, Josef. *II. Odboj 1939-1945 v okrese Chrudim*. 1. vydání. Chrudim: Okresní výbor Českého svazu bojovníků za svobodu Chrudim, 2007. ISBN 978-80-254-1565-8.

- PACNER, Karel. *Osudové okamžiky Československa*. 2. doplněné vydání. Praha: Albatros, 2001. ISBN 80-00-00987-0.
- PASÁK, Tomáš. *Český fašismus 1922-1945 a kolaborace 1939-1945*. 1. vydání. Praha: Práh, 1999. ISBN 80-7252-017-2.
- PASÁK, Tomáš. „Český periodický tisk na počátku okupace ve světle cenzury a jejích opatření“. In *Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica 5*. Praha: Univerzita Karlova, 1975, str. 147-178.
- PASÁK, Tomáš. *Pod ochranou říše*. 1. vydání. Praha: Práh, 1998. ISBN 80-85809-88-5.
- PASÁK, Tomáš. *Soupis legálních novin, časopisů a úředních věstníků v českých zemích z let 1939-1945*. 1.vydání. Praha: Univerzita Karlova, 1980.
- PLACHÝ, Zdeněk. *Černé dny naší historie. Protektorát proti Londýnu – 38 dní Heydrichiády*. 1. vydání. Nové Sedlo u Lokte: Plachý, 2006. ISBN 80-903556-2-5.
- REIFOVÁ, Irena.: *Slovník mediální komunikace*. 1. vydání. Praha: Portál, 2004. ISBN 80-7178-926-7.
- RŮŽKOVÁ, Jiřina. *Historický lexikon obcí České republiky 1869-2005. I. díl*. 1. vydání. Praha: Český statistický úřad, 2006. ISBN 80-250-1310-3.
- SOkA Chrudim, č. přírůstku 323/00, Pamětní kniha města Chrasti.
- SOkA Chrudim, fond OÚ Louka, inv. č. 1, karton 1. Zápisy ze schůzí obecního zastupitelstva obce Louka konané 26. září 1939.
- SOkA Chrudim, inv.č.158, č. knihy 80. III Pamětní kniha MNV Heřmanův Městec 1939–1946.
- SOkA Chrudim, inv.č.269, č. knihy 269. Pamětní kniha obecní (MNV Nasavrky).
- SOkA Chrudim, inv. č. 500, č. knihy 262. Archiv města Hlinska 1443–1945 (51).
- SOkA Chrudim, inv. č.1102, č. knihy 220. Zápis o schůzi městského zastupitelstva Heřmanova Městce konané dne 7. dubna 1939.
- SOkA Chrudim, inv. č. 1228-1232, kt. 338.
- SOkA Chrudim, inv. č. 7457, č. knihy 5168. Kniha měšťanů královského věnného města Chrudimi 1348–1945.
- SCHILDBERGER, František. *Ležáky 24.června 1942*. 1. vydání. Hradec Králové: Kruh, 1982.
- ŠULC, Jiří: *Dva proti Říši*. 1. vydání. Praha: Euromedia Group, 2007. ISBN 978-80-242-1935-6.

- Ústava Československé republiky z 29. února 1920 (dostupné z: <http://www.koncelik.eu/ustava-121-1920/>)
- VEČEŘA, Pavel. *Inferno II. Heydrichiády a český protektorátní tisk*. In: Média a realita 2003. Sborník prací katedry mediálních studií a žurnalistiky FSS. Brno: Masarykova univerzita, 2003. Str. 182-198.
- Výnos Vůdce a říšského kancléře ze dne 16. března 1939 o Protektorátu Čechy a Morava. In: Sběrka zákonů a nařízení, č.75, 17. března 1939, strana 375–376.
- www.koncelik.eu
- ŽIŽKA, Jaroslav. *Heydrichiáda ve východních Čechách*. 1. vydání. Pardubice: Okresní výbor Socialistické akademie a Svaz protifašistických bojovníků Pardubice, 1969.

SEZNAM PŘÍLOH

1. Mapa Protektorátu Čechy a Morava z 21. září 1939.
2. Chrudim a okolí v Protektorátu Čechy a Morava v září 1939 a v listopadu 1942.
3. Řízení tisku v Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 až 1945.
4. Tisícileté modlitba Čechů a Desatero přikázání Čechů.
5. Povinné zveřejnění předmětů a popisu osob po atentátu na Heydricha.
6. Informace o úmrtí zastupujícího říšského protektora Heydricha zveřejněná na titulní straně Chrudimských novin 13. června 1942.

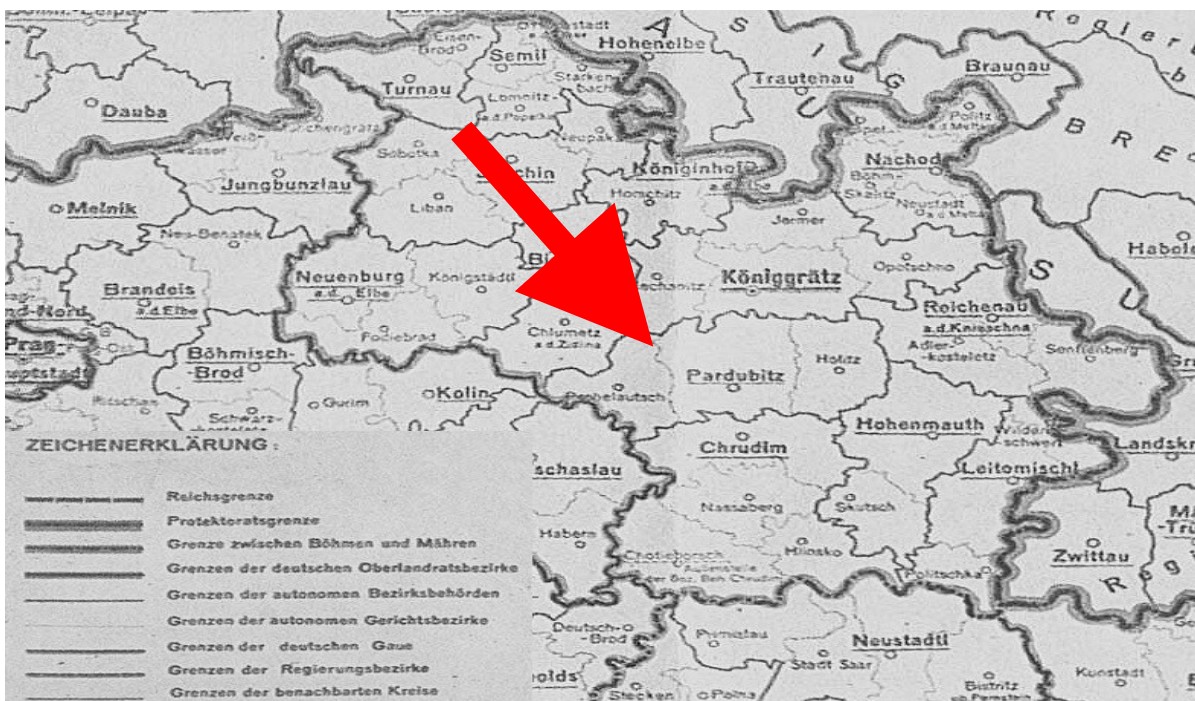
PŘÍLOHY

Příloha 1: Mapa Protektorátu Čechy a Morava z 21. září 1939.⁴⁰⁸

⁴⁰⁸ Dostupné z: <http://www.fronta.cz/fotka.php?t=3&foto=4.jpg&h=7d0f44c0529bc8cac2404bddcb0e773c>

Příloha 2: Chrudim a okolí v Protektorátu Čechy a Morava v září 1939 a v listopadu 1942.⁴⁰⁹

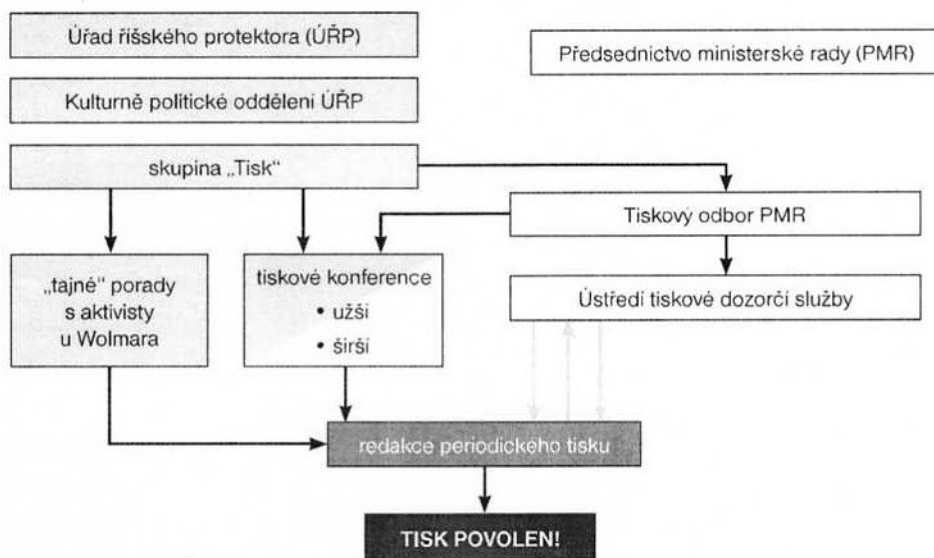

⁴⁰⁹ Výřez map dostupných z:

<http://www.fronta.cz/fotka.php?t=3&foto=4.jpg&h=7d0f44c0529bc8cac2404bddcb0e773c;>

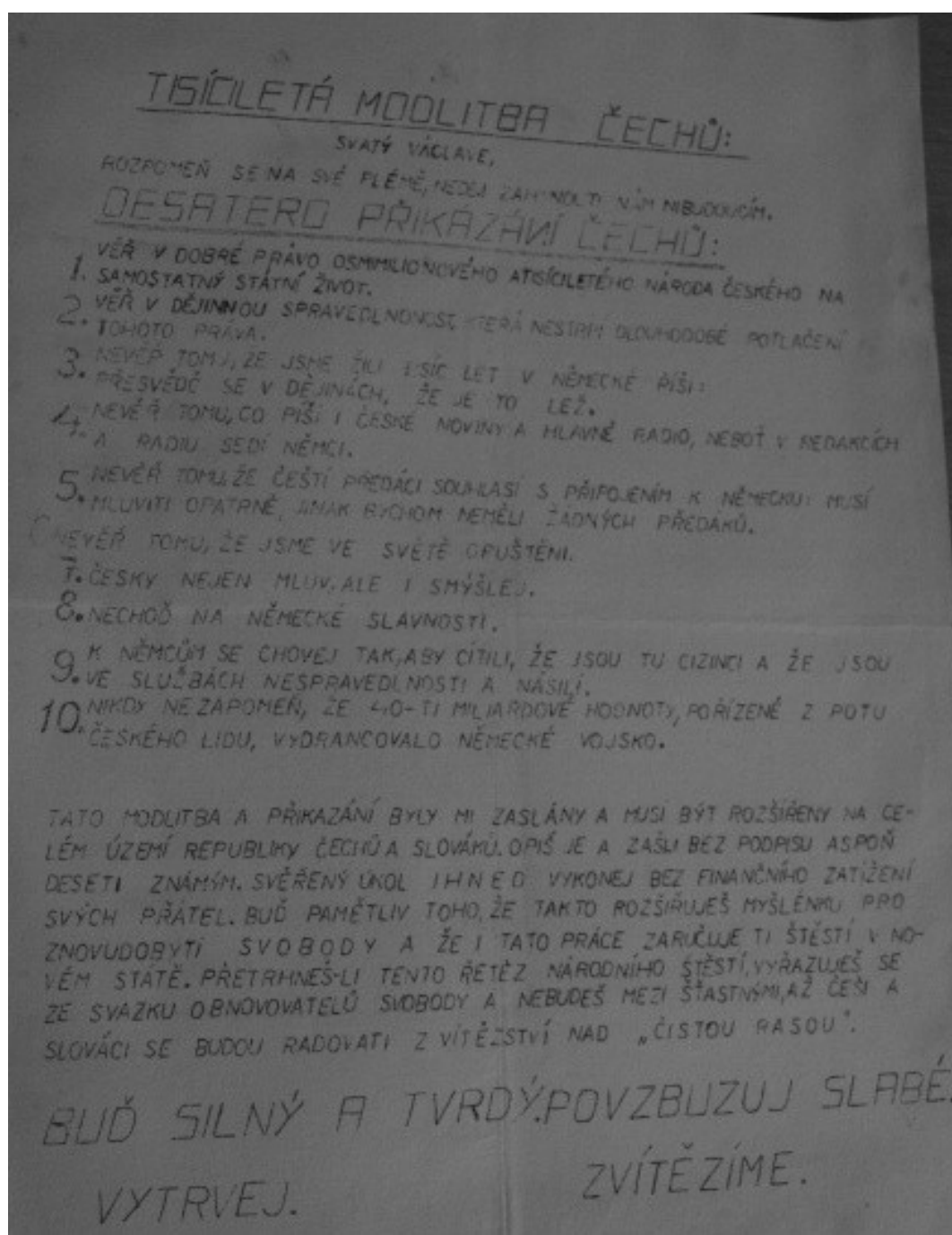
<http://www.fronta.cz/fotka.php?t=3&foto=6.jpg&h=ca6585da3b5e2cb83838b8878089752b>

Příloha 3: Řízení tisku v Protektorátu Čechy a Morava v letech 1939 až 1945.⁴¹⁰

⁴¹⁰ Končelík; Cebe; Köpplová 2007, str. 275.

Příloha 4: Tisícileté modlitba Čechů a Desatero příkázání Čechů⁴¹¹

⁴¹¹ SOKA Chrudim, inv. č. 1228-1232, kt. 338.

Popis pachatelů atentátu na Zastupujícího říšského protektora

K ústřednímu úřadu bezpečnosti na Zastupujícího říšského protektora dne 22. února 1942 obdržel klauzuru číslo 2201/1942 obsahující seznam pachatelů atentátu na Zastupujícího říšského protektora. Seznam pachatelů je uveden níže.

Pachatel 1: Jméno: [nečitelné] — věk: 35 let; výška: 170 cm; postava: štíhlá; vlasy: tmavé; oblečení: [nečitelné].

Pachatel 2: Jméno: [nečitelné] — věk: 30 let; výška: 168 cm; postava: štíhlá; vlasy: tmavé; oblečení: [nečitelné].

Pachatel 3: Jméno: [nečitelné] — věk: 33 let; výška: 170 cm; postava: štíhlá; vlasy: tmavé; oblečení: [nečitelné].

Pachatel 4: Jméno: [nečitelné] — věk: 35 let; výška: 170 cm; postava: štíhlá; vlasy: tmavé; oblečení: [nečitelné].

Pachatel 5: Jméno: [nečitelné] — věk: 30 let; výška: 168 cm; postava: štíhlá; vlasy: tmavé; oblečení: [nečitelné].

Pachatel 6: Jméno: [nečitelné] — věk: 33 let; výška: 170 cm; postava: štíhlá; vlasy: tmavé; oblečení: [nečitelné].

Drůbký pachatel, jenž přebíral na pásového velodromu, který byl přepraven na ústředí čim. Kirchmayerova tříšou směrem k Staré Libni, vy-padal faktur:

Věkové 168 až 170 cm; staré 30 až 33 let; štíhlá, slabá postava; vlasy tmavé a bezvousý obličej; oblečení lehkými kostmi; tmavé vlasy. Obličej byl tento pachatel v tma-

adavci do ústředí let jemu a plně- ho stáru jeho dluh. P

Kulturní rada při Národní radě české v Praze a měst. úřad v Chru-dimě a dle ní na jeho ústředí čim. -nost. Mladší prof. Jaroslav Adámek a t. o. narozením.

Do nemocnice veznuté s sebou pu- soly, které jsou do nemocničního o- setrování Ministerstva zemědělství a leuiství nové upravilo zřizování ac- monie, sanatorií a podobných léčeb- ných ústavů. Všechny ústavy, které jsou připraveny do nemocničního o- setrování, odevedly správu ústavů vše- chny potrav. listky, kromě listky na ve- jece a průkazu k odběru brambor.

Nemocnice jsou oprávněny ponechat si z listky na potraviny nemocniční mo- žností připadají na jednotlivé lé- čebné oddělení, nemocniční, Ne- moce si musí přivést listky i když 7 dnů. Jestliže si nemocní nepřiv- eze s sebou potraviny listky a vy- zvali správu ústavu, opatření si je mo- cny býti, ale na ústředí nemocni- čního oddělení, t. j. od 8. června 1942.

Sňatek, Pan Vladimír Knob, úředník v Praze, a čim. Odráskou, rozenou Kauneňovou z Morav- ské Ostravy, oznámil svůj sňatek.

Sňatek, Božena Matoušková a Josef Zeman budou oddáni v neděli 14. června t. r. dopol. v kos- tumech sv. Václava v Rosicích u Chru- dimy. Jmenování, Pan JUDr. Emanuel Seifert, dosavad. koncipient notář- ství Miloslava Válo v Chrudimě, byl jmenován notářem v Notářích a dnem 1. července 1942 ujme se své- ho úřadu.

Čmrtí, v Praze-Vinohradech ze- mřela dne 31. května 1942 paní Ire- na Tománková, rozn. Michnová, drahá mladořidič Chrudimské spo- litosti, v 71 letech věku. Pohřbeno dne 1. t. m. v krematoriu hlavního města Prahy.

Ve Wism zemřela paní Marie Mešková, učitelka emor. profesora od- dání, ve věku 71 let.

In memoriam. Dne 10. května 1942 uplynulo deset let od smrti Jose- fa Nešpera, bývalého chrudimské- ho evangel. faráře a senora.

Dne 29. května 1942 uplynulo 10 let od úmrtí komár. rady Jana V. ay fy Fr. Wiesner. Přátelé a znami- vzpomenu.

Válek, hromada Zenáckého výro- bního spolku v Chrudimě koná se v pá- tek dne 12. června 1942 o 17h hod. v budově odborné školy pro ženáků povolení.

Měsíční restaurace a vinárna v Chrudimě bude v době od 8. do 23. června 1942 uzavřena, pondělavě až v těchto hostinských místnostech v té době povídá mařka, nutně opra- vy a doplňuje zařízení.

K osmdesátinám prof. Ant. He- nose. Dne 13. června 1942 dožívá se stíl

v našem městě v plně svéčesti naro- zení gymnasiální profesor v. pan An- tonín Beněš. Po svém působení jako profesor klasické filozofie na gym- nasiích v Praze na Smíchově, Čez. Budšovicích, Těboře a Domažlicích přišel v r. 1904 na vlastní žádost do Chrudimě, kam šel jako vysoká kulturní úroveň chrudimského škol- ství. Na našem gymnasiu působil ne- přetržitě až do r. 1926. Kdy odešel na zastoupení spolupráce. Životním u- ševě vyrovnaného člověka byla du- ňou práce pro rodinu je druhou ka- tégii. Oba úkoly vykonal tak, jak je mohl vykonat jen muž čestný, pocti- da jeho žáků. Oni z nich poslední svůj život, i první, kteří již odpo- vědí po splnění svého poslání, vzpo- mody, sine ira et studio jako dobří jejich „láta“ vychovával je jako do- bré a čestné členy lidské společnosti. Jeho práce pro rodinu je druhou ka- tégiiem — docti a dvěma synům — šli z jejich dobrého postavení. A tak vzešlo vyrovnané stáří vzpomínají Přijeme Vám, vzácný pane profes- ore, abyste ještě dlouhá léta prožil v kruhu svých přátel, dít a vnuků

ve zdraví a tělesné i duševně štíl

Při kontrole knih v zámečnické daňové účely (zámečnické listky) ho- bo abeli, o výjeví sběží, přepo- no, že některé poplatníci zámečnické ber nevedou anebo nespravují. Na- vadž dosud berní správa zamečnické přesvědčení, zda zámečnické zámeč- jmenování poplatníci zavazili nepo- vady odstranili, upozorňují se, aby průřahu vyhověli zákonné zámečnické povinnosti. V letních měsících berní správa se přesvědčí ověřit u každé o plnění zámečnické povinnosti a uprosednutí odstranění závad. Na- třestáno pořadkovými pokutami.

Jak ještě dlouho? Již dle 14. měsíci rozlehl se den co den v ob- lahosti kolem „zabavných podniků“ Katerína u bývalé tkalcovny v Ka- vém slova anýslu Fey gramofonů, hudby, herišné vyřazené čisto až půl 11. hodiny nocní. Obyvatelé se- to čtvrti byli by jistě velice vše- místním policejním činitelům, ko- co nejdříve a hlavně trvale sprá- nápravu v tomto rušení nečinili. V- sadři hluku rušení. O možnostech větrání, svléhání dělníků, a vymo- a nemocniční neb malými dlaní, je- se spání při stěvných oknech, po- že byli za tohoto stavu ani zá- Někdo nechce škoditi této živno- ale je žádoucí, aby se hudba v- zila na nejbližší okolí podniků.

Stále vzrůstající zájem o kni- veřejné knihovny v Chrudimě. V lo- nu 1942 přibýlo do knihovny 37 v-

Příloha 6: Informace o úmrtí zastupujícího říšského protektora Heydricha zveřejněná na titulní straně Chrudimských novin 13. června 1942⁴¹³

Chrudimské noviny
 List Národního souručenství
 Ročník V. - Číslo 23. - 13. června 1942. - Za 1 korunu.
 Redakce sídlí a ze ní odpovídá Dr. Václav Štěpánský.
 Týdeník určený službě veřejných zájmů města Chrudimě a jeho kraje.

Emil Sourek: **Dotlouklo šlechtné srdce bohatýra.**

Nebylo snad jediného upřímného českého příslušníka Velkoněmecké říše, kterého by se nebylo bolestně dotkla, když Prahou proběhla truchlivá správa, že v dopoledních hodinách dne 4. června zemřel Zastupující říšský protektor SS-Obergruppenführer a generál policie Reinhard Heydrich na následky zločinného vražedného útoku.

neboť věděl, že i na této frontě hájí svou vlast. V několika projevech vešoucích nadešlé říše bylo častokrát připomenuto a zdůrazněno, že říše bojuje na dvou frontách: venku i doma, a že každý německý muž je vojákem, bojujícím pro blaho národa.

Dotlouklo navzdý dobré a šlechtné vojenské srdce! Generál Heydrich byl jedním z prvních stoupců národní socialistické německé strany dělnické a jako takového přešly do krve všechny zásady národní socialistického hnutí, jež dnes buduje Novou Evropu. To dokázal SS-Obergruppenführer Heydrich skutečnou činou. Když přišel do Protektorátu Čechy a Morava jako vůdce pověřený Zastupující říšský protektor, ukázal se českému národu jako pravý národní socialista. Jeho zásadou při všem počínání bylo: spravedlnost především! Jeho vrcholné sociální zásahy vůči všem pracujícím vrstvám v tomto životním prostoru byl přijat českým pracujícím člověkem s nadšením a pocitem hluboké vděčnosti.

SS-Obergruppenführer Heydrich bojoval na obou frontách. Byl vzorem německého vojáka, který jako aktivní letce se zúčastnil v této válce mnoha velkých bojů a akcí proti nepříteli. Zůstal národně socialistickým vojákem i když převzal záležitosti říšského protektora. Jako voják vstoupil a jako voják si získal oblibu a největší sympatie českého národa. Vybíh pomy, kterou proti tomuto vzoru vojáka vrhla zákeřná podlá ruka najatá panem Beněšem, způsobil, že se každý poctivý Čech otrávil hnusem nad zločinností a podlostí anglických válečných metod. Neboť každý příslušník našeho národa si okamžitě pudově připomenul, že tato tragédie vrhá šeredný svůj stín na nás a že je především tragédií českého národa. A současně bylo každému z nás jasno, že se strobým a snad drnán navenek působícím, avšak se zlatým a lidsky citlivým srdcem oplývající státníkem navzdý odchází dobrý přítel českého národa, který to s ním myslil dobře a který mohl v blízké budoucnosti o tom podat ještě tak mnohý veliký důkaz.

SS-Obergruppenführer Heydrich zemřel na následky vražedného útoku.

Zastupující říšský protektor v Čechách a na Moravě a náčelník bezpečnostní policie a bezpečnostní služby, SS-Obergruppenführer a generál policie Reinhard Heydrich, podlehl v dopoledních hodinách dne 4. června v jedné pražské nemocnici vážnému zranění, které utrpěl při vražedném útoku, jenž dne 27. května 1942 na něj byl spáchán.

Říše dnes vede válku, jaká nemá v dějinách srovnání. Bojuje proti nepříteli, který po dlouhá staletí zadal krev všem arijským národům a svou neustále vzrůstající mocí hrozil udušit všechno arijské. Národní socialismus, jakožto bojové hnutí, které založil a povznášel nejvyšším mešm apóstol arijsťva Adolf Hitler, postavil se a celou svou silou a houževnatostí proti tomuto svěťovému nepříteli. Nebylo jediného německého muže, který by nebyl s hrđostí oblékal šedý kabát, a i ti, kterým byl přikázán neměpná důležitý úkol v domovině, padjali se a nadšením vykázaných úkolů,

Zastupující říšský protektor SS-Obergruppenführer a generál policie Reinhard Heydrich padl při vykonávání své vojenské povinnosti. Zemřel jako hrdina za Vádec a vlast. Nad jeho rakví, zahalenou říšskou válečnou vlajkou, nechtí zní slova:

Pař vzor německého národně socialistického vojáka. Čest buďž jeho památce!

Cellon ČTK.

Chrudimské Noviny.

Resch
 ARDUBICE

ČERVENÁ Čára šedá pro...
 1, 2, 3, 4, 5, 6, 7, 8, 9, 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16, 17, 18, 19, 20, 21, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 38, 39, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 50, 51, 52, 53, 54, 55, 56, 57, 58, 59, 60, 61, 62, 63, 64, 65, 66, 67, 68, 69, 70, 71, 72, 73, 74, 75, 76, 77, 78, 79, 80, 81, 82, 83, 84, 85, 86, 87, 88, 89, 90, 91, 92, 93, 94, 95, 96, 97, 98, 99, 100.

JOSEF JETMAR,
 říd. uč. v. v.,
 S RODINOU.

nyello!

Řežby a administrace
 v knihárně

⁴¹³ Chrudimské noviny, 13.6.1942.